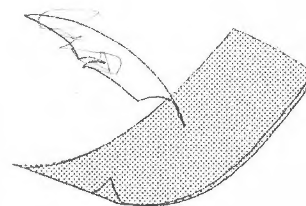
Marin Manu Bădescu

Studii și articole

*

Lumină și culoare

Editura INFOTECH Pitești
1995

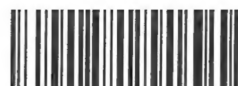
Studii și articole

Lumină și culoare

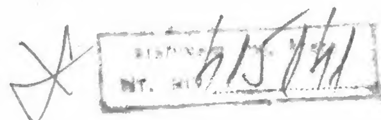
Nepoților mei:
Ana-Maria
Cristian-Alexandru
Alexandru-Aurelian
Anca-Romana

✧ ✧ ✧

Redactor : prof. DUMITRU ANGHEL
Tehnoredactor : prog. LIGIA DOBRESCU

✧ ✧ ✧

Tehnoredactare computerizată
şi imprimare în atelierul
S. C. INFOTECH SERVICE S.R.L.
Piteşti

CUPRINS

Lumină și culoare

Argument

Cele 24 de articole din volumul de față se referă la câțiva scriitori studiați atât la cursurile gimnaziale, cât și la cele liceale.

În articolul relativ la lupta lui Octavian Goga pentru emanciparea națională și socială a românilor din Transilvania m-am întemeiat pe o parte din corespondența cu scriitorul englez R. W. Seton-Watson. Problemele discutate sunt de o stringentă actualitate în zilele noastre. Materialul este însoțit de câteva facsimile.

Aceeași situație se constată și cu privire la articolul ***Actualitatea lui Alexandru D. Xenopol.***

De asemenea, gândirea politică și economică a lui Mihai Eminescu interesează pe românii de pretutindeni și din toate timpurile.

Au fost aduse câteva argumente în plus pentru susținerea genezei și paternității lui Alexandru Davila asupra dramei istorice Vlaicu-Vodă, precum și unele precizări despre activitatea sa ca reformator al mișcării dramatice din țara noastră. La acestea am adăugat o scrisoare inedită primită de la Alexandru Macedonski.

Câteva observații asupra a ceea ce este autentic și artificial în creația populară se găsesc în articolul cu același nume.

Activitatea de istoric literar și de traducător al germanistului Virgil Tempeanu a fost prezentată, de asemenea, pe bază de documente literare (scrisori) schimbate cu reprezentanții culturii germane de la Academia din München, al cărui membru era. Astfel, se menționează studiile lui V. Tempeanu Eminescu în nemțește, Konaki,

oder erste moldavische Dichter, ein Freud deutscher Kultur, Herder und die rumänische Volksdichtung, Legăturile româneşti ale lui Grillparzer, traducerea nuvelei istorice Alexander Lapuschneanu, Cultura germană şi stilul naţional românesc etc. Traducerea scrisorilor aparţine lui V. Tempeanu.

De asemenea, sunt aduse unele contribuţii documentare privitoare la personalitatea poetului Ion Minulescu şi la activitatea de folclorist a lui Vasile Alecsandri, precum şi câteva informaţii bio-bibliografice despre Liviu Rebreanu şi proiectele sale litarare în perioada de formare ca scriitor.

Opiniile contemporanilor asupra prozatorului genial Ion Creangă sunt prezentate în articolul ***Ion Creangă, exponent al vieţii poporului român.***

Activitatea de comparatist medievist a lui Nicolae Cartojan, autorul unor profunde studii de literatură populară în epoca influenţei slave şi greceşti, se poate urmări în ***Corespondenţa inedită a lui Nicolae Cartojan.***

Relaţia dintre literatura religioasă şi literatura populară este menţionată în articolul ***Un motiv literar de circulaţie europeană***, exemplificat prin motivul *"Amărâtei turturele"*, prezentat concomitent atât în literatura română, cât şi în literatura altor popoare.

Cu caracter mai aparte sunt articolele ***Puţină filologie*** şi ***Un muzeu parohial***, care completează seria celorlalte materiale, după care urmează partea a doua, ***Lumină şi culoare.***

Autorul

Octavian Goga şi lupta pentru emancipare naţională şi socială a românilor din Transilvania

Corespondenţa dintre O. Goga, *"poetul pătimirii noastre"* şi istoricul englez R. W. Seton-Watson pune în lumină, o dată în plus, lupta de emancipare naţională a românilor din Transilvania asuprită de monarhia habsburgică.

Autor al lucrării de mare importanţă, **Racial Problems in Hungary**, pentru care fusese distins cu titlul *"Doctor litterarum"*, de către Universitatea din Oxford, R. W. Seton-Watson, devotat prieten al lui O. Goga, îngrijorat de soarta scriitorului român, publica scrisori deschise în diferite reviste engleze prin care protesta împotriva arestării acestuia. Din Dalmaţia, Bosnia, Croaţia etc., R. W. Seton-Watson urmărea lupta lui O. Goga pentru eliberarea românilor, fie că acesta se găsea la Londra, Paris sau Dresda, luptă conjugată cu cea desfăşurată de popoarele sud-slave, asuprite de aceeaşi monarhie absolută.

Eforturile celor doi, la care se adăugau cele ale comilitonilor Franklin Bouillon şi Albert Thomas (Franţa), W. Steed (Anglia), Nelson Gray (S.U.A.), s-au materializat în lucrarea lui Watson, **Corruption and Reform in Hungary - a study in Electoral Practice**, pentru care îi ceruse lui Goga date şi informaţii asupra realităţilor politice din Radna, Oraviţa, Mărgineni etc., date şi informaţii furnizate de poet.

La începutul anului 1911, iminenta apariţie a lucrării amintite îl determină pe autor să insiste asupra necesităţii unei ediţii româneşti care să apară înaintea ediţiilor în limba germană şi franceză.

Luptător consecvent, ca şi O. Goga, R. W. Seton-Watson era preocupat şi de difuzarea acestei cărţi în România, printre persoanele indicate de poetul român.

Volumul **R. W. Seton-Watson şi românii, 1900-1920**, rod al colaborării dintre Hug Seton-Watson, fiul celui de mai sus, şi Cornelia Bodea, apărut în ultimii ani, sintetizează acţiunile încununate de succes ale luptei de eliberare a românilor.

AYTON,
ABERNETHY.
PERTHSHIRE.

Nov. 19. 1910.

Lieber Herr Goga.

Besten Dank für Ihren langen Brief. Ich antworte jetzt in größter Eile. Ich habe alles mit dem Verleger abgemacht, aber das noch ausgebliebene Material muss unbedingt hier sein in den nächsten Tagen, sonst kann ich nicht veröffentlichen. Bitte also Ihr möglichstes zu tun, folgendes zu besorgen:—

1. Ihre Programmrede an die Bauern. (nicht unterzeichnet)
2. Der Fall Marginea.
3. Die Unterschriften für den Bericht über Kisjenő.

Alles übrige kann man nötig weglassen; diese 3 Sachen aber muss ich haben.

Ich bin wirklich verzweifelt, denn das Material von Oravicza ist auch nicht hier, obwohl ich eine Karte an Herrn Nedelcu habe, und auch das über Szenicz (Hodža's Wahl) nicht. Es tut mir sehr leid, dass ich meine Zeit mit diesen Sachen verliere. Ich hätte viel besser getan, an dem Buch über die Südslaven weiter zu arbeiten, da die Dokumente wieder so aktuell geworden sind. Also bitte die 3 Sachen möglichst bald zu schicken.

Mit unseren Grüßen an Sie und Frau Goga, und besten Wünschen für Ihren Winter in Paris, Ihr

R. W. Seton-Watson

R. W. Seton-Watson către Octavian Goga:
AYTON HOUSE
ALBERNETHY
PERTHSHIRE 19 noiembrie 1910

Dragă domnule Goga,

Mulţumesc pentru lunga dv. scrisoare. Răspund acum în mare grabă. Am rezolvat totul cu editorul, dar materialul care lipseşte trebuie să fie aici neapărat în zilele următoare, în caz contrar, nu pot publica - vă rog, deci, să faceţi tot posibilul să procuraţi următoarele:

1. Discursul dv. - program către ţărani (nesemnat).
2. Cazul Mărgineni.
3. Semnăturile pentru relatarea dv. despre Kisjenö.

Restul poate lipsi, dacă e necesar; aceste trei lucruri, însă trebuie să le am. Sunt într-adevăr disperat, pentru că nici materialul de la Oraviţa nu e aici, cu toate că i-am trimis domnului Nedelcu o carte poştală, şi nici acela despre Szenicz. Îmi pare foarte rău că-mi pierd timpul cu aceste lucruri. Aş fi procedat cu mult mai bine dacă continuam lucrul la cartea mea despre slavii de sud, deoarece documentele s-au reactualizat. Aşa că vă rog să trimiteţi cât mai curând cele trei lucruri.

Cu salutările noastre pentru dv. şi doamna Goga, şi cele mai bune urări pentru iarna dv. la Paris.

Al dv., R. W. Seton-Watson

18 decembrie 1910
(Londra)

AYTON HOUSE
ABERNETHY,
PERTHSHIRE

Dragă domnule Goga,[1]

În sfârşit, am primit întregul material - o parte, însă, prea târziu. Relatările despre Radna, Oraviţa şi Mărgineni nu le-am mai putut folosi pentru că lucrarea a fost deja sub tipar. În orice caz, am suficient material şi gândesc că va fi o operă destul de interesantă, de aproape 200 de pagini. Titlul este **Corruption and Reform in Hungary - a study in Electoral Practice.** Săptămâna aceasta trebuie să apară deja; vă trimit imediat un exemplar. Acum aş vrea să discutăm despre traducerea românească. Ar trebui să apară neapărat la Bucureşti, nu în Ungaria; în acest caz, nici un maghiar n-ar îndrăzni să intenteze proces împotriva realităţilor descrise.

Ediţia franceză şi cea germană nu vor apărea atât de curând, aşa că cea românească, dacă apare repede, va putea conta pe un public sigur, cu atât mai mult cu cât o astfel de carte se vinde foarte repede sau nu se vinde deloc. Numai că traducătorul va trebui să cunoască perfect limba engleză. Unde se poate găsi un astfel de traducător? Eu am să vă trimit, probabil astăzi, o probă de tipar pentru cazul că doriţi să trimiteţi la redactor sau traducător, pentru a câştiga timp. Eu pun condiţia fermă: cartea trebuie să fie la fel, în traducere ca şi în original - în cel mai rău caz, unele "appendices" s-ar putea omite.

Acum lucrez sârguincios la cartea despre **Die südslavische Frage** (Problema sud-slavă) şi sper s-o termin până la sfârşitul lui ianuarie. Am fost o săptămână la Londra, la prieteni, apoi la Oxford. Poate vă interesează că Universitatea Oxford mi-a acordat gradul de "*Doctor litterarum*" pentru cartea mea **Racial Problems in Hungary.** Sunt la fel de curios să aflu cum vor privi maghiarii această recunoştinţă din partea Almei Mater. Vor evita sigur să folosească aceleaşi fraze brutale împotriva Oxfordului ca, până în prezent, împotriva persoanei mele.

Astăzi, înaintea întoarcerii mele acasă (scriu din Londra), sper să găsesc o sală potrivită pentru expoziţia slovacă ce trebuie să aibă loc în martie sau aprilie. Poate ne vedem cu acea ocazie aici.

Cu cele mai bune urări doamnei şi dumitale,

R. W. Seton-Watson

[1] Originalul, în limba germană

AYTON HOUSE
ABERNETHI,
PERTHSHIRE

23 decembrie 1910

Dragă domnule Goga,

O scurtă scrisoare, în cea mai mare grabă, pentru a vă dori un Crăciun vesel; dar tocmai acum îmi aduc aminte că dumneavoastră sunteţi cu 14 zile înapoi!! şi, deci, nu e nevoie de grabă. În orice caz, vreau să vă trimit prima imprimare (probă de tipar) a cărţii mele, ca dumneavoastră să o puteţi trimite cuiva cu scopul unei ediţii româneşti (dacă vă gândiţi la o astfel de posibilitate practică). Deoarece a început vacanţa, cartea va apărea probabil abia în primele săptămâni ale anului nou. Dar ediţia românească trebuie să apară, dacă apare în adevăr, destul de repede ca să se poată vinde înainte ca cele germane şi franceze să fi apărut (cu aceste ediţii va dura cel puţin 2-3 luni deaoarece trebuie să controlez singur întregul text şi, deocamdată, sunt foarte ocupat cu cealaltă carte a mea).

Vă rog să nu subestimaţi, în noul an, problema sud-slavă şi să mă iertaţi dacă sunt de părere că dumneavoastră, ca majoritatea românilor, sunteţi în pericol să faceţi acest lucru acum.

Vă doresc amândorura mult noroc pentru 1911 şi o întorsătură fericită în soarta românilor (oare zvonul despre Franz Joseph este umbra unui eveniment care va avea loc în curând?).

Sper să ne vedem la Londra în martie sau aprilie. Sper să fiu într-adevăr acolo.

Doamna Lorimer transmite, de asemeni, salutări doamnei Goga.

Din toată inima,
R. W. Seton-Watson

B.C.S. Ms. 14333
G. 65; S. 50

AYTON HOUSE,
ABERNETHY,
PERTHSHIRE.

B.C.S. Ms. 14331
G. 65: S. 50.

AYTON HOUSE, ALBERNETHY,
PERTHSHIRE.
17 ianuarie 1911

Dragă domnule Goga,

Tocmai am primit telegrama dumneavoastră. Scrisoarea din 6 o aveam, de asemenea, dar nu aminteaţi acolo că veţi pleca aşa de repede, duminica viitoare. Înainte de a vă răspunde, doream să văd cartea, pe care o aştept în fiecare zi. Sper că primiţi cele 6 exemplare înaintea plecării dumneavoastră; am să-i scriu redactorului în această privinţă. Pentru orice eventualitate, vă rog să-mi transmiteţi noua dumneavoastră adresă (dacă plecaţi direct acasă) şi o adresă fictivă la care să pot trimite cele 6 exemplare. Voi căuta să trimit exemplare persoanelor indicate de dumneavoastră. După cum citesc, conservatorii sunt din nou la putere în România.

Sper că mă veţi înştiinţa când va fi ceva definitiv în legătură cu ediţia românească. Eu duc tratative în legătură cu o ediţie germană; dar, pentru că sunt foarte ocupat cu noua mea carte[1] şi voi avea foarte mult de lucru în luna martie cu ocazia expoziţiei slovace la Londra, nu voi reuşi să scot ediţia germană prea repede. Aceasta nu are importanţă prea mare, deoarece intenţionez să aştept verdictele proceselor maghiare.

Dacă maghiarii vor să se răzbune pe dumneavoastră şi pe alţii, nu mă voi mai mulţumi cu cărţi şi articole, ci voi încerca să organizez la Londra şi la Oxford întruniri politice în favoarea raselor ne-maghiare. Sper să nu ajungem aici, cu atât mai mult cu cât mă gândesc la cu totul altceva.

Deci, voi aştepta cu nerăbdare rezultatul procesului dumneavoastră[2] şi sper că toate vor fi bune. Aveţi grijă să mi se trimită imediat, pe căi ocolite, toate detaliile, atât în legătură cu acesta, cât şi cu alte fapte de violenţă. Cu cât pot obţine mai multe (cunoaşteţi calitatea lor), cu atât mai bine.

Pentru cazul că veţi sta la Viena, vă trimit cărţi poştale pentru domnul Steed. Vizitaţi-l neapărat. La fel şi pentru domnul Smodlaka din Spalato, pe care-l cunoaşteţi în calitate de conducător al slavilor de sud. (Cunoaşteţi părerea mea, ca românii să ia toate legăturile şi să se intereseze mai mult de problema sud-slavă). Astfel şi pentru profesorul Redlich, care nu este numai cea mai mare autoritate în problemele parlamentului englez, ci şi un prieten credincios al slovacilor şi ne-maghiarilor, care ar putea face, eventual, ceva pentru dumneavoastră, dacă v-ar merge rău.

Salutările noastre doamnei Goga.

Al dumneavoastră foarte devotat,
R. W. Seton-Watson

---

1) Corespondentul se referă, probabil, la altă lucrare, **Racial Problems in Hungary**.

2) O. Goga a fost condamnat la închisoare de către tribunalul maghiar din Cluj. Condamnarea a fost executată la închisoarea din Seghedin, în 1912.

Note despre

Perenitatea gândirii politice şi economice a lui Mihai Eminescu

Asupra vieţii şi a genialei opere a lui Mihai Eminescu, ne vom apleca totdeauna, pentru a le sublinia profunzimea gândirii şi bogăţia sentimentelor.

Când era vorba despre ce înseamnă patria, adevăratului patriot îi repugna frazeologia goală. El spunea:

> *"Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima, şi nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte şi se respectă adânc, se pronunţă arareori".*

Gândirea patriotică a lui Eminescu e pătrunsă de unda unui ataşament puternic faţă de patrie şi poporul său. La o societate studenţească, el declara:

> *"Iubesc acest popor blând, bun, omenos, pe spatele căruia diplomaţii croiesc hărţi şi războaie, zugrăvesc împăraţii despre care lui (poporului) nici prin gând nu-i trece".*

La şaptesprezece ani, scria:

> *"Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,*
> *Ţara mea de glorii, ţara mea de dor?*
> *Braţele nervoase, arma de tărie,*
> *La trecutu-ţi mare, mare viitor!"*

În concepţia eminesciană, tradiţia reprezintă factorul de conservare şi consolidare activă a unui popor. El afirmă:

> *"Noi susţinem că poporul românesc nu se va putea dezvolta ca popor românesc decât păstrând drept baze tradiţiile sale istorice".*

Concepţia lui Eminescu despre progres poate fi urmărită în două articole din 1881, apărute sub titlul ***Dezvoltarea istorică a României***. Consevatorii progresişti susţineau că:

> *"Oricine va voi să definească marele mister al existenţei va vedea că el consistă în împrospătarea continuă a fondului cu păstrarea formelor".*

Pornind de la constatarea stării de înapoiere şi de cumplită mizerie materială şi morală a poporului român, Eminescu încearcă să-şi lămurească totul prin decalajul dintre fond şi formă. Ca atare, el ia poziţie împotriva a ceea

ce se numeşte "*pseudocivilizaţie*", dar nu fără a sublinia că aceasta e o "*înmulţire a trebuinţelor*", fără o sporire prealabilă a aptitudinilor economice şi intelectuale. Astfel, declară:

> "*Am dori să treceţi graniţa pe oriunde poftiţi, să ne spuneţi unde veţi găsi atâta boală, atâta mizerie, atâta trai rău (...) ca la populaţiunile din ţara noastră*".

Eminescu exprimă o gândire interesantă despre progres, pe care nu-l respingea, ci îl privea ca pe o necesitate impusă de mersul civilizaţiei:

> "*La aceasta nu se gândeşte nimeni; lucrul la care aspiră toţi (exploatatorii guvernanţi) este de a se folosi numai de avantajele civilizaţiei străine, nu însă a introduce în ţară condiţiile de cultură*".

La Eminescu se constată antiteza prezent-trecut care devine pârghia ideologică a marilor antiteze romantice din poemele **Epigonii**, **Scrisoarea III**, **Scrisoarea IV**, marcând nu atât exaltarea idilică a trecutului, cât, mai ales, vestejirea prezentului corupt, fără perspectivă. În **Epigonii** spune:

> "*Rămâneţi dară cu bine, sfinte firi vizionare ...*" (scriitorii din trecut) pentru că cei din prezent erau: "*simţiri reci, harfe zdrobite, mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte...*".

În **Scrisoarea III** demască demagogia celor "*panglicari în ale ţării care joacă ca pe funii*". Eminescu le contestă orice aderenţă la noţiunea reală de patrie, interzicându-le până şi pronunţarea numelui ei. Mircea exprimă cu demnitate şi modestie sentimentul adevăratei iubiri faţă de patrie:

> "*Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul...*
> *Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta, râul, ramul,*
> *Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este*
> *Duşmănit vei fi de toate făr-a prinde chiar de veste;*
> *N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid*
> *Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!*"

În condiţiile României, ca ţară cu profil agricol deosebit de pronunţat, poetul socoate drept cea mai pozitivă clasă socială românească, ţărănimea, întrucât ea este principala producătoare de bunuri materiale. E clasa "*cea conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătoarea istoriei unui popor, naţia în înţelesul cel mai adevărat al cuvântului*". În poezia **Dorobanţii** înfierează, întocmai ca Alecsandri, conducerea ţării care a trimis ostaşii în războiul de independenţă, fără echipament. La înapoierea din război se prezentau astfel:

> "*Mantalele lor sunt bucăţi, iar sub manta cămaşa pe piele, şi nici cojoc, nici flanelă, nimic. Încălţaţi sunt tot atât de rău: unul c-un papuc şi-o opincă, altul c-o bucată de manta înfăşurată împrejurul piciorului, toţi într-o stare de plâns, într-o stare care te revoltă în adâncul inimii*".

Eminescu socotea că, pentru ţara noastră, dezvoltarea industrială este o perspectivă mai îndepărtată. Dar nu la infinit! Pentru că afirmă:

> "*Neapărat că nu trebuie să rămânem popor agricol, ci trebuie să devenim şi noi naţie industrială măcar pentru trebuinţele noastre*".

Din cele de mai sus rezultă că Eminescu este nu numai un poet de geniu, dar şi un gânditor social-politic profund.

El promovează munca drept factor de bază pentru organizarea şi propăşirea unui stat, drept criteriul cel mai funcţional de definire a unei societăţi:

> "*Munca este legea lumii moderne, ce nu are loc pentru leneşi*".
> "*Nici ziare, nici legi, nici academii, nici o organizaţie asemănătoare cu cele mai înaintate, nu sunt în stare de a înlocui munca, şi o stare de lucruri care nu se întemeiază pe ea, e o fantasmagorie care va dura mai mult sau mai puţin, dar se va preface în fum la suflarea unei realităţi*".

În alt articol Eminescu afirmă:

> "*Temeiul unui stat e munca, şi nu legile; bogăţia unui popor nu stă în bani, ci iarăşi în muncă*".

Ideile lui Eminescu despre muncă şi legile economice, în genere, nu sunt deloc neglijabile. Am putea spune că se potrivesc chiar şi pentru vremurile noastre, mai aleş în ceea ce priveşte concepţia despre muncă.

Starea economică e atât de importantă în gândirea lui Eminescu, încât spune mai departe:

> "*Calităţile morale ale unui popor atârnă de la starea sa economică... Deci condiţia civilizaţiei statului este civilizaţia economică*".

Practic, poetul lua poziţie în favoarea independenţei economice:

> "*Să nu ne facem iluzii. Prin atârnarea noastră economică am ajuns ca toate guvernele să atârne mai mult sau mai puţin de înrâuriri străine*".

Căci statul este ca omul:

> "*Are atâta libertate pe câtă avere are, iar cel sărac e totdeauna sclav şi totdeauna neegal cu cel ce stă deasupra lui*".

Concepţia lui Eminescu despre suveranitatea naţională se vede de când era de 21 de ani, deci de tânăr. În articolul ***Să facem un congres*** el afirmă:

> "*Nimeni nu trebuie să fie aici (în Austro-Ungaria) stăpân, decât popoarele însele, şi a trece suveranitatea în alte braţe decât în acelea ale popoarelor e o crimă contra lor*".

Demnitatea naţională constituie, pentru Eminescu, o coordonată majoră a politicii externe a oricărui stat, fie el mare sau mic. În articolul ***Politica noastră externă***, referindu-se la afirmarea drepturilor statelor mici, Eminescu declară:

> "*Da, căci demnitatea morală a celui mic poate fi tot atât de însemnată ca şi a celui mare, iar a se lupta şi a muri pentru*

bunurile cele mai sfinte inimii omeneşti e tot atât de frumos pentru cel mic, ca şi pentru cel mare".

Analizând situaţia externă în care se afla România acum mai bine de o sută de ani, Eminescu subliniază, în mod deosebit, că:

"Ideile de progres, dezvoltarea noastră economică, trebuie să fie ţinta noastră pentru a ne întări înăuntru şi pentru a inspira încredere în afară".

Ne oprim aici cu speranţa că am atins câteva din coordonatele concepţiei patriotice a lui Eminescu - Poetul nostru naţional, dar, în acelaşi timp, şi un mare poet universal.

Peregrinul Eminescu

Fiecare fapt, oricât de mărunt, din viaţa lui Eminescu, va constitui un izvor de inspiraţie pentru cercetătorii tuturor timpurilor.

Întreprinzând o investigaţie culturală şi turistică a vieţii lui Eminescu, autorii botoşăneni Gellu Dorian şi Emil Iordache s-au oprit asupra tuturor surselor: bibliografice, muzeale, folcloristice, informaţii ale localnicilor etc., care pun în lumină formarea patriotului şi creatorului de artă, a Poetului genial de mai târziu, în volumul intitulat, metaforic şi sugestiv, **Paşii poetului**[1].

Volumul cuprinde descrierea localităţilor prin care a peregrinat adolescentul din Ipoteşti începând din 1866, dar într-o altă ordine decât cea reală. Astfel, după un capitol dedicat Ipoteştilor, urmează prezentarea călătoriilor prin Suceava, Bistriţa, Năsăud, Târgu-Mureş, Braşov, Sibiu, Blaj, Alba Iulia, Arad, Timişoara, Lugoj, Oraviţa, Baziaş, Drobeta-Turnu Severin, Floreşti, Giurgiu, Bucureşti, Ploieşti, Constanţa, Brăila, Galaţi, Vaslui, Iaşi, Neamţ şi Botoşani.

Cartea se deschide cu un "*Argument*" în care, printre altele, este semnalat şi scopul publicării itinerariului urmat de cei doi cercetători, diferit ca ordine de itinerariul Poetului. Astfel, se afirmă: "*Autorii şi-au propus o cu totul altă premisă: descoperirea spaţiului văzut cândva de ochii Poetului, a acelor locuri şi privelişti care, într-un fel sau altul, au contribuit şi ele la constituirea ideii de patrie la Eminescu, adică a acelui teritoriu sublimat în care se mişcau imaginile fiecărui poem*" (p.6). Şi mai departe se precizează: "*Cartea nu se structurează cronologic, ci spaţial, de la o localitate la alta*" (p.7).

Motivaţia temeinică a adoptării criteriului spaţial, în locul celui cronologic, în descrierea traseului Eminescu, lipseşte, deşi autorii afirmă: "*Cartea noastră propune un traseu Eminescu, un circuit pe care se poate înscrie orice doritor, din orice parte a ţării, drum care poate fi parcurs dintr-o dată sau în etape succesive*".

---

1) Gellu Dorian - Emil Iordache, **Paşii poetului**, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1989.

Notăm, totuşi, că numai criteriul cronologic ar fi asigurat unitatea de facto a descrierii călătoriilor şi n-am mai fi fost puşi în situaţia să citim paginile despre călătoriile din 1882 (Constanţa), înainte de a fi citit pe cele din 1867 (Brăila) - ca să dăm un singur exemplu.

Dar, chiar procedând în felul acesta, autorii au reuşit să realizeze o lucrare meritorie, cu toate că erau "*convinşi că nu-i aşteaptă nici o descoperire senzaţională*".

Volumul întreg este o carte nu numai de informare, ci şi una de literatură vibrantă, o carte care sensibilizează pe orice cititor, mai ales că autorii au folosit mărturiile "*nu fără a lăsa cale liberă fanteziei şi undei lirice*", după cum spune Constantin Ciopraga în "*Postfaţă*". Câteva exemple sunt edificatoare. Articolul închinat Ipoteştilor este o pagină de literatură antologică, prin intensitatea sentimentelor. Se încheie cu fraza patetică: "*Ipoteştii nu sunt altceva decât un fragment ce poartă în sine memoria întregului rotund care este România*" (p.18). Pentru exemplificarea culorii locale, putem alege un pasaj ca acesta: "*Ciudată, ca o scrisoare în hieroglife, stă Uliţa Jidovească a Sucevei, în lună. Şiruri de case sărace peticite, când uniforme ca legile Pentateucului, când pestriţe şi amestecate ca hainele rupte şi lucrurile vechi din desaga unui jidov*" (p.18).

O descriere sugestivă e făcută Sibiului în care tânărul Eminescu se găsea cu trupa lui Pascaly: "*Prin sineala amurgului umed, Sibiul părea un poem baroc, combinat cu severe sugestii gotice... Imaginea se va modifica abia a doua zi, când Sibiul nou, Sibiul zilelor noastre, se va dezvălui ochilor noştri curioşi*" (p.44).

În notaţiile pe care le fac, autorii ne poartă pe firul unor vechi acte de cultură şi ne familiarizează cu numele localităţilor prin care a trecut Poetul, ori cu ale unor ctitorii vechi, ca acelea ale Muşatinilor, sau ale medelnicerului Juraşcu, din 1774: "*După ce l-a colindat, probabil, în lung şi-n lat* (oraşul Gura Humorului, n.n.M.B.), *a pornit-o, negreşit,spre Mănăstirea Humor, din vremea lui Alexandru cel Bun, ridicată de un vornic al său în preajma unui schit vechi din lemn, lăcaş căruia Ştefan cel Mare i-a închinat, în 1473, vestitul* ***Tetraevanghel de la Humor****, păstrat şi astăzi în muzeul de la Putna*". În acelaşi fel sunt prezentate şi tipăriturile de la Mănăstirea Neamţ.

De asemenea, fiind vorba despre Mănăstirea Voroneţ, un localnic iniţiat îi informează: "*Ceea ce vă pot spune e că lăcaşul a fost zidit ca monument al eroilor căzuţi la Valea Albă în 1476. Cred că albastrul ar fi dorit să însemne dorinţa de linişte, de pace, după atâta vărsare de sânge*" (p.22).

Autorii sunt preocupaţi de asocierea numelor diferitelor localităţi sau numele scriitorilor cu care au tangenţe: la Reghin - Petru Maior, autorul **Istoriei pentru începutul românilor în Dacia**: la Bistriţa - Andrei Mureşanu; la Prislop - Liviu Rebreanu; la Năsăud - George Coşbuc şi Veronica Micle etc.

Ei imprimă informaţiilor o tentă patriotică, cum este cea relativă la opera lui Maior, amintită mai sus, la care putem adăuga **Mihai după bătălia de la Călugăreni** (piesa lui Bolintineanu, jucată la Arad) sau cea relativă la cuvintele lui Vasile Goldiş: "*Eminescu îşi întinde împărăţia sufletească asupra românimii întregi*", ori la acelea ale lui Bogdan-Duică, cel care spusese că turneul cu teatrul este socotit "*întâia mare propagandă artistică şi naţională prin Ardealul amorţit*", amintindu-ne şi faptul că în clădirea care adăpostea sediul ***Tribunei*** a funcţionat şi redacţia revistei umoristice ***Gura satului*** care a susţinut lupta contra dualismului austro-ungar, şi că la Blaj, Eminescu a exclamat: "*Te salut, din inimă, Romă-mică! Îţi mulţumesc, Dumnezeule, că m-ai ajutat s-o pot vedea!*" (p.57).

Dacă în memoria oraşului Brăila, Eminescu e prezent şi prin tipărirea pentru prima dată în ţara noastră a poemului **Luceafărul**, în paginile despre existenţa Poetului în Iaşi întâlnim amănuntul interesant că era foarte exigent când suplinea pe Samson Bodnărescu la Institutul Academic, ceea ce a declanşat o grevă a elevilor. Acestea sunt doar câteva exemple de felul informaţiilor amintite. Ele imprimă cărţii o notă aparte, făcând-o din ce în ce mai interesantă.

Informaţiile şi datele prezentate, deşi nu sunt descoperiri în urma unor cercetări personale, ele fiind împrumutate din studii şi cercetări anterioare, au, totuşi, meritul că autorii au ştiut să le facă să polarizeze în jurul viitoarei personalităţi a Poetului. De multe ori autorii au izbutit să armonizeze informaţia instructivă cu expresia, am putea spune chiar, poetică.

Considerăm un minus al lucrării lipsa oricăror reverberaţii ale peregrinărilor adolescentului în familie, cu excepţia Harietei. O singură dată se aminteşte de intenţia tatălui său de a-L determina, în 1881, să se căsătorească, deşi la acea vârstă Mihai n-ar fi simţit nevoia unei astfel de intervenţii. În rest, nimic!

De asemeni, nu sunt analizate implicaţiile mai profunde ale acestor peregrinări adolescentine pentru creaţia poetică de mai târziu, deşi autorii îşi propun descoperirea "*acelui teritoriu sublimat în care se mişcau imaginile fiecărui poem* "(s.n.M.B.). "*Ca poet s-a aflat tot timpul în căutare de material* (subl. autorilor) *întru hrănirea vocaţiei sale*" (*Argument*, p.6). Mai ales perioada din ultima parte a vieţii trăite la Bucureşti, le oferea autorilor un întins câmp de asocieri cu activitatea literară. Amintirea sporadică a unor titluri ca **La o artistă**, **Amorul unei marmore**, **Călin** (file din poveste) înseamnă prea puţin.

Un nou tiraj după *Ediţio princeps* a poeziilor lui Eminescu

Vârful nalt al piramidei ochiul meu abia-l atinge
Lângă acest colos de piatră vezi tu cât de mică sunt...
Astfel tu-n a cărui minte universul se răsfrânge
Al tău geniu peste veacuri rămâne-va pe pământ.
Veronica Micle

Spre sfârşitul anului 1883, Titu Maiorescu, fără să se fi înţeles în prealabil cu Eminescu, atunci absent din ţară, fiind bolnav, a întocmit prima ediţie a poeziilor sale pe care a prefaţat-o cu data decembrie 1883. Volumul a apărut la începutul anului 1884, în o mie de exemplare şi a avut un puternic impact asupra conştiinţei publice care cunoscuse sporadic creaţia genialului poet, din paginile revistelor ***"Convorbiri literare"*** şi ***"Familia"***, mai ales.

Editarea, de către Titu Maiorescu, a poeziilor lui Eminescu, este un act care demonstrează, o dată în plus, sincera admiraţie a criticului faţă de poet. Maiorescu va continua editarea viitoarelor ediţii, ceea ce constituie dovada supremei aprecieri a lui Eminescu.

Cele şaizeci şi una de poezii publicate în această primă ediţie reprezintă, în cel mai înalt grad, concepţia şi arta poetică a marelui nostru liric.

În anul 1989, de acum intrat în istorie, la comemorarea centenarului stingerii din viaţă a lui Eminescu, Editura Academiei Române a publicat, în condiţii grafice excelente, un nou tiraj după ediţio princeps a lui Maiorescu. Acest nou tiraj este însoţit de un valoros aparat critic datorat lui Petru Creţia.

În *Notă asupra ediţiei*, acesta efectuează un serios studiu asupra cuprinsului volumului şi observă că Titu Maiorescu a publicat treizeci şi opt din cele patruzeci de poezii apărute până atunci în ***"Convorbiri literare"***, şase poezii publicate în ***"Familia"*** şi şaptesprezece poezii inedite. În urma unor atente cercetări, Petru Creţia constată că poeziile publicate în ***"Familia"*** n-au fost reproduse din revistă, ci după manuscrisele autografe aflate în posesia lui Maiorescu, într-o versiune inedită şi ameliorată. În aceeaşi situaţie se află şi

cele şaptesprezece inedite, reproduse după textele autografe primite de la Eminescu. Petru Creţia întocmeşte, astfel, un tabel sinoptic al sumarului, notând cronologia poeziilor, dacă au fost publicate, sau dacă au fost inedite.

În privinţa organizării poeziilor în volum, distinsul eminescolog menţionează că Maiorescu n-a respectat cronologia poeziilor şi că, în succesiunea lor, a ţinut seama de principiul diversităţii: "*Maiorescu şi-a dat silinţa şi a reuşit să nu facă niciodată să se urmeze nemijlocit două poezii care ar comporta aceeaşi definiţie esenţială*" (p.VII). Ultimele poezii ale volumului (51-60) sunt opere importante, grupate acolo de editor pentru a sugera, în încheierea cărţii, "*deplinătatea puterilor poetice ale lui Eminescu*".

Textele din ediţia Maiorescu prezintă unele erori de lecţiune, greşeli de tipar, inadvertenţe de transcriere ale autorului reprodus ca atare de editor, precum şi alterări datorate editorului. Toate sunt evidenţiate şi Petru Creţia prezintă textul corect în partea finală *Corecţiuni şi amendări*, dovedind o muncă de migală. Schimbarea titlurilor de **Scrisori** în **Satire** se datorează lui Maiorescu. În domeniul textului, se pune la punct şi controversa potrivit căreia Maiorescu ar fi eliminat patru strofe din **Luceafărul** şi ar fi efectuat unele modificări. Datorită analizei atente a tuturor versiunilor poemului, s-a ajuns la concluzia că modificările aparţin poetului.

Observaţiile asupra textului se încheie cu câteva consideraţii asupra ortografierii diferitelor semne "*care dau imaginea grafiei de atunci a poeziilor lui Eminescu aşa cum le scria el*" (p.IX).

Vignetele şi desenele de pe frontispiciul paginilor, care reprezintă motive florale, figuri mitologice, instrumente muzicale etc., dau acestei ediţii aniversare o înfăţişare deosebit de atractivă.

Munca migăloasă şi competenţa lui Petru Creţia, dovedite în studierea poeziei eminesciene, constituie omagiul adus celui mai mare poet al neamului nostru.

Geneza şi paternitatea dramei *Vlaicu -Vodă*

În ultimul deceniu al secolului trecut a existat un schimb de opinii între A. Davila şi Nerva Hodoş, privitoare la planurile literare ale primului. Printre altele, va fi fost vorba şi despre scrierea unei piese istorice asupra căreia dramaturgul nostru încă nu se fixase nici în privinţa epocii pe care s-o oglindească, nici dacă o va scrie în proză sau în versuri. Acest lucru se vede din scrisoarea din 22 octombrie 189?, trimisă de Nerva Hodoş lui A. Davila.

În această epistolă se afirmă toate elementele care conduc la felul cum s-a pornit şi cum s-a ajuns la compunerea piesei.

Scrisoarea lui N. Hodoş, fiind un document autentic (v. Marin Manu Bădescu, **Corespondenţa inedită a lui Alexandru Davila**, Ed. "Dacia", Cluj-Napoca, 1973, p.164), nu mai poate fi pusă la îndoială nici paternitatea lui Davila asupra dramei, problemă de care ne vom ocupa, tot pe bază de documente.

Transcriem câteva fragmente din această scrisoare:

"...*Dacă se pare că am neglijat comisiunile tale, e numai o părere ... ceea ce îmi spui de lucrul tău, mă bucură mult. Mă întrebi dacă proza nu ar conveni mai bine pentru marea ta compunere. Nu, nu, de o sută de ori, nu. Mai întâi pentru că această epocă îndepărtată şi întunecată nu ar interesa decât <<sub vălul alb al poeziei>> ... Dă, deci, mâna muzei, citiţi împreună câţiva letopiseţi, ca să se arhaizeze cât de puţin limba şi apoi plecaţi de vă preumblaţi prin trecutul istoriei. Îmi ceri numele istorice a celor ce vor fi în piesa ta? Ce vrei să zici prin aceasta? Divanul -cum s-ar zice, ministerul? Şi apoi, din ce epocă? Natural, ministerul n-a fost acelaşi sub Vlad, sub Dan, sub Mircea. Îţi transcriu aci într-o întâmplare boierii mari de pe vremea lui Mircea, 1399, pe care îi găsesc într-un document păstrat la Arad: Radu Banul, jupân Dragotă, Stanciul fiul Barbului, Radul fiul lui Stan, Şerban Vistierul, Iarchin locţiitorul, Goştin Negrul, şi jupân Buldă, şi Manciul Vistierul, şi logofătul Baldovin.*

Dacă nu e ce îmi ceri, deslușește-le mai limpede..."

După cum se ştie, **Vlaicu-Vodă** a apărut în 1902 şi s-a reprezentat, în premieră, la Teatrul Naţional din Bucureşti, la 12 februarie 1902, când scriitorul împlinea 40 de ani, cu mare succes.

În ceea ce priveşte paternitatea lui A. Davila asupra dramei **Vlaicu-Vodă**, precizăm următoarele:

În revista "***Flacăra***" din 26 octombrie 1913, poetul Dimitrie Anghel a publicat o scrisoare în care afirma că ar fi existat oarecare scrisori de la Odobescu în arhiva rămasă de la Eugen Stătescu, fost ministru de justiţie, în care se pomeneşte de două piese la care lucra Odobescu şi care ar avea asemănări cu **Vlaicu-Vodă** şi cu **Sutaşul Traian**.

După acest *prolog* s-a pornit *campania* condusă de Petre Locusteanu. Pe de altă parte, N. Rădulescu-Niger a trimis şi el o scrisoare oficiosului liberal "*Viitorul*", prin care afirma că-şi aminteşte foarte bine cum că Odobescu i-a citit două acte dintr-o piesă istorică în versuri, intitulată **Doamna Clara**.

Avocatul şi publicistul Iuliu Dragomirescu, executor testamentar al lui B. P. Hasdeu, afirmă că ilustrul savant *ştia* despre o piesă, **Doamna Clara** scrisă de Odobescu.

Între timp se mai aflase de la soţia lui Odobescu (care n-a încurajat campania) cum că Odobescu lucra, ba chiar terminase, o piesă **Vintilă Vodă din Slatina** (v. Marin Manu Bădescu, **Scriitori români şi străini în corespondenţă...**, Ed. "Gândirea Românească", Bucureşti, 1993, p.176).

Argumente în sprijinul paternităţii:

Scrisoarea prin care Odobescu ar fi anunţat pe Alecsandri că a sfârşit de scris două piese şi care s-ar fi aflat în arhiva lui Eugen Stătescu, n-o văzuse nimeni, nici chiar D. Anghel. În urma cercetărilor făcute de Dorel Davila (fiul lui A. Davila), împreună cu George Corbescu şi cu C. Anghel (fratele lui Dimitrie), cercetări făcute în arhiva bine clasată a lui Stătescu, de la moşia Petreşti, nu s-a găsit nici o urmă de scrisoare.

O seamă de intelectuali, dintre care unii nu erau prieteni ai lui Davila, au arătat cât de nedreaptă era învinuirea. Astfel, într-o scrisoare adresată lui A. de Hertz, Titu Maiorescu subliniază: "*Odobescu nu mi-a citit şi nu mi-a vorbit niciodată despre vreo piesă pe care a scris-o sau ar avea de gând s-o scrie*".

N. Iorga preciza în "***Neamul românesc***": "*Ca unul ce scriind Istoria literaturii româneşti am urmărit pe Odobescu de la început - şi pe Odobescu poet - şi ca unul ce am avut onoarea legăturilor personale cu el şi am ţinut în mâini şi manuscriptele lăsate de pe urma lui, declar că* **Vlaicu-Vodă** *n-are nimic a face cu felul de a fi al lui Odobescu*".

Mihail Dragomirescu, după ce constată, pe temeiul unei analize, ce enormă deosebire este între ţesătura stilului lui Odobescu şi aceea a lui Davila - "*Odobescu e prozator, Davila e poet*", se referă la modificările introduse de Davila în a doua ediţie a piesei "*care se armonizează şi în fond şi în formă cu întreaga lucrare rămasă nemodificată*".

În articolul **O scrisoare**, de H. Cazse, publicat în "***Scena***", an II, nr. 62, cu data de vineri 8 martie 1918, p.1, autorul mărturiseşte că ştie când A. Davila lucra la **Vlaicu-Vodă**, prin 1900-1901, discutând cu el versuri cu imagini îndrăzneţe, ca de pildă: "*că sunt nume ce sparg ziduri şi nu-ncap în închisori*".

A. Davila, când i s-a atras atenția de criticul Emil D. Fagure, că lucrurile au ajuns prea departe și că e de datoria lui Davila să răspundă gravelor acuzații, a declarat: "**Vlaicu-Vodă** *e al meu și numai al meu. Nici subiectul, nici caracterul, nici peripețiile, nimic, nimic nu-și are izvorul decât în mine. Opera e a mea, și ți-o repet, numai a mea. Nu voi cheltui 15000 de lei ca să târăsc de zgardă la bara justiției pe acești cerberi cu multe guri. Bara opiniei publice îmi ajunge și la această bară lătratul lor e disprețuit*".

Până la urmă, chiar "*Flacăra*" și-a retras acuzațiile, drama **Vlaicu-Vodă** rămânând opera lui A. Davila.

A. Davila, reformator al mișcării dramatice românești

Apariția lui A. Davila în mișcarea dramatică românească s-a produs într-o perioadă în care se făcea din ce în ce mai simțită nevoia unei noi orientări.

Succesele de până atunci ale literaturii dramatice naționale, precum și o activitate desfășurată pe scenele teatrelor noastre și, în special, pe scena Teatrului Național din București, trebuiau amplificate, continuate într-un spirit nou.

Începutul secolului nostru este marcat, în acest domeniu, de reprezentarea capodoperei **Vlaicu-Vodă**, a cărei temă - lupta românilor pentru apărarea suveranității - va fi totdeauna de strictă actualitate.

Apariția acestei drame a constituit un adevărat eveniment literar, iar reprezentarea ei, un moment culminant al dramaturgiei românești. Ce a însemnat **Vlaicu-Vodă** pentru evoluția teatrului nostru o dovedesc nu numai numeroasele ediții (până în 1929, anul morții lui Davila, ajunsese la a V-a ediție), ci mai ales răsunătoarele succerse de public obținute la numeroasele ei reprezentații.

Jucată în premieră la 12 februarie 1902, dată la care autorul împlinea 40 de ani, ulterior a cunoscut o serie de îmbunătățiri, atât în ceea ce privește conflictul dramatic, cât, mai ales, conturarea profilului moral al personajului *Mircea*, care trebuia să apară ca un adevărat viitor domn al Țării Românești.

Ca director al Naționalului, Davila s-a impus prin noutatea concepției sale. El atribuie teatrului un important rol în viața socială pentru că îl socotea ca pe o instituție de cultură destinată atât maselor populare, cât și *elitei* societății. De asemenea, teatrul trebuia să contribuie la "*educația patriotică a tinerelor generații școlare prin reprezentarea operelor clasice*".

În ceea ce privește interpretarea, Davila s-a ridicat împotriva "*școalei romantice*" și a militat pentru "*școala realistă*", inspirându-se din activitatea unor mari oameni de teatru ca André Antoine, Mounnet-Sully, Baumeister etc. În acest scop, a preluat conducerea repetițiilor și a realizat omogenitatea

ansamblurilor, schimbând distribuţia în unele piese pentru ca interpretarea să fie în concordanţă cu "*gustul nou, care respinge declamaţia şi bombasticismul*".

Pregătirea şi activitatea regizorului era în permanenta sa atenţie căci acesta trebuia să fie un foarte bun cunoscător al dramaturgiei universale şi al vieţii sociale. Trecând peste obligaţiile specifice ale regizorului, ca director al instituţiei teatrale, Davila se considera dator să conducă personal toate compartimentele căci numai astfel o putea duce "*la o stare de sănătate şi echilibru*", cum avea să raporteze Ministerului Instrucţiunii.

A cerut marilor actori să joace şi roluri mici, fără să se simtă atinşi în demnitatea lor, precum şi alte roluri decât cele pentru care se considerau potriviţi şi prin care se consacraseră, descoperindu-le, astfel, noi posibilităţi artistice.

După opinia lui Davila, toate elementele scenei trebuiau să contribuie la reuşita unui spectacol. De aceea a recomandat cele mai potrivite decoruri, a modernizat şi a reorganizat instalaţiile şi atelierele, interesându-se totdeauna de buna lor funcţionare.

Originalitatea concepţiei sale directoare, pronunţatul său spirit de independenţă şi exigenţa faţă de actori şi de personalul teatrului, trăsături care l-au caracterizat în activitatea sa, au nemulţumit pe mulţi şi au declanşat, de multe ori, conflicte atât cu autorităţile cât şi cu subalternii.

O aplicare practică a aceleiaşi concepţii o întâlnim în activitatea desfăşurată în cadrul "Companiei Davila". "*Vom da publicului tot ceea ce literatura dramatică a tuturor popoarelor şi cea naţională a produs şi va produce frumos, mare, înălţător*", va promite Davila în expunerea programului, animat de aceleaşi nobile intenţii artistice. I. L. Caragiale, prietenul său, îl încuraja şi transmitea "*Cele mai călduroase complimente bravilor cu care începi lupta*".

După atentatul din 1915, îşi face cunoscută concepţia dramatică în paginile volumelor **Din torsul zilelor**, un adevărat curs de artă dramatică unde tratează, printre altele, subiecte privind relaţia creator-interpret, rolul directorului de teatru, al regizorului şi chiar al sufleurului.

Prin activitatea şi concepţia sa avansată, A. Davila va rămâne unul dintre marii oameni de teatru din ţara noastră.

O scrisoare inedită a lui Al. Macedonski către A. Davila

A. Davila a condus, pentru prima oară Teatrul Naţional din Bucureşti între 1905-1908, după care a fost înlocuit cu Pompiliu Eliade. În 1909, fostul director, plecând de la conducerea primei noastre scene, împreună cu actorii Niculescu-Buzău, Romald Bulfinski, Marioara Voiculescu, Marioara Giurgea, Gh. Storin, I. Morţun, Ion Manolescu, Tony şi Lucia Sturdza-Bulandra şi cu regizorul Vasile Enescu ("*cel mai artist dintre regizorii noştri*", cum îl aprecia Victor Eftimiu), a înfiinţat "Compania Davila" care şi-a început activitatea în ziua de 12 septembrie 1909 la Teatrul Liric al lui Leon Popescu (în stagiunea 1909-1910) şi a continuat-o la Teatrul Modern (în stagiunea 1910-1911).

Deci, scrisoarea lui Macedonski, prin care îi propune o versiune a piesei **Romeo şi Julieta**, datează din această perioadă. După câte se pare, piesa n-a corespuns exigenţelor literare şi dramaturgice ale rafinatului Davila pentru că n-o găsim menţionată în nici un afiş al "Companiei". Ea dovedeşte, totuşi, interesul pe care l-a stârnit activitatea dramaturgului nostru în această perioadă a primului teatru liber din ţara noastră.

Cher Monsieur Davila,

Puisque vous avez pris la belle initiative d'un nouveau theâtre j'ai l'honneur de vous proposer ma version de **Romeo et Juliette** contre 500 frcs. à retenir graduellement sur mes droits qui serait de 7%. Vous creeriez un magnifique Romeo, j'en suis persuadé, et cela marquerait énormément, je pense, dans notre theâtre.

Si ma proposition vous agrée, veuillez, je vous prie, m'en toucher deux mots et fixer le jour et l'heure où je pourrais déposer ma pièce et avoir le plaisir de vous voir.

Je fais tous mes voeux pour votre succès.

Vous pouvez changer du tout au tout, et votre art dramatique et le goût abâtardi du public, créer toute une époque.

Je profitte de cette occasion pour vous recomander chaleureusement le porteur de ma lettre, Scarlat Gavrilesco, homme probe que j'ai eu longtemps à mon service dans des journiaux. Il voudrait obtenir un petit emploi: controleur - sais je moi quoi?

Avec toute ma grande estime,

Votre,

A. Macedonski

1909, sept. 9 14 rue Telegraphului

Dragă domnule Davila,

Deoarece aţi luat frumoasa iniţiativă a unui nou teatru, am onoarea să vă propun versiunea mea pentru **Romeo şi Julieta** pentru 500 franci pe care să-i achitaţi eşalonat din drepturile mele care ar fi de 7%. Aţi crea un Romeo magnific, sunt convins de aceasta, şi ar conta enorm, mă gândesc, în teatrul nostru.

Dacă propunerea mea vă convine, binevoiţi, vă rog, să-mi trimiteţi două cuvinte şi să fixaţi ziua şi ora când aş putea depune piesa mea şi aş putea avea plăcerea de a vă vedea.

Toate felicitările mele pentru succesul dumneavoastră.

Puteţi schimba cu totul şi arta dumneavoastră şi gustul neformat al publicului, puteţi crea o întreagă epocă.

Profit de această ocazie pentru a vă recomanda călduros pe aducătorul scrisorii mele, Scarlat Gavrilescu, om cinstit pe care l-am avut mult timp în serviciul meu. El ar vrea să obţină un mic post: controlor - ştiu eu ce?

Cu toată stima,

Al Dumneavoastră,

A. Macedonski

1909, sept. 9

Autentic şi artificial

Dintr-o genială vocaţie temperamentală, Nicolae Iorga scria oricând şi oriunde, atacând subiecte dintre cele mai variate. Noi, cei de la care distanţa până la gigantul savant este uriaşă, scriem când suntem şocaţi de realităţile cotidiene, ieşite din comun, care în zilele noastre se succed din ce în ce mai frecvent, obligându-ne să luăm atitudine faţă de ele.

Programul nostru de radio, variat şi bine structurat, păcătuieşte totuşi, prin prezentarea unor producţii artificiale. Astfel, de curând am auzit o expresie care se vrea a fi poetică. Într-o emisiune de muzică populară românească, o cântăreaţă populară cu o voce frumoasă şi bine strunită glăsuia:

"Cântă cucu-ntr-una
Când răsare luna..."

Imaginea ar fi frumoasă dacă n-ar fi falsă, nenaturală, pentru că, după cum toată lumea ştie, cucul cântă în timpul zilei, pe când nopţile - cu lună sau fără lună - vuiesc de trilurile fără pereche ale neîntrecutelor privighetori.

Dacă versificatorul ar fi spus că în locul cucului cântă o privighetoare, am fi avut de-a face cu un creator popular autentic, care a trăit într-un curat mediu rustic, cu un cunoscător de profunzime al adevăratei feţe a lucrurilor, şi, prin urmare, cu o veritabilă imagine poetică dintr-o creaţie populară. În versurile citate, însă, se simte *mâna* stângace şi artificial-lăutărească a cuiva mai de la marginea unei aşezări omeneşti cu pretenţie de sat.

Din păcate, întâlnim multe asemenea inadvertenţe care denaturează autenticitatea cântecelor populare româneşti.

Mai dăm doar un exemplu:

"Şi-am să mă duc la cizmar
Să-mi facă cizmele tari
Să mă poarte prin lăstari..."

spune un îndrăgostit care a rupt trei perechi de cizme ducându-se la iubita lui (Emisiunea "Varietăţi folclorice", la radio, din ziua de 24 iunie 1992). Artificialitate, pentru că omul din popor, ţăranul, n-a purtat niciodată cizme, încălţămintea lui obişnuită, de care nu se ruşina, fiind opincile.

Dar despre acestea, mai pe larg, altădată!

O altă imagine am cunoscut-o într-o emisiune culturală televizată. Talentatul actor Ovidiu Iuliu Moldovan a citit, cu o vădită emoție, o poezie din creația lui Gheorghe Pituț. Lectura sa, oricât de artistică, n-a putut salva antinomia prozopopeei "Focul mârâie prietenos" pentru că mârâiala și prietenia n-au putut sta niciodată alături. Ba, din contră, au stat și vor sta totdeauna la poluri opuse. A, dacă ar fi fost vorba despre o convorbire cu un ipocrit al zilelor noastre, de care nu ducem lipsă, atunci mârâitul nu numai că n-ar fi fost inadecvat, dar ar fi avut chiar meritul de a fi util și expresiv. Dar așa, oricât de suprarealiști am vrea să fim, artisticul ne scapă printre degete.

Focul, "prietenul" de totdeauna al omului, îi încălzește nu numai mădularele, ci și inima poetului cu tristețile ei.

Dar, pentru că poeților, când scriu, le este permis orice, auditorii și spectatorii n-au putut să nu recepționeze ceea ce li s-a transmis. În schimb, n-au putut, cu tot efortul bunăvoinței, nici să digere "mârâitul prietenos".

Doi mari oameni de teatru:
I. L. Caragiale și A. Davila

În istoria dramaturgiei românești, de o covârșitoare importanță a fost colaborarea dintre marele Caragiale și A. Davila, întemeietorul primului teatru permanent din țara noastră.

Cu ocazia plecării de la conducerea Teatrului Național, actorii oferă lui A. Davila un banchet. Invitat și Caragiale, acesta nu poate participa, dar trimite lui Iancu Brezeanu următoarele rânduri:

"Prețioșii mei amici,

Din suflet regret că nu pot profita de grațioasa dumneavoastră invitare, sunt bolnav.

Să trăiți cu toții!

Să trăiască Davila!

Al d-voastră cu toată dragostea,
Caragiale"[1].

O dată cu Davila, de la Teatrul Național au plecat și o serie de actori dintre cei mai tineri, cu ajutorul cărora, ceva mai târziu, în 1909, a înființat o trupă dramatică particulară, "Compania Davila".

Această companie formată din Maria Giurgea, Marioara Voiculescu, Ronald Bulfinski, Niculescu-Buzău, G. Storin, I. Morțun, Ion Manolescu, Tony și Lucia Sturdza-Bulandra, și-a început activitatea la 12 septembrie 1909, la Teatrul Liric al lui Leon Popescu, cu instantaneul **Începem**, scris special de I. L. Caragiale.

Un aspect al colaborării dintre cei doi mari oameni de teatru îl oferă activitatea desfășurată de aceștia în legătură cu compania dramatică nou înființată.

I.L. Caragiale privea cu mare încredere noua acțiune a lui Davila. În prealabil, cei doi se înțeleseseră asupra unei mime, scrisă de Caragiale. Din

---

1) I.L. Caragiale, **Scrieri și acte de Șerban Cioculescu**, Ed. pt. lit., 1963, p.215

Berlin, unde se găsea în 1909, acesta îi trimite lui Davila următoarea telegramă:

Davila, Hotel Princiar, Bukarest
Berlin, 26/1 1909 (Ştampila poştei)
Telegrafiază imediat dacă scurta mimă ar fi tardivă la finele lui august.
Amic,
Caragiale"[1] .

În articolul **Un nou teatru**, publicat în "***Noua Revistă Română***" condusă de profesorul C. Rădulescu-Motru, datat 28 iunie 1909, Caragiale apreciază pe Davila ca pe un "*eminent cunoscător al artei*". De altfel, întreg articolul abundă în elogii: "*Amicul nostru, d. A. Davila, care ia la toamnă conducerea unui nou teatru românesc, liber de sacra protecţie oficială, suntem convinşi că se pune la treabă nu numai cu <<bunătate, cu blândeţe, energie şi cele mai bune intenţiuni>>, ci şi cu deplină competenţă şi cu netăgăduit talent. Avem deci încrederea că întreprinderea acestui eminent cunoscător al artei va avea un succes strălucit, nemaipomenit de mult în ţara noastră, şi astfel va însemna renaşterea adevăratului teatru naţional.*

Atât mai bine, şi pentru artă şi pentru public"[2] .

O lună mai târziu, la 28 iulie 1909, din Travemuende, I. L. Caragiale trimite lui A. Davila următoarea scrisoare:

"*Drăguţule, precum ţi-am telegrafiat adineauri, d'abia astăzi am primit telegrama şi scrisoarea ta d'odată. Am lipsit de aici unde eram pe vară, şi astăzi, marţi 28 iulie, mă-ntorc la Wilmersdorf bei Berlin Hohenzollerndamm 12, acasă. De-acolo îţi scriu mai pe larg. Eu îţi preparam o piesă şi tu îmi ceri şi o mimă. Ai răbdare. În curând sper să-ţi trimit veşti plăcute. Până atunci iată îţi trimit portretul meu; nu-l arunca.*

Al tău,
Caragiale

Cu cele mai călduroase complimente bravilor cu care începi lupta. Nu vă urez succes. Sunt sigur că mergeţi drept la el.

Să trăiţi toţi sănătoşi şi veseli. Dumnezeu cu voi înainte"[3] .

Cei doi mari oameni de teatru ţineau permanent legătura prin scrisori. Cu cât se apropia data începerii activităţii "Companiei Davila", cu atât contactele erau mai strânse. Aşa se face că la 7 septembrie 1909, deci numai cu câteva zile înainte de deschiderea primei stagiuni, I. L. Caragiale trimite lui A. Davila o nouă scrisoare, pe care o reproducem în întregime:

---

[1] Muzeul Naţional, ms. nr. 943.
[2] Transcris din vol. I. L. **Caragiale, Despre teatru**, Ed. de Stat pt. lit. şi artă, 1957, p.295.
[3] Ioan Massoff, **Viaţa lui Tony Bulandra**, "Socec", Bucureşti, 1931, p.97.

"*Dragă Alexandre, Dumnezeu cu voi !*

Tare bine mi-ar părea să te fi înţeles cu amicul nostru Motru în privinţa publicării simultane a Instantaneului. În orice caz, nu uita să pui broşură <<en vedette>>, notiţa: <<Reproducerea oprită>>.

Ai fi cunoscând şi tu, ca şi mine, năravurile eroice ale presei noastre. Îţi alătur mai jos o mică îndreptare de text. Trebuie introdusă şi la joc şi la tipar.

Şi acum, bravii mei, încă o dată, Dumnezeu cu voi!

Începeţi!

Izbândă strălucită! Păşiţi voioşi şi sănătoşi din victorie în victorie; şi nu uitaţi, rogu-vă, după câştigarea primei lupte, a bea un pahar cu toată inima şi pentru

Al vostru devotat ca un frate,
Caragiale"[1] .

Încrederea lui Caragiale în izbânda acţiunii lui Davila s-a dovedit realistă. Atât începutul din seara zilei de 12 septembrie 1909, cât şi întreaga activitate ulterioară a companiei dramatice au rămas viu întipărite în amintirea multor contemporani.

Pentru a doua oară, A. Davila a luat conducerea Teatrului Naţional din Bucureşti între anii 1912-1914. Acum pune în scenă piese din literatura dramatică românească şi din literatura clasică franceză şi engleză, pe care le văzuse în adolescenţă, în timpul cursurilor liceale de la St. Louis. Dintre acestea notăm: **Sapho** de Alphonse Daudet şi Adolphe Bellot, **Cezar Birotteaux** de Èmile Fabre, **Eu** de Eugen Labiche, **Hamlet**, **Romeo şi Julieta**, **Visul unei nopţi e vară** de Shakespeare, **Cidul** de Corneille, **Romanţioşii** de Edmond Rostand etc. Din literatura dramatică românească a jucat **Fântâna Bladuziei** de V. Alecsandri, **Cocoşul negru** de V. Eftimiu, **Păianjenul** de A. de Hertz, **Vlaicu-Vodă**, drama sa istorică şi altele.

Caragiale nu mai era. Se stinsese din viaţă departe de ţară, la Berlin. Davila avea să-i aducă prinosul recunoştinţei sale într-un articol din "***Rampa***" anului de doliu.

---

[1] I. L. Caragiale, **Despre teatru**, Ed. de Stat pt. lit. şi artă, 1957.

Germanistul Virgil Tempeanu 1888-1984

Virgil Tempeanu îşi manifestă pasiunea de istoric şi critic literar încă din timpul studiilor secundare pe care le-a urmat la Liceul "I. C. Brătianu" din Piteşti, în calitate de "*director de acţiune*" al revistei şcolare "***Junimea***", în care a publicat traduceri din operele lui Goethe, Heine, Hebbel etc.

După obţinerea licenţei la Universitatea din Bucureşti îşi desăvârşeşte studiile la Universitatea din München specializându-se în germana medievală, unde a obţinut certificate la următoarele discipline: "Deutschkunde", cu calificativul "*mit sehr gutem Erfolg*" (cu foarte bun rezultat); Mittelhochdeutsche, cu calificativul "*Ausgezeichnet*" (excelent); Althochdeutsche, cu calificativul "*mit ausgezeichnet Erfolg*" (cu excelent rezultat), toate obţinute între 1929-1937.

Din germanistica modernă a întocmit antologia **Din scrinul vechi** (1924), în prefaţa căreia marele Nicolae Iorga scria: "*Puţini traducători au fost mai harnici decât domnul Virgil Tempeanu. Cunoaşte perfect limba germană(...). Cântecul popular îl atrage tot aşa de mult ca şi cele mai măiestre accente ale esteticei reflexive a lui Goethe. Ceea ce ne dă el astăzi e ca un fel de istorie a literaturii germane prin probe. E şi cea mai instructivă(...). Azi, acest volum este îndeosebi binevenit*".

Germanistul român este primul scriitor care ne iniţiază în frumuseţile inedite ale literaturii romantice germane. În 1926 publica versiunea românească a tragediei **Sapho** după scriitorul austriac Grillparzer, iar în 1930, drama **Medeea**, după acelaşi autor, cu o prefaţă de Agatha Bârsescu, care încheie cu aprecierea: "*Repet încă o dată că am pentru domnul profesor Virgil Tempeanu o profundă admiraţie şi afecţiune care vor dispărea numai o dată cu viaţa mea*".

Seria traducerilor continuă cu **Imnuri închinate nopţii** de Novalis, cu **Gudruna** şi **Sărmanul Enric** după Aue, şi, mai ales, cu **Cântecul Nibelungilor**, acesta din urmă recenzat şi relevat de marea **Istorie a literaturii germane** în 8 volume de Helmut von Boor şi Richard Newald, apreciate şi de Victor Muraru în "***Revista Germaniştilor Români***", an II, nr. 1.

Activitatea sa de istoric şi critic literar se extinde şi asupra altor scriitori, ca Ed. Mörike (monografie), Uhland, Ştefan George etc.

Relaţiile literaturii germane cu literatura română constituie altă preocupare de seamă a germanistului Virgil Tempeanu. Astfel, menţionăm studiile **Eminescu în nemţeşte** care a primit premiul Uniunii intelectuale române, **Konaki, der erste moldavische Dichter, ein Freud deutscher Kultur**, publicat în "***Stimen aus Südosten***", revistă a Academiei Germane, **Herder und die rumänische Volksdichtung**, publicat de Academia Grmană şi premiat cu "Medalia Humboldt", **Legături româneşti ale lui Grillparzer**, publicat în revista "***Preocupări literare***" (condusă de Virgil Tempeanu), **Bogdan Duică, germanistul** etc.

De asemeni, a tradus nuvela **Alexander Lapuschneanu** a lui C. Negruzzi.

Pe baza doctoratului obţinut cu teza **Cântecele de Cruciată ale lui Walter von der Vogelweide** în lumina spiritului cruciaţilor şi a cântecelor de Cruciată din literaturile Mittelhochdeutsch, provensală, franceză veche, flamandă şi latina medievală, şi pe baza celorlalte lucrări a funcţionat în învăţământul superior ca lector pentru cultura, literatura şi limba română la "Ludwig Maximilians Universität" din München de unde a fost rechemat în 1937, neîncadrându-se în politica regimului de dreapta din acei ani.

Impactul provocat de părăsirea activităţii de la Universitatea din München asupra corpului profesoral, este foarte puternic. Astfel, în scrisoarea cu data de 22 iulie 1937, Walter Wüst, decan, îi mărturiseşte: "*(...) Aţi arătat, ca vechi participant la cursurile Universităţii noastre, o simpatie aşa de vie poporului german şi aţi câştigat, după venirea Dumneavoastră şi a stimatei Dumneavoastră familii, la noi, în cercul corpului nostru didactic, o stimă şi o preţuire unanimă, astfel încât dorim sincer ca activitatea Dumneavoastră la München să constituie fără vreo întrerupere mai îndelungată, încă mulţi ani, cu atât mai mult cu cât întemeierea Societăţii germano-române se datoreşte în cea mai mare parte imboldului Dumneavoastră, ca şi prin solicitarea Dumneavoastră, cu succes, pentru cursurile de vară şi, nu mai puţin, prin activitatea plină de succes ca profesor de limba şi literatura română, aţi devenit, aşa de mult, unul din ai noştri, încât nu ne mai putem lipsi de Dumneavoastră*".

În adresa din 10 august 1937, decanul Robert Spinder, prin rectorul Universităţii cere: "*Rog pe domnul Ministru al Reichului pentru ştiinţă, educaţie şi Cultura Poporului să intervină la Ministerul Educaţiei din Bucureşti, ca lectorul de până acum pentru limba română, literatură, cultură, Profesorul dr. Virgil Tempeanu - să-şi exercite şi mai departe activitatea sa didactică la Universitatea noastră. Profesorul Tempeanu ca om de ştiinţă, profesor şi organizator a activat cu extraordinar succes în cei doi ani şi jumătate şi se bucură la noi, în München, de cea mai mare preţuire în cercurile largi, interesate spiritualiceşte. În deosebi, cu privire la <<Institutul de cultură germano-român>>, care, în mare parte, îşi datoreşte existenţa stăruinţelor sale*

şi este avizat la colaborarea sa în conducere, ca şi în interesul <<Cursurilor de vară pentru străini>>, pentru care el activează puternic în patria sa, ar fi imperios necesară rămânerea sa la Universitatea noastră".

Ulterior, a funcţionat la Facultatea de Litere din Iaşi, la Academia de Înalte Studii Comerciale şi la Politehnica din Bucureşti.

Din timpul cât a funcţionat la München şi din anii următori datează o foarte importantă corespondenţă literară pe care Virgil Tempeanu a întreţinut-o cu unii profesori şi scriitori germani.

Ne vom referi, în continuare, la câteva scrisori în ordinea lor cronologică. Astfel, în scrisoarea cu data din 16 octombrie 1938, profesorul elenist F. Dirlmeier, referindu-se la lucrarea **Sippenfeindschaft und Wiedervergeltung in Nibelungelied**, îi comunică: *"De fapt, bibliografia dumneavoastră este excepţional de multilaterală..."*. Tot despre această lucrare e vorba şi în scrisoarea din 18 XI 1938, în care Kraus, unul dintre cei mai mari medievişti germani cu lucrări despre epica şi lirica evului mediu, îi comunică: *"Am citit cu mult interes şi folos frumoasele dumneavoastră expuneri despre* **Sippenfeindschaft und Wiedervergeltung in Nibelungelied**". În acelaşi an, Friederich Eichinger îl roagă pe Virgil Tempeanu, în scrisoarea din 24 octombrie 1938 expediată din Viena, să-i trimită un articol despre relaţiile româno-germane care *"s-ar bucura de cea mai mare publicitate"*. Germanistul nostru îi trimite articolul **Relaţiile culturale româno-germane până la Unirea Principatelor.**

Tot în 1938, la 9 XI, Hans Heinrich Borcherdt face următoarea apreciere asupra **Cântecului Nibelungilor**: *"Multe obsevaţii fine despre* ***Cântecul Nibelungilor*** *cuprinde lucrarea dumneavoastră. Nu mă îndoiesc de faptul că şi în Germania va găsi preţuirea ce i se cuvine"*.

La 18 XI acelaşi an, Rudolf Wirbt îi propune lui Virgil Tempeanu colaborarea la revista ***"Geistige Arbeit"*** (Munca spirituală), propunere la care a răspuns cu promptitudine.

"Revista Germaniştilor Români" era trimisă tuturor prietenilor săi. *"Foarte mulţumesc pentru ultimul număr din* ***Revista Germaniştilor Români****, pe care mi-ai trimis-o aşa de prieteneşte"*, îi comunica în scrisoarea sa din 21 II 1939, Herman Aumer.

În luna mai 1939 Virgil Tempeanu primeşte trei scrisori care pun în lumină relaţiile culturale dintre Gemania şi România. Dr. Thierfelder îl anunţă că a citit articolul despre germanistica română, publicat în ***"Revista Germaniştilor Români"*** şi-i dă dreptate lui Virgil Tempeanu în respingerea aserţiunilor lui Ion Sân-Giorgiu; Dr. Charlotte Bauschinger îl solicită să ia asupra sa redactarea articolelor literar-statistice despre **Cartea germană** în limbi străine, publicată în ***"Mitteilungen"*** (Comunicările) ale Academiei Germane, iar Fochler Hauke îi mulţumeşte pentru articolul **Cultura germană şi stilul naţional românesc**, cerut de Academia Germană. Fochler Hauke îl roagă pe Virgil Tempeanu să publice în ***"Revista Germaniştilor Români"***

recenzia revistei festive ***"Von deutscher Art"*** (Despre stilul german) care apărea cu ocazia împlinirii a 65 de ani de la naşterea preşedintelui.

În anul 1941 profesorul universitar Eduard Hartl îl ţine la curent cu mersul lucrării **Dramele Evului Mediu** pe care intenţiona s-o publice în şapte volume, şi se bucură că revistele conduse de Virgil Tempeanu sunt menţionate în ***"Zeitschrift für deutsches Altertum"*** (Revista pentru antichitatea germană).

Iulius Wilhelm, profesor de filologia romanică la München şi membru în comitetul lui ***"Deutsch rumänischen Kulturinstitut"***, îi mulţumeşte pentru traducerea **Cântecului Nibelungilor**, pentru trimiterea piesei **Gudruna** şi totodată îl anunţă că lucrează la **Noul roman** şi la **Antiteatrul în Franţa contemporană**. De asemenea, primeşte mulţumiri prin dr. Schulz, din partea Institutului "Goethe" pentru studiile sale de germanistică, donate bibliotecii Institutului.

Corespondenţa lui Virgil Tempeanu merită un studiu aprofundat şi chiar publicarea ei.

Pe lângă redactarea şi publicarea unei **Istorii a literaturii germane**, Virgil Tempeanu a organizat şi a condus cursurile de vară pentru străini, împreună cu personalităţile ştiinţifice de la Universitatea din München.

Activitatea lui Virgil Tempeanu pusă în serviciul relaţiilor culturale româno-germane a fost susţinută cu o înaltă conştiinţă patriotică până la vârsta matusalemică de 96 de ani când s-a stins în casa sa din Buftea-Ilfov.

Der Dekan
der Philosophischen Facultät
der Universität München
(Eilt Sehr) München, den 22 Iuli 1937
An
Herrn Prof. dr. Virgil Tempeanu
München
Schellingstr. 78/II

Über den
Herrn Rektor der Universität München

Sehr geehrter Herr Kollege,

Ich höre soeben zu meinem grossen Badauern, dass Sie in einigen Tagen uns verlassen und nach Rumänien zurükkehren wollen, um dort Ihre altgewohnte Lehrtätigkeit wieder aufzunehmen. Sie haben als einer der frühesten Teilnehmer an den Sommerkursen unserer Universität schon seit einem Jahrzehnt eine so lebhafte Anteilname an den deutschen Volk gezeigt und sich nach dem Herzung mit Ihrer werten Familie innerhalb unseres Lehrkörpers eine allseitige Achtung und Werschäzung eworben, dass wir aufrichting wünschen Ihre Münchener Zeit möge ohne irgend welche längere Unterbrechung noch eine mehrere Jahre dauernde Fortsetzung finden,

umsomehr als Sie Jetz durch die grösstenteils Ihrem Ansporn zu verdankende Gründung der Deutsch-Rumänischen Gesellschaft und durch Ihre erfolgreiche Werbung für unsere Sommerkurse, nicht zuletzt auch durch Ihre erspriessliche Tätigkeit als Lehrer der rum. Sprache und Künder der rum. Literatur so sehr einer der unserer geworden sind, dass wir Sie gar nicht mehr missen können.

Mit besten Ferienwünschen und deutschem Gruss

bin Ihr ergebener

W. Wüst, Dekan[1]

Nr. 3622, An Herrn Professor Dr. V. Tempeanu

Sehr geehrter Herr Professor,

Ich schlisse mich den Wünschen des Herrn Dekan an.

Der Rektor der Univ.

Ernst

München, 28 Iuli 1937

Decanul
Facultăţii de Filosofie
a Universităţii München
(Foarte urgent) München 22 iulie 1937
Către,
Domnul profesor Virgil Tempeanu

München
str. Schelling nr. 78/II

prin
Domnul rector al Universităţii München

Mult stimate domnule coleg,

Aud tocmai, spre marele meu regret, că ne veţi părăsi peste câteva zile şi vreţi să vă reîntoarceţi în România ca să reluaţi acolo vechea dumneavoastră activitate didactică.

Aţi arătat, ca vechi participant la cursurile universităţii noastre, o simpatie aşa de vie poporului german şi aţi câştigat după venirea dumneavoastră şi a stimatei dumneavoastră familii la noi, în cercul corpului nostru didactic, o stimă şi o preţuire unanimă, astfel încât dorim sincer ca activitatea dumneavoastră la München să continuie fără vreo întrerupere mai îndelungată, încă mulţi ani, cu atât mai mult, cu cât întemeierea societăţii germano-române se datoreşte în cea mai mare parte imboldului dumneavoastră, cà şi prin solicitarea dumneavoastră cu succes pentru

---

[1] Profesor de indologie la Universitatea din München, decanul Facultăţii de Filosofie la aceeaşi universitate.

cursurile noastre de vară, şi nu mai puţin prin activitatea plină de succes ca profesor de limba şi literatura română, aţi devenit aşa de mult unul din ai noştri, încât nu ne mai putem lipsi de dumneavoastră.

Cu cele mai bune urări pentru vacanţă şi salutul nostru sunt al dumneavoastră

Walter Würst, decan

Nr. 3622 - Către Domnul profesor dr. V. Tempeanu

Mult stimate domnule profesor,

Mă alătur dorinţelor domnului decan.

Rectorul Universităţii, Ernst

München , 28 iulie 1937

Din arhiva prof. dr. Virgil Tempeanu

Robert Spindler

16 august 1937

An den
Herrn Reichsminister für Wissenschaft, Erziehung u. Volksbildung
Über den
Herrn Rektor der Universität München
Betr.: Fortführung des rumänischen
Lektorats durch Prof. Dr. Virgil Tempeanu
Bukarest an der Univ. München

Den Herrn Reichminister für Wissenschaft, Erziehung u. Volksbildung bitte ich, beim rumänischen Erziehungsministerium in Bukarest erwirken zu wollen, dass der bisherige Lektor für rumänische Sprache, Literatur und Kultur, Prof. Dr. Virgil Tempeanu, auch weiterhin seine Lehrtätigkeit an unserer Universität aüsüben möge. Prof. Tempeanu hat während der vergangenen 2 1/2 Jahre als Wissenschaftler, Lehrer und Organisator ausserordentlich Erspriess geleistet und erfreut sich bei uns in München in weiten geistig interessierten Kreisen der allergrösten Werschätzung. Insbesondere im Hinblick auf das neugegründete Deutsch-Rumänische Kulturinstitut, das zum grösten Teil aud seine Anregungen zurügeht und auf seine führende Mitarbeit angewiesen ist, ebenso auch im Interese der Sommerkurse für Ausländer der Universität München, für die er in seinem Vaterland tatkräftig wirbt, wäre sein Verbleiben an unserer Univ. dringend erwünscht.

Um eine Regelung der Angelegenheit bis spätestens zum Beginn des Winterhalbjahrs 1937/38 zu ermöglichen, gestatte ich mir die Bitte um beschleunigte Behandlung.

Robert Spinder
Dekan

Robert Spindler
Către ministrul Reichului pentru Ştiinţă, Educaţie şi Cultura poporului prin domnul rector al Universităţii din München .
Priveşte - Continuarea lectoratului românesc prin prof. dr. Virgil Tempeanu Bucureşti - la Universitatea München

16 august 1937

Rog pe d-l ministru al Reichului pentru Ştiinţă, Educaţia şi Cultura poporului, să intervină la Ministerul Educaţiei din Bucureşti, ca lectorul de până acum pentru limba română, literatură şi cultură, prof. dr. Virgil Tempeanu, să-şi exercite şi mai departe activitatea sa didactică la universitatea noastră.

Profesorul Tempeanu, ca om de ştiinţă, profesor şi organizator a activat cu extraordinar succes în cei doi ani şi jumătate şi se bucură la noi, în München, de cea mai mare preţuire în cercurile largi, interesate spiritualiceşte.

În deosebi, cu privire la **Institutul de cultură germano-român**, care, în mare parte, îşi datoreşte existenţa străduinţelor sale, şi este avizat la colaborarea sa în conducere, ca şi în interesul cursurilor de vară pentru străini, pentru care el activează puternic în patria sa, ar fi imperios necesară rămânerea sa la Universitatea noastră.

Îmi îngădui rugămintea de a interveni ca această chestiune să fie aranjată, cel mai târziu, până la începutul semestrului de iarnă a anului 1937-1938 şi de aceea îmi permit rugămintea de a se interveni rapid.

(ss) Robert Spindler, Decan

Comunicată de prof. dr. Virgil Tempeanu

Hans Heinrich Borcherdt către Virgil Tempeanu:

Solln bei München
9 Nov. 1938

Verehrter, lieber Herr Kollege,

Ich habe Ihnen für die liebenswürdige Zusendung beiden neusten Schriften noch nicht gedankt, weil ich mir der Hoffnung hingab, Sie an Anfang des Wintersemestere hier begrüssen und Ihnen die Hand drücken zu können. Gestern sass ich aber verwaist im Professorenzimmer. Niemand vermochte über Sie Auskunft zu geben, und so muss ich fürchten, dass auch in diesem Semester die Schwierigkeiten Ihrer hiesigen Tätigkeit noch immer nicht behoben sind. Sie wissen, wie sehr ich dies bedauern würde und wie sehr meine Frau und ich über die Rückker von Ihrer Frau Gemahlin und Ihnen gefreut hätten. (...)

Gerade Ihn neuesten Arbeiten zeigen ja so deutlich wie sehr Sie die deutsche Literatur und Kultur kennen.

Viele feine Beobachtungen enthtten. (...)

Gerade Ihn neuesten Arbeiten zeigen ja so deutlich wie sehr Sie die deutsche Literatur und Kultur kennen.

Viele feine Beobachtungen enthält Ihre Arbeit über das Nibelungenlied. Ich zweifle nicht daran, dass Sie auch in Deutschland gebührende Beachtung finden wird. (...)

Mit herzlichen Grüssen von Haus zu Haus.

Ihr sehr ergebener

Hans Heinrich Borcherdt

Solln bei München
9 Nov. 1938

Stimate şi iubite domnule coleg,

Nu v-am mulţumit încă pentru amabila trimitere a celor două noi scrieri ale dumneavoastră pentru că mă mângâiam cu speranţa să vă salut aici la începutul semestrului de iarnă şi să vă strâng mâna. Ieri însă şedeam în cancelarie fără Dumneavoastră şi nimeni nu-mi putea da vreo ştire despre Dumneavoastră, astfel că mă tem că şi în semestrul acesta greutăţile, care se pun în calea activităţii Dumneavoastre de aici, nu s-au înlăturat.

Dumneavoastră ştiţi cât de mult ne-ar fi bucurat, soţia mea şi cu mine, reîntoarcerea stimatei Dumneavoastră soţii şi a Dumneavoastră. (...)

Tocmai lucrările Dumneavoastră cele mai recente dovedesc lămurit cât de mult cunoaşteţi literatura şi cultura germană.

Multe observaţii fine despre **Cântecul Nibelungilor** cuprinde lucrarea Dumneavoastră. Nu mă îndoiesc de faptul că şi în Gemania va găsi preţuirea ce i se cuvine. (...)

Cu salutări sincere de la casă la casă.

Al dumneavoastră foarte devotat,

Hans Heinrich Borcherdt

Comunicată de prof. univ. dr. Virgil Tempeanu.

Herman Aumer
Consul general al României

München 21 aprilie 1939

Sehr geehrter Herr Professor,

Vielen Dank für die mir freundlichst übersandte letzte Nummer der "***Revista Germaniştilor Români***". Ich habe sie mit viel Interesse gelesen, soweit mir dies bei meinen mangelhaften Kenntnissen des Rumänischen möglich ist. (...)

Sie werden ja gehört haben, dass in zwischen die Deutsche Akademie ein neues Präsidium in dem bayerischen Ministerpräsidenten Siebert erhalten hat und dass vizepräsidenten Herrn Dekan Prof. Dr. Wüst und Reichsrat von Staus sind. Geschäftsführer ist noch wie vor Herr Dr. Fochler Hauke. (...)

Vor längerer Zeit habe ich mich wegen dem Deutsch-Rumänischen Kulturinstitut mit Herrn Dr. Fochler Hauke unterhalten und erst vor kurzem,

gelegentlich eines Zusammenseines bei Herrn Ministerpräsident Siebert, mit Herrn Prof. Wüst.

Letzterer hat mir seine Unterstüzung zu gesagt, nun mehr die Wiedererweckung des Deutsch-Rumänischen Kulturinstituts in München in die Hand zu nehmen und ich wiel sehen, ob er dieses Versprechen wahrmacht.

Leider habe ich von Herrn Prof. Wüst hören müssen, dass meinen Hoffnung, dass Sie in diesem Frühjahr wieder nach München komen, sich nicht erfüllen würde, da Ihnen diesbezüglich von den rumänischen Ministerien Schwierigkeiten gemacht würden.

Ich würde das überansbedauern, weil ich mich bereits sehr gefreut hatte, Sie bald wieder in München zu wissen, und ich auch überzeugt war, dass dann mit der Unterstützung der Deutschen Akademie es möglich ist, den Plan des Deutsch-Rumänischen Kulturinstituts zu einem guten Ende zu führen. Mit recht freundlichen Grüssen und vielen Empfehlungen an Ihre sehr verehrte Frau Gemahlin bin ich wie immer.

Ihr Ihnen ergebener

Hermann Aumer

Hermann Aumer
Consul general al României

München 21 aprilie 1939

Foarte stimate domnule Profesor,

Foarte mulţumesc pentru ultimul număr din "*Revista Germaniştilor Români*" pe care mi-aţi trimis-o aşa de prieteneşte. Am citit-o cu mult interes, cât mi-au îngăduit cunoştinţele mele reduse de limba română[1] (...)

Veţi fi auzit că, între timp, Academia Germană a căpătat un nou preşedinte, pe preşedintele Consiliului de Miniştri bavarez, Siebert, şi că, vicepreşedinţi sunt d-l decan prof. dr. Wüst şi consilierul de stat Staus.

Secretar general a rămas, mai departe, d-l dr. Fochler-Hauke (...). Mai de mult m-am întreţinut cu d-l dr. Fochler-Hauke despre Institutul Germano-Român, cu prilejul unei întâlniri la d-l preşedinte al Consiliului de Miniştri Siebert şi cu d-l prof. Wüst.

Acesta din urmă mi-a făgăduit sprijinul său şi anume, reînfiinţarea Institutului de Cultură Germano-Român[2]. Voi vedea dacă-şi realizează această făgăduială[3].

[1] Consului general luase parte la cursurile mele de limba română, alături de d-l prof. Iulius Wilhelm. (Nota lui V. T.)

[2] Institutul nu s-a reînfiinţat, datorită evenimentelor politice cunoscute.

[3] Prof. decan Wüst, după câte am aflat, a încercat să-l reînfiinţeze. (Nota lui V. R.)

Din păcate a trebuit să aud de la d-l prof. Wüst că dv. nu veţi veni în această primăvară la München deoarece ministerele româneşti[1] v-ar face greutăţi.

Aş regreta aceasta nespus, mai ales că m-am şi bucurat să vă ştiu curând la München şi eram convins, pe de altă parte, că atunci, cu sprijinul Academiei Germane, planul înfiinţării Institutului de Cultură Germano-Român s-ar fi realizat.

Cu cele mai prieteneşti salutări şi omagii pentru doamna, soţia dv., rămâne ca totdeauna al dumneavoastră, care vă stimează, devotat,

Hermann Aumer

München den 7 dez. 1941

Lieber Freud und Kollege,

Die lange Sperre hat machen Wunsch nach Mittelungzunichte gemacht. Sie konnten mir gelegentlich Druckschriften ihrer Feder schicken, aber von mir ist fast nichts erschienen, da ich in der Sammlung von Stoffmassen begriffen bin und zum neuen Anlauf anshole Aber haben Sie herrzlichen Dank für die gütige Widmung Ihrer Arbeiten!

Wenn wir aber so wenig voneinander gehört haben, so wissen Sie ebenso gut wie ich, dass der eine ständing an den andern gedacht hat.

In zwischen ist der 3 und der 4 Band meines **Dramas des Mittelartes** ferting geworden, aber mit dem Druck wird es noch einige Zeit dauern; die Reihe ist nun auf 7 Bände erweitert worden, und ich bin froh, dass ich wenigstens über die Hälfte bin.

Da jetz die Beschaffung von Handschriften so schwer ist, habe ich mich seit kurzer Zeit wie der meiner Wolfram-Arbeit[2] zugewandt, für die ich ja alle notwendigen Lichtbilder habe. Diese mehr verstandesmässige, sein philologische Arbeit ist vielleicht in dieser aufgewühlten, Zeit ein Beruhigungsmittel. Pläne für 15 kleinere Arbeiten liegen vor. Ihre neue Zeitschrift[3] sieht recht gut aus, und ich freue mich, dass sie auch in der **Zeitschrift für Deutsches Altertum** erwähnt ist. Gern mache ich von Ihrer liebenswürdigen Einladung der Mitarbeit Gebrauch und bitte Sie nur, mir etwaigen wegen der zu bearbeitenden Themen anzugeben. Empfehlen Sie

[1] Era vorba de Ministerul Învăţământului sub regim legionar, care a numit în locul meu un partizan, scos din Universitate pentru fapte reprobabile. (Notele aparţin lui Virgil Tempeanu).

[2] Wolfram von Eschenbach, autorul lui **Parzival**.

[3] E vorba de ***Revista Limbii şi Culturii Germane*** a lui I. V. Pătrăşcanu, la care colabora V. Tempeanu.

mich, bitte, Exzellenz Mândrescu; er ist für seine 73 Jahre noch recht leistunsfähig.

Unsere Sommerkurse sind unter diesen Zeitverhältnissen, natürlich lange nicht mehr das, was sie waren; aber sie gehen weiter, wie überhaupt das Leben selbst, trotz dem Tod, wertergehen muss (...)

Herr Daniel[1] ist noch nicht zu mir gekommen; aber es ist selbsverständlich, dass ich ihm an die Hand gehe; denn jeder, der aus Ihrem Kreis kommt, empfiehlt sich schon dadurch und verdient jede Hilfe. Fräulein Pălăgeanu[2] habe ich, so gut ich konnte, beraten, aber ich füchte, ich habe sie durch allzu gründlichen Hinweis auf die notwendigen Dinge etwas eigeschüchtert. Aber sie wird schon wieder auftauen! Nun wünsche ich Ihrer sehr verehrten Familie ein recht frohes Fest, das der erschute Auftakt sein möge zu einem den Frieden bringeden Neuen Jahr.

Mit herzlichen Grüssen und Wünschen von Haus zu Haus.

Ihr Ihnen treu verbundener

Eduard Hartl

München 7 decembrie 1941

Iubite prietene şi coleg,

Blocarea cea îndelungată dintre ţări a distrus unele dorinţi de comunicare. Dv. aţi putut să-mi trimiteţi lucrări tipărite de-ale dv; dar din ale mele nu au mai apărut aproape nimic, deoarece sunt prins în culegerea de materiale şi am pornit cu avânt. Vă mulţumesc, cu întârziere însă, pentru amabila dedicaţie a lucrărilor dv. Deşi am auzit aşa de puţin unul de altul, ştiţi la fel de bine ca mine, că ne-am gândit mereu unul la altul.

Între timp am terminat volumele 3 şi 4 despre **Dramele Evului Mediu**, dar cu tipăritul va mai dura. Seria s-a extins la şapte volume şi sunt bucuros că cel puţin am trecut de jumătate.

Deoarece obţinerea manuscriselor este tot atât de grea acum, de câtva timp am reluat lucrarea mea despre Wolfram, pentru care am toate fotografiile. Această lucrare mai mult raţională, pur filologică, este, poate, în aceste vremuri tulburi, mijloc de liniştire. Mai am planuri pentru 15 lucrări mai mici şi vreau să le realizez în pauzele de lucru.

Noua dv. revistă se prezintă foarte bine şi mă bucur că este menţionată în ***Zeitschrift für deutsches Alterum (Revista pentru antichitatea germană).***

Mă folosesc de amabila dv. invitaţie pentru colaborare şi vă rog să-mi comunicaţi unele dorinţi ale dv. pentru temele pe care le-aţi dori.

---

[1] Student român care voia să studieze la München.

[2] Ibidem

Salutaţi, din parte-mi, pe Excelenţa sa domnul Mândrescu. El este foarte activ pentru vârsta sa de 73 de ani.

Cursurile noastre de vară, din cauza vremurilor actuale, nu mai sunt ceea ce au fost; ele continuă, însă, ca şi viaţa, care, cu toată moartea, trebuie să meargă înainte (...)

Domnul Daniel încă n-a venit la mine; dar e de la sine înţeles că-i stau la dispoziţie căci oricine vine din cercul dv. se recomandă prin acest fapt şi capătă ajutor.

Pe domnişoara Pălăgianu am sfătuit-o cât am putut; dar mă tem că, prin enumerarea prea amănunţită a celor necesare, am intimidat-o oarecum; dar îşi va reveni.

Şi acum vă doresc, dumneavoastră şi prea onoratei dumneavoastră familii, sărbători fericite, care să fie începutul dorit al unei păci pe care s-o aducă Anul Nou.

Salutări cordiale şi urări de bine de la casă la casă,

Al dv. cu sinceră afecţiune,

Eduard Hartl

Din arhiva prof. dr. Virgil Tempeanu.

Tübingen 5 V 1967

Lieber Herr Kollege Tempeanu,

Für die Übersendung Ihrer **Gudrun** Übersetzung die liebenswürdige Widmung recht schönen Dank.

Ich kann Ihren Arbeitseifer und Ihre Arbeitsfrische nur bewundern und da sind Sie vor allem zu beglück wünschen. Zur Sache selbst kann ich nichts sagen. Ich habe nie mittelhochdeutsch getriben und meine rumänischen Sprachkenntnisse sind auch bescheiden, obgleich romanist bin. Ich betrachte diese schöne Gabe als Bekundung alter Freundschaft. Der Band ist sehr hübsch ausgestattet und damit auch eine Freude für jeden Bibliophilen(...)

Vergangenen September bin ich 70 Jahre alt geworden. Meine Haare sind ganz weiss geworden, aber Sie sind nicht so schön wie die Ihrigen. Meine Frau hat sich besser gehalten als ich. Sie treib nach wie vor Gymnastik und spielt Klavier und Bratsche.

Ich sitze über einer grösseren Arbeit: über den **Roman nouveau** und **Das anti-theâtre gegenwärtigen Frankreich**.

Wir waren - mit unserem Auto, das nur meine Frau führt - verschiedentlich im Ausland damit. Wenn nur Rumänien nicht so weit von Deutschland entfernt wäre. Wie schön wäre es Sie wieder zu sehen und alle Erinnerungen aufzufrischen! In der 2 April hälfte 1968 findet in Bukarest ein internationaler Lingwistenkongress statt. Das wäre vielleicht eine Gelegenheit, wenn ich auch kein Sprach wissenschaftler im engeren Sinne bin.

In alter Verehrung und Freundschaft,
Ihr ergebener
Iulius Wilhem

Iubite domnule coleg Tempeanu,

Vă mulţumesc mult pentru trimiterea traducerii Dumneavoastră **Gudruna** şi de dedicaţie. Zelul şi prospeţimea muncii Dumneavoastră nu pot decât să mă uimească şi trebuie să vă felicit. Despre propria-mi muncă nu pot spune nimic. Nu m-am ocupat niciodată cu germana medievală, iar cunoştinţele mele de româneşte sunt modeste[1]. Socotesc frumosul dar ca o mărturie a vechii prietenii. Volumul se prezintă tehnic foarte frumos şi constituie o bucurie pentru orice bibliofil(...)

În septembrie anul trecut am împlinit 70 de ani[2] . Părul mi-a albit complet, dar nu e aşa frumos ca al Dumneavoastră. Soţia mea s-a păstrat mai bine ca mine. Ea face, ca şi înainte, gimnastică şi cântă la pian şi violă. M-am angajat la o mare lucrare despre **Noul roman** şi **Anti-teatrul în Franţa contemporană**.

Am fost cu maşina noastră, pe care o conduce numai soţia, în diferite ţări străine. Dacă n-ar fi România aşa departe de Germania! Ce frumos ar fi să ne revedem şi să reînprospătăm toate amintirile! In a doua jumătate a lui aprilie 1968 are loc la Bucureşti un congres internaţional de lingvistică[3]. Ar fi un prilej, dacă aş fi lingvist în sens restrîns.

Cu veche stimă şi prietenie,
Al Dumneavoastră devotat,
Iulius Wilhem

Comunicată de prof. dr. Virgil Tempeanu.

---

1) Prof. univ. Iulius Wilhem, ca romanist, a fost auditorul cursului meu de limba română la Universitatea din München (V. T.). În 1965 V. Tempeanu îi trimisese o nouă versiune a **Cântecului Nibelungilor**.

2) Iulius Wilhem, profesor de filologie romanică la Universitatea din München, apoi la cea din Tübigen. Membru în comitetul lui "Deutscher-rumänisher Kultur Institut" din München. Era unul dintre participanţii la cursurile de limba română ţinute în cadrul Seminarului de limbă română de către V. Tempeanu.

3) Congresul de lingvistică romană, ţinut în 1968, la Bucureşti.

Actualitatea lui Alexandru Xenopol

Printre personalităţile istorice din a doua jumătate a secolului trecut şi din primele două decenii ale celui prezent, Alexandru Xenopol ocupă un loc de frunte prin lucrările sale de istorie, filosofie şi economie. Acum, când se împlinesc 75 de ani de la stingerea sa din viaţă, avem datoria să reflectăm serios asupra ideilor ce constituie fundamentul studiilor sale de istorie naţională pentru că sunt de o stringentă actualitate prin originalitatea şi caracterul lor profund ştiinţific.

Opera sa răspunde cât se poate de competent, cu argumente imbatabile, bazate pe documente autentice, unor probleme pe care şi astăzi unii oameni politici, de la Budapesta, prin reprezentanţii lor de aceeaşi etnie din Transilvania, încep să le agite sub o formă mai mult sau mai puţin mascată.

După ce în 1880, Iosif Ladislau Pič, profesor la Universitatea din Praga, publicase la Leipzig **Über die Abstammung der Rumänen** (Asupra descendenţei românilor), A. Xenopol combate ideile eronate despre poporul român prin lucrarea **Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiană**. Lucrarea, de o deosebită importanţă pentru dovedirea continuităţii noastre în spaţiul carpato-dunărean, este apreciată şi cerută de istoricul francez Ubicini (1818-1884) pentru a combate pe eventualii susţinători ai teoriei istoricului german: *"J'aimerais à pouvoir les desabuser, en m'appuyant d'une autorité comme le votre"*. (Mi-ar plăcea să pot a-i face să-şi recunoască greşeala sprijinindu-mă pe o autoritate ca a dumneavoastră).

În 1900 istoricul nostru a publicat **Magyars et Roumains devant l'histoire. Réponse à M. de Bertha**, Paris, Editura Leroux, în care reia şi completează problematica din lucrarea anterioară. Ioan Bohl care a cunoscut-o a apreciat-o ca pe *"un frumos monument de patriotism şi de profundă ştiinţă istorică"* i-a cerut-o pentru a o face cunoscută savanţilor europeni.

După 1888 A. Xenopol elaborează o vastă sinteză a **Istoriei Românilor din Dacia Traiană**, în 14 volume, operă premiată de Academia Română în 1889. O versiune prescurtată (în 2 volume) apare şi în limba franceză sub titlul **Histoire des Roumains de la Dacie Trajane**, premiată de Academia Franceză.

Émile Picot (1844-1918) o apreciază spunând: "*Vous rendez un bien grand service aux études en reunissant en seul corp de doctrine tant de renseignements dispersés en mille endroits divers. Je me propose bien, quand je serais plus avancé dans la lecture de votre ouvrage, de contribuer à le faire conaître*" (Dumneavoastră aduceţi un foarte mare serviciu studiilor adunând la un loc atâtea informaţii răspândite în mii de locuri diferite. Îmi propun când voi fi mai avansat în lectura operei dumneavoastră să contribui la cunoaşterea ei de către alţii).

O altă lucrare a istoricului nostru, **Études historiques sur le peuple roumaine**, publicată în 1887 la Iaşi în Editura "Fraţii Şaraga", îl interesează în mod deosebit pe Émile Legrand (1841-1903) şi pe Schefer, administratorul Şcolii de Limbi Orientale, care ar dori un exemplar "*tout prêt coupé*" (dintre cele mai recent tipărite), pentru a-l prezenta Academiei. Elenistul francez care primise din partea lui Xenopol lucrarea **Serbarea şcolară la Iaşi**, scuzându-se, îi scrie: "*... à plus fort raison, ne serais-je bien gardé de ne pas vous temoigner ma reconnaissance pour l'envoie d'un livre qui m'a fourni tant de précieuses indications. Je déchifre péniblement votre langue, mais enfin j'en vien à bout*" (... cu atât mai mult n-aş evita să vă mărturisesc recunoştinţa mea pentru trimiterea cărţii care mi-a procurat atât de preţioase informaţii. Descifrez cu greu limba dumneavoastră, dar în sfârşit o scot la capăt).

Pentru că Xenopol era considerat un foarte bun cunoscător al trecutului istoric, Legrand îi mulţumeşte pentru darea de seamă favorabilă asupra lucrării **Généalogie des Mavrocordats de Constantinople et des autres documents concernants cette famille** (Genealogia Mavrocordaţilor din Constantinopol şi alte documente privitoare la această familie) şi-i va trimite **Epistolaire grec ou Recueil de lettres adressés pour la plupart à Chrysanthe Notaras, patriarche de Jérusalem, par les princes de Valachie et Moldavie** (Epistolar grec sau Culegere de scrisori adresate în cea mai mare parte lui Chrysanthe Notaras, patriarhul Ierusalimului, de principii Valahiei şi Moldovei).

Lucrarea **Serbarea şcolară la Iaşi** elaborată de Xenopol în colaborare cu C. Erbiceanu, pe care istoricul nostru o trimisese elenistului francez, cuprinde indicată o carte **Organon progimnastic (preparator, n.n.) de prea învăţatul dintre monahi Hrisant, în Târnova din Panonia**, Imprimeria Academiei, 1713. Despre formatul cărţii, numărul de fascicole şi pagini, dacă are o prefaţă etc., i se cer relaţii lui Xenopol în vederea publicării de către Legrand.

Prin articolul **Un ami des roumains**, publicat în "***La Roumanie***" din 21/8 aprilie 1900, A. Xenopol, încredinţat de justeţea convingerilor autorului, a făcut cunoscută lucrarea **Droit commercial roumain** de Ioan Bohl, în care acesta afirmă: "*...Votre pays est encore trop peu connu à l'étranger et puisqu'il importe de persuader l'Europe Occidentale, qu'on peut, en toute securité, nouer des rélations commerciales avec la Roumanie. Car c'est dans le*

commerce qu'elle doit grandir et prosperer" (Ţara dumneavoastră e încă prea puţin cunoscută în străinătate şi deoarece e important de a convinge Europa Occidentală de ceea ce poate, cu toată încrederea să încheie legături comerciale cu România. Căci prin comerţ trebuie să crească şi să prospere).

Atât de actuale sunt aceste puncte de vedere, încât această carte pare a fi scrisă pentru noi, cei de astăzi, care căutăm să izbutim în tentativa de integrare în structurile europene contemporane.

Prin susţinerea unor astfel de idei avansate, Alexandru Xenopol rămâne o permanentă călăuză în activitatea noastră practică şi de cercetare în domeniul istoric şi politic.

Pentru reintroducerea studiului limbii latine în şcoli

Pro **latinitate** este titlul articolului publicat în România literară nr. 22 din 8-14 iulie a.c., p.3, în care Dan Sluşanschi, după o succintă dar densă incursiune în trecutul istoric al spaţiului spiritual danubian, se referă la situaţia studiului limbii latine în şcolile din ţara noastră.

Subiectul este de stringentă actualitate, mai ales că în aceste zile se discută în parlament legea învăţământului românesc.

Nu este în intenţia noastră să facem o minuţioasă prezentare a articolului respectiv. Ne-au atras, însă atenţia în mod cu totul deosebit, pe lângă pasiunea argumentării, motivele invocate în susţinerea tezei reintroducerii studiului limbii latine în şcolile noastre, motive care nu pot fi decât acceptate în totalitate, fără nici o restricţie.

Pe drept cuvânt, autorul aminteşte că Occidentul a revenit la "*şcoala spiritului statal şi juridic al Romei*" regăsind "*în amintirea istoriei sale resursele revigorării sale statale*".

Citând pe lingvistul francez Antoine Meillet (1866-1936), autorul unor contribuţii fundamentale în gramatica comparată a limbilor indo-europene, D. Sluşanschi precizează că până şi limba literară germană nu este altceva decât "*gândire latină în frumoasa haină germanică*".

În provinciile româneşti despărţite de vitregia vremurilor, "*şcoala de minte şi de suflet a cărei făclie a fost şi a rămas latinitatea*" a fost ilustrată de cronicarii moldoveni care-şi făceau studiile umaniste în Polonia şi de reprezentanţii Şcolii Ardelene, dezvoltându-se după realizarea Independenţei, în timpul domniei lui Carol I şi, în continuare, până la sfârşitul celui de al doilea război mondial. Ca o concluzie dintre cele mai logice, autorul afirmă: "*În cinci generaţii de la stră-străbunicii noştri (1821-1945) ameninţam, să spun aşa, să devenim pe deplin o ţară a cărei aparţinere la Europa era firească: însăşi problema aderării ei la comuniunea statelor europene n-avea rost să fie pusă*".

Într-adevăr, în acea situaţie ar fi fost greu să ignorezi sau să pui la îndoială dreptul unei ţări şi al unui popor de origine latină de a face parte din rândul statelor componente ale comuniunii statelor europene.

După toate aceste considerente, D. Sluşanschi analizează situaţia actuală din şcolile noastre şi pledează convingător pentru "*studiile umanitare, al căror cap de filă nu încetează a fi filologia clasică, fibra însăşi a unei adevărate Renaşteri culturale şi educative*".

Bine documentat, domnia sa ne informează că în Italia sunt 250 de licee clasice, în timp ce noi avem 5(cinci) clase (serii IX - XII) de profil clasic în toată ţara; că în 1976 se deschidea liceul clasic din Bulgaria (ţară nelatină), iar noi, tot atunci, "*lichidam*" singurul nostru liceu clasic din Bucureşti, "*ca pe un anacronism*".

Împărtăşim pe de-a-ntregul opţiunile autorului, ca limba latină să-şi ocupe locul necesar şi binemeritat în programele noastre şcolare, să fie studiată şi la secţia serală a liceului şi să fie menţionată ca disciplină obligatorie a unui bacalaureat umanist.

Să ne amintim că şi la liceele unice de până în 1934, de la noi, limba latină era una dintre disciplinele obligatorii la examenul de bacalaureat. De asemenea, limba greacă veche (Elina) era studiată în ultimele două clase ale liceului.

Logica gramaticii latine, bogăţia lexicului său nu pot fi decât benefice dezvoltării gândirii elevilor şi în folosirea conştientă a unor termeni de bază din aproape toate domeniile ştiinţifice actuale. Nu mai vorbim despre necesitatea cunoaşterii limbii latine de către profesori, istorici, filologi, sau chiar de către asistenţi sociali.

Imbatabil, în final, autorul aduce un argument zdrobitor: 7 din 10 fizicieni laureaţi ai premiului Nobel au studiat în licee clasice complete.

Cu amărăciune constată însă că la noi, nici după decembrie 1989 studiilor clasice nu li se dă curs la edituri, că manualele sunt neîndestulătoare sau că - şi mai grav - în Academie sau în comisiile ministeriale, nu este nici un latinist.

Articolul la care ne referim se constituie într-o patetică pledoarie bine structurată şi argumentată pentru cauza limbii latine în şcolile unui popor care n-a venit nici de dincoace, nici de dincolo de Urali, ci îşi are rădăcinile adânc înfipte, de la începuturile sale, în solul fertil al latinităţii de pe aceste meleaguri.

Credem că toate aceste observaţii vor găsi ecoul necesar în primul rând la Ministerul Învăţământului, precum şi la forurile responsabile de soarta învăţământului şi culturii româneşti pentru că numai cultivând moştenirea latină vom putea rămâne de-a lungul secolelor ceea ce am fost şi ceea ce suntem.

Liviu Rebreanu, deţinut politic

După trei ani ca ofiţer în armata austro-ungară, Liviu Rebreanu demisionează. În 1909 se stabileşte în Bucureşti, iar în toamna anului 1910 este arestat şi extrădat la cererea guvernului austro-ungar şi închis, pentru câteva luni, la Gyula (Ungaria). Aceasta e perioada în care se demonstrează practic sincera prietenie literară dintre viitorul nostru romancier şi criticul în plină ascensiune notorie Mihail Dragomirescu (1868-1942).

Închis la Gyula, spre deosebire de starea materială cu totul precară, starea morală a tânărului Rebreanu este relativ bună, în sensul că se dovedeşte a fi un optimist cu multe proiecte de viitor pe care le face cunoscute criticului căruia îi cere sprijin pentru realizarea lor. Este perioada în care Rebreanu era preocupat de formarea sa ca scriitor şi om de superioară cultură nu numai literară, ci şi filosofică.

Caracter intregru, năzuieşte să răzbată în viaţă *"nu prin mijloace lăturalnice"*. *"Cu conştiinţa curată şi cu sufletul nepătat"*, el va lupta chiar cu foamea, iar din puţinii bani ce-i avea prefera să-si cumpere reviste, hârtie pentru scris etc. *"fără de care aş duce-o mai greu decât fără mâncare"*. Îşi propune să traducă din Gorki sau din diferiţi scriitori maghiari, să citească pe Flaubert, pe filosofii germani - în special pe Nietzsche *"care este sufletul meu"* - sau englezi, mai ales pe Bacon şi Spencer.

Deşi trăia în condiţii vitrege şi n-avea o experienţă prea bogată, era dornic să citească pe clasicii români: Negruzzi, Caragiale, Creangă, Ispirescu, Delavrancea, ale căror scrieri îi lipseau în adevăratul sens al cuvântului şi să fie informat despre dezvoltarea artelor din ţara noastră. După eliberarea din închisoare îşi propune să-şi exprime în public opiniile despre literatura vremii.

Mihail Dragomirescu îl sprijină nu numai moral, ci şi material avansându-i anumite sume de bani. Toate aceste aspecte în următoarea epistolă.

Gyula, 1 aug. 1910

Iubite Domnule Dragomirescu,

De când am sosit cu mare greu aci, tot vreau şi vreau să vă scriu.Cel puţin două cuvinte, dar împrejurările nu prea îmi permit. E bocluc mare cu

scrisorile româneşti. Trebuie să le cenzureze cineva. Dar cum nu este interpret român, e foarte anevoie să poţi expedia ceva românesc, cel mult cu mare protecţie.

Inteligenţa românească, aici în raionul tribunalului, e reprezentată prin câţiva gardieni ai arestului şi prin mai puţini aprozi, care însă niciunul nu se poate mândri cu aceea că ar şti ceti sau scrie româneşte, ci ungureşte.

Aş fi dorit să vă trimit deodată şi un manuscris la care lucrez de câtăva vreme şi care deabia acum e terminat. Dar, în sfârşit, terminând cu manuscrisul şi cu toate, cred că o să reuşesc să le expediez în bloc. Asupra cărţii Golanii care vi-o trimit, nu am nimic de spus; e o încercare (...)

A fost ceva straniu în tot mersul vieţii mele prea sbuciumate. Fie că voia soartei, fie că voia întâmplării sau a împrejurărilor, sau poate chiar firea şi temperamentul meu, m-au izbit în lume câd încoace, când încolo. A trebuit să lupt mereu cu pisma, cu răutatea oamenilor, cu ura străinilor, cu necazurile de toate zilele, să duc o luptă poate prea grea pentru vârsta şi experienţa mea. Şi aşa am ajuns să învăţ şi să sufăr din practică toate cele ce majoritatea oamenilor de seama mea le învaţă şi le aud din basme sau din cărţi. Am vrut să mă urc, nu prin mijloace lăturalnice, ceea ce mi-ar fi fost mult mai uşor, ci prin puterile mele proprii. Şi în loc să mă urc, m-am coborât acolo unde nu se coboară decât cei mai slabi din viaţă.

Nu m-a omorât pe mine puşcăria, cum nu m-au răpus nici suferinţele mai straşnice, mult mai grele decât astea; puşcăria e o etapă în viaţa mea unde îmi pot îmbogăţi inima cu sentimente pe care până aici nu le-aşi fi putut întîlni nicăiri în viaţă (...). Dar puşcăria nu poate să mă strivească mai ales pentru că am conştiinţa curată şi sufletul nepătat (...). Iar dacă a trebuit să sufăr atât timp nevinovat, mă mângâi gândindu-mă că au fost şi sunt alţii care au suferit şi mai mult (...) În afacerile mele de aici nu prea pot să vă-nşir multe. Eu am drept să primesc de-afară orişice, dar n-am dreptul să trimit ce vreau. Am voie să scriu orice, numai despre aşa-numitele afaceri nu pot să vorbesc decât puţin şi ... concis.

Va să zică lunea trecută am avut un termen, 12 l. c. când s-a judecat pretextul pentru care am fost cerut şi extrădat. Am produs actele şi dovezile pe care le-am produs şi la autorităţile din ţară, şi aici s-au pus pe punctul de vedere al unei deciziuni aduse acum doi ani (aceea pe care am arătat-o şi lui Slătineanu), şi, fără să judece fondul, a ridicat acuza. Va să zică, cu una am isprăvit. Credeam că voi fi pus în libertate, dar asta nu s-a întâmplat (...). Împotriva menţinerii preventei am făcut apel la Curtea de Apel care poate, pe la sfârşitul lui august, să se pronunţe. Fireşte, dacă aş fi avut şi eu câteva mii de coroane, posibil că m-ar fi pus în libertate pe garanţie materială, dar cum în toate sunt tare în afară de cele materiale, trebuie să-mi fac aici vilegiatura.

Deci, cum se vede, pricina cu deturnarea de fonduri (sic) e spulberată; acum însă vine ceea ce ar fi trebuit să vie din capul locului: jurnalismul. Cert că o să isprăvesc şi cu aceasta. Dar în sfârşit să vă aduc aminte că ... sunt supt

cenzură şi deci trebuie să fiu circumspect în cele ce comunic ca să nu mă expun foarfecilor boiereşti.

Aici, dealminteri, o duc cât se poate de slab. Toată ziua o petrec într-o celulă, care e curată şi spaţioasă, dar care e totuşi, celulă. Mi-e frică însă că o să mor - de foame. Oricât de caraghios s-ar părea aceasta, dar aşa este. Hrana ce se dă aici e incomparabil mai bună ca la Văcăreşti, dar e puţină. Dimineaţa e un sfert de pâine goală, la amiazi două feluri de mâncare. Seara răbdări prăjite. La Văcăreşti n-am mâncat hrana cazonă pentru că era supt orice critică, îţi era scârbă de dânsa; aici o manânc. Dar pe când acolo Gavrilutz venea de două ori pe săptămână şi niciodată cu mâna goală, şi mai veneaţi şi Dumneavoastră, aici nu prea vine nimeni. Parale am atât de puţine încât trebuie să mi le păstrez ca să pot cumpăra hârtie, mărci, reviste etc., fără de care aş duce-o mai greu decât fără mâncare (...).

Eu am câteva hatâruri speciale în urma cărora vremea trece totuşi mai repejor. Am voie să scriu, să citesc orice în afară de ziare. Astfel deci mi-am împărţit vremea în ore de lectură şi de scris. Dimineaţa până la 12 lucrez la bucăţi originale, după amiazi traduc. Drept rezultat al acestui plan de muncă vă trimit deci şi **Golanii**. Mi-am pus în gând să fac cât timp stau pe-aici vreo trei traduceri, două din ungureşte şi una din ruseşte. Veţi fi cunoscând negreşit capodopera lui Gorki **Douăzeci şi şase şi una**; asta vreau s-o traduc dimpreună cu alte două, trei bucăţi mai mici. Originalul rusesc mi-a sosit zilele trecute, dar cum aici nu am la îndemână nici dicţionar, trebuie să-mi procur şi nişte traduceri ungureşti şi nemţeşti de care să mă folosesc. Mai am nişte bucăţi de doi scriitori unguri, unul Mikszath pe care îl veţi cunoaşte, şi celălalt Sreni, un prieten de-al meu cu care am scris bucăţi împreună pe când eram prin Pesta. De Mikszath traduc o nuvelă mai întinsă, **Cavalerii**, foarte caracteristică şi pentru autor şi pentru subiect. Din celălalt, o să iau câteva bucăţi făcute împreună; cred că nişte icoane în stil Biedermeier, o să corespunză. Dealtmintrelea, despre toate acestea o să vă scriu mai pe larg la timp. Acum vă previn numai pentru că aş dori să vă însărcinez pe Dumneavoastră cu plasarea lor la cele trei biblioteci de popularizare; nu în persoană, fireşte, dar prin cineva din băieţi. Aş dori astfel să-mi câştig vreo 150-200 franci cu care să pot ajunge până în Bucureşti şi să mă susţin până voi găsi ceva. Cu toată nădejdea în această privinţă, (cu manuscrisele), o să-mi daţi un sprijin care, oricât de neînsemnat ar fi, totuşi ar avea mare însemnătate pentru mine. Pe la sfârşitul lunii curente, sper să vă pot expedia cel puţin unul-două dintr-însele.

Mi-am adus aici şi **De profundis** al lui Wilde, dar îl las pentru vremuri mai bune. Îl citesc însă zilnic ca şi cum aş citi Biblia. În privinţa cărţilor însă stau totuşi rău; mai ales cărţi româneşti îmi lipsesc şi mi-e frică să nu pierd iarăşi din puţinul ce-am dobândit în timpul cât am stat în capitala ţării. Nu am aici decât cele trei colecţii de ***Convorbiri critice*** ce aţi binevoit Dumneavoastră a-mi da. Le-am citit şi răscitit. Îmi rezerv să vă scriu într-o scrisoare viitoare mai multe

lucruri ce-am observat în revista aceasta într-adevăr literară şi poate unica literară ce avem noi. Dar îmi mai rezerv să vorbesc şi în publicitate despre dânsa, dacă o să mă mai reculeg puţin.

Altceva românesc nu am. Librării româneşti nu sunt prin întreg ţinutul acesta, dar chiar de-ar fi, n-aş vrea să-mi periclitez favoarea boierilor. În schimb, am ungureşti; închisoarea are o bibliotecă de vreo 500 de volume, am luat-o la mână, dar nu găsesc nimic într-însa. Câteva povestiri moralizatoare şi nişte lucrări istorice foarte imparţiale! Mi-am cumpărat din bibliotecile de popularizare ungureşti câteva numere de seamă, dar degeaba, nu sunt româneşti. Tocmai pentru aceea am scris acasă să-mi trimită câteva din cărţile mele româneşti (Caragiale întreg, Creangă, Ispirescu, Negruzzi etc.), precum şi câteva volumaşe din clasicii greci (traduceri germane). Mi-ar lipsi însă câteva opere pe care vreau să le răsfoiesc aici şi pentru astea, iacă, îmi iau îndrăzneala să vă rog pe Dumneavoastră. Aş avea adică, nevoie de **Doamna Bovary** (traducerea Dauş, care ştiu însă că-i lucrarea unui băiat pe care-l cunosc şi aş dori mult să văz cum a tradus celebra operă a lui Flaubert), apoi orice de Delavrancea pe care de-abia îl cunosc din câteva bucăţi răzleţe, precum şi ceva noutăţi moderne, fie orişice; iar dacă aţi vrea să faceţi o pomană adevărată, atunci mi-aţi mai trmite şi câţiva filosofi germani, mai cu seamă însă din Nietzsche ceva, care este sufletul meu şi din care eu n-am absolut nimic căci tot ce am citit, am citit pe apucate; dacă însă pe Nietzsche nu-l aveţi, atunci oricare altul, numai să fie posibil o operă principală a autorului. Aici am liniştea şi răbdarea necesară să adâncesc ceva cu tot dinadinsul. Se prea poate însă să nu aveţi la îndemână pe nemţi, în acest caz aş primi (exceptând pe enciclopedişti), sau vreun englez (mai ales Bacon sau Spencer)(...).

Dar mai am o rugăminte: vă rog să-mi trimiteţi (asta o puteţi face cred imediat) numerele 5, 6, 7 din "*Convorbiri critice*" şi, la timpul său, şi numărul 8. Am voie să primesc aici orice revistă şi, dacă aş avea paralele, mi-aş procura şi câteva din cele săptămânale din Bucureşti.

Succesul **Culcuşului** mă face mândru, dar şi mai multă onoare îmi face încrederea ce aveţi în însemnătatea mea. Fireşte, înteleg bine că în această încurajare este o bună doză de bunăvoinţă şi de politeţe dar, totuşi, rămâne şi ceva ce trebuie să mă bucure mult fiindcă vine de la cel mai autorizat cunoscător al nostru de astăzi. N-aş vrea însă deloc ca **Golanii** ăştia să mă coboare în ochii Dumneavoastră, dar în sfârsit, ce să mai vorbesc...

Îmi pare rău că nu ştiu nimic de scrisoarea tatii; bieţii mei părinti, fireşte, sunt mult mai spăimântaţi decât mine şi ar face tot ce le stă în putere ca să mă scoată de aici; păcat însă că le stă puţin în putere.

...Dar încetul cu încetul voi căuta să termin, altminterea risc să nu fiu citit (dacă până acum n-am abuzat). Vă rog mult să scuzaţi prolixitatea şi bizareria legăturii de idei ce se observă în scrisoarea aceasta. Eu cred că sunt două feluri de scrisori frumoase: cele care sunt scrise frumos şi cele care sunt

simțite frumos. A mea ar fi dintre cele din urmă. Și apoi îmi place uneori să fiu franc deși știu bine că franchețea și sinceritatea sunt cele mai mari greșeli la un om modern, care trebuie să fie totdeauna pe dinafară alb ca zâmbetul, iar pe dinăuntru negru și închis ca jalea. Dar față de Dumneavoastră aș vrea să nu fiu deloc modern și asta explică totul.

Recomandându-mi din nou **Golanii** și cererea mea în privința cărților, sfârșesc în așteptarea unei scrisori în care să aud și despre isprăvile intelectuale ale artiștilor noștri căci, repet, am voie să primesc orice, numai să scriu nu pot decât învăluit și cenzurat.

Cu nestrămutată stimă și dragoste, al Dumneavoastră mult devotat

Liviu Rebreanu

P. S. Mulțumesc mult și pentru coroanele pe care încă nu le-am primit dar Gavrilutz o să mi le expedieze în grabă, probabil dimpreună cu niște gologani ce-am să-i iau din altă parte.

Răscoala, capodoperă a epicii românești

- repere pentru analiză -

"Frazele considerate singure sunt incolore ca apa de mare ținută în palmă; câteva sute de pagini au totalitatea neagră-verde și urletul mării".

Iată observația lui George Călinescu prin care sintetizează efectele artei compoziționale a lui Liviu Rebreanu din romanul **Răscoala**, una din capodoperele romancierului, creator al romanului românesc modern.

Acțiunea romanului de care ne ocupăm se întinde pe douăsprezece capitole care fixează desfășurarea faptelor în ordinea lor naturală, de la agitarea problemei țărănești de către avocatul liberal Baloleanu, până la stingerea conflictului social dintre țărănime și arendași ori boieri și anunțarea măsurilor care urmează a se lua pentru pacificarea stărilor de fapt și intrarea în cursul normal al vieții satului.

În problema chestiunii țărănești, încă din capitolul I ***Răsăritul***, arendașul Ilie Rogojinaru face considerații asupra țăranului român, considerându-l *"rău și prost și leneș"*, având grijă să completeze, ceva mai târziu,: *"Nu zic că toți sunt ticăloși, cum zic alții, nu, Doamne ferește, sunt creștin și m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țăran, că țăranul atunci te strânge de gât, când te doare mai tare".*

În discuția cu Balolenu, Grigore Iuga îl întreabă: *"De ce vă gândiți numai decât să distrugeți o clasă socială, poate cea mai loială, cea care reprezintă bogăția de bază a țării? A, firește, n-au rămas mulți propietari la datorie. A început să le vie greu să stea la țară, să li se pară dezonorant a munci pământul. Locul lor l-a luat arendașul care stoarce arenda pentru boier și alta, mai bună, pentru el însuși. Atunci evident că țăranul geme și se zvârcolește și amenință când în surdină, când fățiș... Arendașul, vecinul meu, plătește zeci de mii de galbeni proprietarului și își umple și el dăsagii. De unde diferența? Din buzunarul arendașului sau din mizeria țăranului?"*

Lui Ilie Rogojinaru care intervenise în discuție, Grigore Iuga îi dă replica: *"Dacă nu apăreau arendașii între proprietari și țărani, azi n-am mai*

avea o chestiune ţărănească în România. Naşterea arendaşului a împiedicat trecerea pământului în mâinile ţăranilor, cum ar fi fost normal şi sănătos. Proprietarul care s-a săturat de moşie ar fi vândut-o sătenilor dacă nu se îmbulzea arendaşul oferindu-i un venit mare şi sigur, fără nici o muncă şi bătaie de cap pentru dânsul".

În capitolul II ***Pământurile***, după ce Grigore Iuga arată lui Titu Herdelea toate moşiile: Babaroaga, Amara, Bârlogu, Lespezi, ziaristul îl întreabă unde sunt pământurile ţăranilor, întrebare la care răspunde: "*Apoi vezi, pământurile oamenilor, asta e chestia ţărănească!... Pământurile! Nu prea sunt şi unde au fost s-au cam spulberat...*"

Capitolul III ***Flămânzii*** prezintă sărăcia ţăranilor care se agită pentru cumpărarea moşiei Babaroaga. După ce declară că iubeşte pe ţărani, Miron Iuga îi spune fiului său: "*Când vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mâinile ţăranilor, aş vrea să te văd ce învoieli ai să mai poţi face cu dânşii. Au să-ţi râdă în nas şi să-ţi dea cu tifla, băiete... Mulţimii îi trebuie stăpân şi frâu, altfel vine anarhia*". Ţăranilor veniţi să-i ceară ajutor în cumpărarea moşiei Nadinei, Miron le răspunde: "*Aşa e cinstit, măi băieţi. Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier*".

Capitolul IV ***Luminile*** ni-l arată pe Platamonu dornic să cumpere el moşia Babaroaga, dar e refuzat. Redactorul Roşu, de la ***"Drapelul"*** îl informează pe Herdelea: "*E falsă şi artificială toată aparenţa asta de lux şi civilizaţie. Realitatea e alta, tinere. Exportăm zeci de mii de vagoane de cereale şi câteva milioane de ţărani n-au nici porumb pentru mămăligă... Nu lux, nu automobile şi castele, puiule. Astea-s pojghiţa care acoperă un vulcan de dureri. Ca mâine se sparge pojghiţa şi atunci...*"

În convorbirea cu prefectul, colonelul Ştefănescu declară: "*Oamenii nu se ajung şi murmură şi se agită şi ameninţă. Asta nu e anarhie, pentru Dumnezeu, domnilor?*"

Capitolul V ***Friguri***. Oamenii se înfăţişază primarului Pravilă arătându-i condiţiile grele în care trăiesc. Nadina discută cu Miron Iuga şi cu ţăranii cărora le comunică dispreţuitoare: "*Crezi că pentru ochii voştri am să-mi risipesc eu averea? Nu, băiete, şi nu, oameni buni! Eu vând moşia ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora*". Ţăranii se duc şi la minister dar acolo li se spune: "*Potoliţi-vă, măi oameni, ascultaţi pe boieri, şi munciţi. Fiţi harnici şi nu vă luaţi după îndemnurile rele. Voi sunteţi talpa ţării, voi...*" În cele din urmă Petre Petre ameninţă:"*Apoi până n-om pune mâna pe topoare nici n-om...*".

În capitolul VI ***Vestitorii***, Toader Strâmbu, Serafim Mogoş, Trifon Guju cer schimbarea învoielilor. Se aude că în Moldova au început răscoalele şi că se vor întinde în toată ţara. Titu Herdelea aduce vestea: "*se mişcă ţara, domnule. Toată ţara*". Un bătrân completează: "*Că nici strâmbătatea nu poate stăpâni mereu şi trebuie să vie vremea dreptăţii*".

Din cele şase capitole (care constitue şi ca volum jumătate din economia romanului), se desprinde concluzia că pământul este miezul chestiunii ţărăneşti, chestiune prezentă în centrul fiecărui capitol şi în fiecare pagină. Din fiecare din mediile aparent liniştite se desprinde chestiunea ţărănească. Prin prezentarea condiţiilor de trai şi a lipsei pământurilor se creează o atmosferă apăsătoare, o psihoză în care parcă se aşteaptă ceva, în care trebuie să se întâmple ceva. Este un sentiment de un ascuţit tragism cu care se încheie prima parte a romanului.

Toate faptele conduc la concluzia că răscoalele sunt o necesitate. Din acumulările minime va creşte treptat revolta până la dezlănţuirea ei.

Urmează capitolele în care accentul cade pe desfăşurarea răscoalelor. Ele au un caracter spontan.

Capitolul VII ***Scânteia***. Miron Iuga vrea să-şi impună autoritatea de boier cu vederi proprii atât în faţa fiului său Grigore, cât şi a primarului. "*Eu nu cunosc nici un conflict şi nici nu admit posibilitate de conflicte între mine şi ţărani. Ar însemna că şi eu caut să-i exploatez ca alţii, sau să profit de neputinţele lor. Şi tu ştii că nu e în obiceiul nostru să ne îngrăşăm din stoarcerea ţăranului...Lasă-mă pe mine să-mi apăr pământul. Cât trăiesc eu, asta e datoria mea*". Lui Pravilă îi mărturiseşte: "*Nici provocări, dar nici şovăiri. Orice încercare de dezordine, înainte de a servi ca îndemn altora, să fie reprimată energic şi exemplar.*"

Conservatorismul său de boier vechi este evident.

Într-o împrejurare Trifon Guju spunea "*liniştit dar cu ochii încruntaţi ca totdeauna*": "*Boierii numai de frică ştiu omenie... Glasurile se împleteau, se încurcau, şi se întreceau... Mulţimea se svârcolea şi se aprindea*".

Psihologia mulţimii este surprinsă în tot ce are mai caracteristic. Nemulţumirea creşte. "*Să nu ne lăsăm... Mai bine le dăm foc să se aleagă scrum şi cenuşă din tot neamul lor.*"

Până la urmă, la apariţia maşinii cu boieri, se aleg cu înjurături şi huiduieli.

Capitolul VIII ***Flăcări***. Se continuă prezentarea nemulţumirilor, a mâniei şi urii ţăranilor, dar şi apostrofarea lor de către colonelul arendaş, Ştefănescu. El îi acuză: "*E mai uşor să stai cu luleaua în gură decât să dai cu sapa, cum nu. Şi să ocărăşti pe boieri şi să pui la cale rebeliuni*".

Platamonu vrea să cumpere moşia Nadinei. La Dobreşti, în Teleorman, s-a dat foc unui conac. Discursul demagogic al lui Boerescu, care venise însoţit de Miron Iuga să-i linişteascǎ pe oameni. Arde conacul de la Ruginoasa.

Capitolul IX ***Focul***. Oamenii pleacă la Lespezi. Ei se răzbună pe Rudolf care e bătut, şi iau din case tot ce găsesc. Aristide Platamonu e jugănit de Chirilă Păun. Toader Strâmbu omoară pe Nadina. Pavel Tunsu dă foc maşinii. Arde conacul lui Cosma Buruiană. Plutonierul Boiangiu şi jandarmii sunt bătuţi şi alungaţi. Miron vede cum ard conacele din Lespezi şi Gliganu, dar

crede că la Amara țărani vor fi liniștiți. Ard și conacele lui Popescu-Ciocoiul și al generalului Dadarlat.

Capitolul X ***Sângele***. Colonelul Ștefănescu e alungat. Ignat Cercel vine acasă cu un porc, Melinte Heruvimu cu ce găsește prin hambare. Oamenii sunt chemați la primărie. Se schimbase guvernul. Miron Iuga e omorât la conacul lui din Amara după ce înfruntase pe țărani și împușcase pe Trifon Guju. Petre Petre incendiază conacul.

Capitolul XI ***Petre Petre***. Țăranii vin acasă cu porumb, vite etc. dar între ei se iscă neînțelegeri. Se anunță că au fost întocmite manifeste și reforme care să satisfacă nevoile cele mai urgente, de către noul prefect Baloleanu. Se discută despre împărțirea pământurilor sperând fiecare să ia o parte mai mare. Se promite că vor fi aduși ingineri agricoli. Grigore Iuga află tot ce se întâmplase la Amara. Vine armata, dar oamenii spun că nu le este frică de armată. *"Nu mai răbdăm, fraților, puneți mâna pe topoare"*. Capul răzvrătiților e Petre Petre care cheamă oamenii în capul satului. Baloleanu declară că nu va folosi forța decât dacă e nevoie. Spre admirația lui, maiorul Tănăsescu dă ordin să se tragă în oameni. Oamenii cer milă și iertare. La Amara oamenii ies cu furci, topoare, coase și sunt încurajați de Petre Petre. Țăranii sunt împușcați iar maiorul Tănăsescu raportează că a restabilit ordinea și liniștea.

Capitolul XII ***Apusul***. Se fac anchete pentru descoperirea capilor celor răzvrătiți. Oamenii sunt terorizați.

Titu Herdelea acuză pe cei care s-au făcut vinovați de masacrarea țăranilor. La Amara e adus administratorul Halunga. Grigore urmează să se căsătorească cu Olguța din familia Predelean.

Una din problemele rezolvate magistral pe parcursul întregii acțiuni de către L. Rebreanu este psihologia masei țărănești sau a fiecărui individ. Acestă psihologie este sinuoasă, meandrică, după împrejurări. De foarte multe ori țăranii n-au curajul să ridice glasul în fața autorităților sau a boierilor. Vorbesc mai mult între ei, în pilde sau cu subînțelesuri. Nemulțumirile, la început înăbușite, încep să fie arătate prin gesturi sau fapte. Singuri, izolați sunt lipsiți de curaj; în grup devin curajoși, își exprimă direct durerile și necazuile și cu glas hotărât. Treptat-treptat încolțește speranța că va veni vremea dreptății. Din ce în ce oamenii devin mai turbulenți și mai arțăgoși. De ici, de colo, se aud răspunsurile la început timide, apoi îndrăznețe. În cele din din urmă oamenii ajung să înfrunte chiar armata. La un moment dat Trifon Guju *"spunea fără pripeală, rece, liniștit, doar cu ochii încruntați ca totdeauna,: <<boierii, numai de frică, știu omenia>>"*. Glasurile se îmbulzeau, se încurcau și se întreceau. Oamenii se îmbulzeau când într-o parte, când în alta, ascultând, bombănind, blestemând. Parcă un vânt nehotărât ar fi împins-o încoace și în colo; mulțimea se svârcolea și se aprindea. În altă parte spune *"Să nu ne lăsăm. Mai bine le dăm foc să se aleagă scrum și cenușă din tot neamul lor"*.

Scena confruntării cu bătrânul Iuga este de o plasticitate remarcabilă. Mai întâi autorul se oprește asupra figurii boierului. *"Mai mult decât oboseala îl supăra și aproape îl jicnea atitudinea țăranilor prea puțin cuviincioasă și uneori chiar provocatoare. Se obișnuise să fie primit cu izbucniri de "să trăiți" și numai pe urmă să vie plângerile și reclamațiile. Acum sătenii îl întâmpinaseră cu tăcere și cu ochii încruntați și bănuitori."*

Pe Boerescu, care le ținea un discurs *"țăranii îl priveau și-l ascultau nemișcați cu ochii ca de sticlă. Sutele de fețe cu aceeași expresie păreau a fi ale aceleeași gândiri și simțiri"*.

Toți odată oamenii stigă: *"Nu mai vrem învoieli! Să ne dea nouă pământul că noi îl muncim"*.

Când Petre Petre e oprit să vorbească, el strigă întruna: *"la mâna de pe mine! De ce pui mâna pe mine?...Mulțimea de țărani fu pătrunsă brusc de un fior, parcă răcnetele lui Petre le-ar fi răscolit toate durerile"*.

La Lespezi, Matei Dulmanu afirmă: *"Numai focul curăță păcatele"*. Până la un momemt, bătrânul Iuga are autoritate și se bucură de respect. *"Apariția bătrânului Miron Iuga în cerdac stinse subit toate glasurile. Câteva căciuli și pălării se ridicară instinctiv... Parcă instinctul de frică și supunere s-ar fi redeșteptat brusc în sufletele tuturor; oamenii clătinau din cap îngrijorați sau murmurau scuze monosilabice*. După ce trage cu pușca în Trifon Guju, e întrebat: *"Ce, boierule, vrei să ne omori? În aceeași clipă mișcarea se învolbură..."*

În general, L. Rebreanu realizează o gradație a stării de spirit a țăranilor răsculați. El dispune de capacitatea de a zugrăvi sufletul colectiv într-o narațiune de mari proporții ca **Răscoala**.

După cum observăm, analiza psihologică e înțeleasă ca evocare epică, desprinzându-se din vălmășagul faptelor.

Liviu Rebreanu nu neglijază și alte procedee. Uneori stările sufletești sunt redate prin intermediul unor reflexe fiziologice. De ex., lui Baloleanu *"i se împleticeau picioarele și-i clănțăneau dinții: împietrise"*. Alteori stările sufletești sunt redate prin gesturile oamenilor. În general, psihologia lor ne apare ca un corolar al condițiilor de viață.

Subliniem caracterul obiectiv al prezentării acțiunii deoarece romancierul nu intervine, nu comentează, ci numai prezintă faptele și mișcarea eroilor, realizând o remarcabilă densitate a textului.

L. Rebreanu are o viziune unanimistă a țărănimii, viziune proprie scriitorilor francezi de la începutul secolului al XX-lea deoarece exprimă în mod global diversitatea de sentimente și impresiile țărănimii.

Considerate individual, personajele sunt foarte bine conturate. Fiecare se manifestă în concordanță cu mediul său de viață.

Miron Iuga nu renunță la mentalitatea sa de boier vechi. *"Pe când spunea c-a înțeles, simțea cum i se umple sufletul de o amărăciune dureroasă. Dacă ar fi fost după pofta inimii sale ar fi pus slugile să-i dea pe mâna*

jandarmilor, să le înmoaie oasele". "Dragoşul tău e instigatorul sătenilor mei... El mi i-a zăpăcit, mi i-a aţâţat şi le-a scormonit toate nemulţumirile... Dacă nu ştiai, află că eu am cerut, motivat, prefectului să mi-l ridice imediat din sat..." E convins că *"Ţăranului nu-i trebuie discursuri, ci sfaturi sau porunci"*. Când e nevoie, e adeptul folosirii forţei: *"Pornirile anarhice trebuie curmate în primul moment... După ce au prins rădăcini, numai forţa brutală le mai poate stăvili..."*

Nadina ştia de la tatăl ei că: *"banii nu se refuză niciodată"*. Dispreţuieşte pe ţărani spunându-le că vinde cui dă mai mult şi că nu vrea să facă pomană cu nimeni. Faţă de ea însăşi manifestă un narcisism pronunţat admirându-se goală în oglinzi.

Colonelul Ştefănescu, după ce îi face tâlhari în faţă, cere să i se trimită un detaşament de ostaşi *"dacă se poate şi tunuri ca să-şi recucerească averea şi să pedepsească pe bandiţi"*.

Maiorul Tănăsescu dă ordin ca la armată: *"În genunchi, hoţilor, că vă fac piftie"*.

Petre Petre e convins că numai cu forţa vor izbuti să înfrunte pe arendaşi şi pe boieri. *"Apoi până n-om pune mâna pe topoare, nici noi n-om..."* El se manifestă faţă de boieri cu toată ura şi cu huiduieli şi cu înjurături. Îşi apără demnitatea de om liber: *"Ce-s eu, sluga ta, să pui mâna pe mine?"* Se crede capabil să ia comanda ţărănimii şi nu se teme de armată deşi, până la urmă, va fi împuşcat.

Trifon Guju are curaj să înfrunte pe boierul Miron Iuga chiar în curtea conacului său. E victima curajului său, fiind împuşcat.

Dintre autorităţi, prefectul Boerescu se dovedeşte a fi un mare demagog. *"Îşi umfla glasul, gesticula, se roşea. În gura lui cu câţiva dinţi de aur şi alţii falşi, vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii gâlgâiau ca nişte băşici goale care pocnesc inutil..."*

Baloleanu le vorbeşte despre reforme numai cu scopul de a potoli mânia ţăranilor, fără a se sfii să-i ameninţe cu represiunea armatei.

Dintre boieri, Grigore Iuga se arată înţelegător faţă de nevoile ţăranilor. El ia toate măsurile cuvenite ca viaţa să continuie în mod normal la Amara, după potolirea răscoalelor.

Valoarea artistică a romanului constă nu numai în prezentarea în tot realismul ei a vieţii ţărănimii, dar şi în frumuseţea unor imagini, descrieri de peisaje etc. *"Trenul duduia şi fumega ca un animal apocaliptic"*. Iată un peisaj admirabil prezentat:

"Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un muşuroi uriaş crescut cu bălării. Pe de lături, de jur împrejur, miriştea arămie se întindea nesfârşită, tăcută şi netedă. Numai ici-colo poposeau cârduri de ciori punctând cu pistrui negri obrazul pământului."

Rebreanu excelează şi în descrierea unor scene atroce, cum sunt bătaia dată de Boiangiu ţăranilor sau cea suferită de Niculina care îndrăznise să ridice cadavrul tatălui său, preotul Nicodim.

Structura compoziţională este unitară şi echilibrată. Primele şase capitole şi ultimele şase (formând cele două părţi ale romanului), ***Se mişcă ţara*** şi ***Focurile*** includ acelaşi număr de pagini.

Antiteza celor două grupe de personaje: ţărănimea, pe de o parte, şi arendaşii şi boierii, pe de alta, e bine realizată pe tot parcursul acţiunii care începe cu ***Răsăritul*** şi se încheie cu ***Apusul***, toate aceste constituindu-se într-o desăvârşită simetrie.

O paralelă între **Ion** şi **Răscoala** ne obligă să constatăm că lupta pentru pământ e prezentă în ambele romane, dar cu deosebire că în primul lupta e individuală, pe când în celălalt este dusă de masa ţărănimii. În **Răscoala** avem o lărgire a unghiului de perspectivă a scriitorului, probabil sub influenţa mişcărilor muncitoreşti dintre 1929-1932.

În ambele romane legăturile cu pământul sunt mai puternice decât cele de familie. Voinţa de a poseda pământ e tot atât de puternică la Miron Iuga, precum la Ion, dar mai atenuată la Grigore Iuga.

Mario Roques despre Palia de la Orăştie

După terminarea studiilor în ţară N. I. Apostolescu (1876-1918) le-a continuat la Sorbona între anii 1905-1909.

Susţinând teza **L'Influence des romaniques français sur la poésie roumaine** a obţinut doctoratul la Paris în comisia prezidată de Émile Picot (1844-1918)[1]. În acest scop a fost îndrumat de Émile Faguet (1847-1916)[2] şi ajutat de Mario Roques (1875-1961)[3].

Acesta s-a ocupat cu studierea vechilor texte româneşti, printre care şi **Palia de la Orăştie** (1852), tipăritură de o evoluată limbă literară românească faţă de ceea ce se scrisese până atunci în limba noastră, operă care a suscitat interesul mai multor istorici literari români (. P. Haşdeu, I. Popovici, N. Cartojan, I. A. Candrea, I. Şiadbei etc.) şi străini (Hiador, Sztripzky şi Alexis György).

În acest scop, Mario Roques a apelat şi la ajutorul lui N. I. Apostolescu în cunoaşterea exactă a manuscrisului de la Academia Română al **Paliei**, prin următoarea scrisoare (pe care o transcriem în traducere).

---

1) Émile Picot (1844-1918), filolog francez, profesor de limba română la Şcoala de Limbi Orientale din Paris şi membru de onoare al Academiei Române.

2) Émile Faguet (1847-1916), membru al Academiei Franceze.

3) Mario Roques (1875-1961), filolog francez, profesor la Sorbona, specialist în romanistică. A înfiinţat Institutul de Filologie Română din Paris şi a condus revista ***Romania***. Membru corespondent al Academiei Române.

Luni, 8 iulie 1907

Dragă Domnule,

Deoarece primiţi să cer prietenilor dumneavoastră din Bucureşti să facă pentru mine oarecare cercetări suplimentare asupra manuscrisului 130 de la Academie, iată ce mi-ar fi util:

1. Ar putea să-mi facă cineva cunoscut ce spune domnul Mongra în ale sale **Cercetări literar-istorice** despre manuscrisul găsit de dânsul care conţine fragmente din traducerile biblice, şi cred precis a fi manuscrisul 130 al Academiei?

2. Să se examineze în **Palia** ce conţine acest manuscris la filele 132 şi următoarele. Pasajele sunt arătate mai jos:

a. Geneza (Bâtia) Capitolul I, versetul 28: a se copia întregul verset.

b. Capitolul XXX, versetul 29 şi următoarele: a se copia dacă e posibil, versetele 21-35, de la "*Iakov iară răspunse: tu ştii cum am slujit* "(sau ceva asemănător) până la "*Iakov iară luă nuiale verzi*".

c. Capitolul XLIX a se copia primele 7 versete, până la Iuda şi ultimele 4 sau 5 rânduri ale capitolului, aşa cum este suprimat în manuscris.

d. Capitolul XXXVIII, versetul 12 unde se spune că Iuda s-a dus să tundă oile sale însoţit de Hera den Odolama, acest personaj este numit în manuscris Hera den Odolama bărbatul său sau chiar bărbatul!

Cel mai simplu ar fi să se copieze exact fraza.

e. Exodul (Ishodâ) Capitolul VI, a se copia primele versete care se termină aproape la pasajul "*Moisi spuse feciorilor lui Izrail toate*".

N-aş vrea să abuzez de bunătatea dumneavoastră şi a prietenilor dumneavoastră şi nu vă mai cer altceva.

Dacă prietenii dumneavoastră nu mă găsesc prea necuviincios, mi-aş permite, totuşi, să mă mai ajutaţi, dumneavoastră şi dânşii; dar pentru moment îmi este suficient, cu atât mai mult, cu cât desluşirile pe care le cer, diferă de cele pe care le-am cerut domnului Popovici şi cu atât mai mult dacă, aşa cum sper, acesta îmi va răspunde, eu voi fi de două ori lămurit.

Am, în sfârşit, publicaţia "***Mişcări culturale***" a lui G. Sbiera[1] . El interpretează ca mine fragmentul din Levitic şi vede în manuscrisul Mongra fragmentele din 1852, dar el n-a văzut nimic pentru **Palia** însăşi.

Mulţumesc încă o dată.

Al dumneavoastră devotat,

Mario Roques

Arh. Stat. Piteşti, fond N. I. Apostolescu, pachet I - 40 / 1899 - 1912

---

1) I. G. Sbiera (1836-1916), profesor la Universitatea din Cernăuţi. Printre altele a publicat **Mişcări culturale şi literare la români între 1508-1714.**

Ion Creangă, exponent al vieţii poporului român

În foaia volantă tipărită la Iaşi cu data de 1 ianuarie 1890, se anunţa: *"ION CREANGĂ, profesor în vârstă de 52 de ani, după o lungă suferinţă a încetat din viaţă în ziua de 31 decembrie. Înmormântarea va avea loc marţi 2 ianuarie, ora 1 precis, la cimitirul <<Eternitatea>> unde se află depuse rămăşiţele lui..."*

Se stingea în acel dureros an 1889, în care apusese şi Luceafărul poeziei româneşti, exponentul junimismului literar al prozei noastre ridicate pe cele mai înalte culmi ale artei. Vestea morţii marelui povestitor - care l-a surprins în casa fratelui său mai mic, Zaheu, - a ajuns târziu la cunoştinţa junimiştilor, majoritatea dintre ei strămutaţi la Bucureşti, aşa încât, din partea lor, la înmormântare n-a participat decât Nicu Gane.

De la moartea sa, omul şi scriitorul Creangă au fost prezentaţi în culori şi tonalităţi diferite, uneori contradictorii. Înseşi intrarea şi activitatea în societatea ***Junimea*** sunt chestiuni controversate. Creangă este scriitorul care nu numai că "*a vrut*" dar "*a putut*" rămâne la ***Junimea*** confirmând deviza lui Pogor: "*Entre qui veut, reste qui peut*". Dacă ar fi să precizăm, ar trebui să spunem că nu el, ci mai mult cei din selecta societate ieşeană "*au vrut*" ca el "*să intre*". Dar de rămas, a rămas datorită inegalabilului său talent de povestitor.

Data intrării în ***Junimea*** unde Creangă îşi citea singur scrierile, în felul său original, se discută chiar şi în zilele noastre. Pe baza unei pretinse scrisori a lui Eminescu către Veronica Micle, s-a acreditat ideea că Eminescu a fost acela care a introdus pe Creangă în societatea ieşenă. Scrisoarea despre care vorbeşte Octav Minar, nu a fost văzută de nimeni, "descoperitorul" neputând să-i dovedească existenţa. Titu Maiorescu în **Istoria Contemporană a României** afirmă că el a adus pe povestitor la ***Junimea***, o dată cu profesorii Culianu, Melik, Şt. Vârgolici, Naum şi A. D. Xenopol şi că asista la şedinţe din 1871. În numărul 36/1989 al "***României literare***", Dan Mănucă pune la îndoială această dată, acordând mai mult credit spuselor lui Negruzzi şi Xenopol care pledează pentru o dată mai tardivă (1875) decât a lui Maiorescu. Argumentele sale faţă de afirmaţiile lui Maiorescu nu ni se par convingătoare.

Unele opinii - mai ales cele privitoare la omul Creangă - aveau o sursă mai mult afectivă şi erau pornite din interesele imediate ale emitenţilor. Printre acestea se înscriu şi cele ale lui Iacob Negruzzi care ni-l prezintă ca pe un "*ţăran necioplit din creştet până în talpă, gros şi gras, nepieptănat şi îmbrăcat prost*". (**Amintiri din "*Junimea*"**, Ed. Cartea Românească, f. a. p. 199-200).

Epitetele redactorului "***Convorbirilor literare***" au o sursă mai degrabă subiectivă pentru că marcantul membru junimist nu va fi uitat niciodată afrontul pe care i l-a făcut Creangă în timpul unor alegeri. "*N-are a face una cu alta, domnule Negruzzi; dumneata i-ai făcut un serviciu privat, şi aici e vorba de trebi publice. Bate dumneata la alte uşi, noi oamenii cei mici, votăm pe-ai noştri*", îi reproşează Creangă lui Negruzzi care insista pe lângă un partener de conversaţie al povestitorului să-l voteze în schimbul apărării într-un proces. (ibidem, p. 201).

Cam în aceiaşi termeni era prezentat Creangă şi de alţi junimişti, ca Theodor Speranţia sau, mai târziu, Arthur Gorovei care l-a cunoscut doar în ultimul an al vieţii povestitorului. (Surprinzător: Călinescu nu se deosebeşte mult de aceşti înaintaşi). La antipod, Ioan Slavici, care l-a cunoscut bine, spune despre Creangă: "*Omul de o veselie neistovită era o grădină de frumuseţe*". (**Amintiri**, 1967, p. 128). G. Panu nu i-a recunoscut integral meritele creaţiei humuleşteanului: "*S-a făcut mare vâlvă în jurul numelui lui Creangă, este o exageraţie şi o confusiune chiar. Cum că Creangă era un om inteligent şi un scriitor original, asta nu mai rămâne îndoială, însă aceste laude Creangă nu le merită personal ca povestitor, ci ca scriitor al amintirilor, în care se vede în adevăr personalitatea lui*". (**Amintiri de la "*Junimea*"** din Iaşi, 1910, p.102-103).

Asupra celor spuse e necesar să facem unele amendări pentru că opera artistului humuleştean pretinde noi clarificări. Criticul Ieşean pierdea din vedere faptul că o dată cu literatura populară, viitorul povestitor acumula toată înţelegerea şi frumuseţea ei şi pe acestea avea să le sintetizeze, să le asimileze şi apoi să le infuzeze nealterate în esenţa lor, cu gustul omului de geniu, în tot ceea ce scria. "*Ucenic supus şi admirativ al rapsodului popular*", cum îl numeşte unul dintre ultimii monografişti, Creangă a trecut toată moştenirea literaturii populare prin prisma gândirii şi simţirii sale, realizând în felul acesta opera sa de mare valoare artistică, una dintre cele mai valoroase din literatura română, şi bine distinctă în cea universală. Pentru aceea existenţa ei în timp va fi egală cu cea a poporului român.

Menţinându-ne la opiniile asupra creaţiei, amintim că însuşi Negruzzi îi recunoaşte, până la urmă, valoarea. "*Şi când aducea la <<Junimea>> câte o poveste sau nuvelă, şi mai târziu câte un capitol din **Amintirile** sale, cu câtă plăcere şi haz ascultam sănătoasele produceri ale acestui talent...*" (op. cit. p.202-203). La rândul său, Slavici, punând accent pe originalitatea scrierilor, adăuga: "*De aceea au scrierile sale atâta farmec: ne-ncântă nu atât ca accepţiune, cât şi ca limbă*" (op. cit. p.129). Aprecierea se încheie cu informaţia

prețioasă că primul capitol al **Amintirilor** lui Creangă a fost creat ca replică la Budulea Taichi. Despre valoarea operei lui Creangă amintim și opinia altui junimist, Lambrior: "*Asta-i adevărata literartură, ce tot îmi umblați cu poesii nemțești sau cu combinații de a pantalonarilor de la oraș*". (Apud G. Panu, op. cit. p.97). Să nu uităm că și el cunoscuse în profunzime lumea satelor.

În ceea ce privește pe mentorul societății "***Junimea***", (Maiorescu) și pe "*înaltul visător*" (Eminescu), aceștia au văzut în personalitatea autorului **Amintirilor** un strălucit exponent al vieții poporului reflectată în toată complexitatea ei, dar prezentată în forma mereu atrăgătoare în care a știut, ca nimeni altul, s-o îmbrace.

Trăind în perioada de formație în mijlocul poporului de la țară, Creangă și-a însușit concepția acestuia despre viață, concepție care se sprijinea solid pe dragostea și încrederea în lumea din jur, de care niciodată nu se îndoia. În opera sa e concentrată întreaga experiență de viață a țărănimii din care se trăgea. Viziunea despre lume și concepția despre viață ale lui Creangă sunt aceleași cu ale poporului român. Dacă la început basmele și poveștile sale erau așteptate la "***Junimea***" doar pentru felul cu totul original în care erau prezentate, mai apoi a fost descoperit și fondul lor etic în toată amploarea lui. În toată creația sa se poate urmări specificitatea vieții poporului român, ceea ce l-a determinat pe Ibrăileanu să-l considere "*Homer al nostru*", opera sa reprezentând "*epopeea poporului român*".

Aprecierilor simpliste ale unor contemporani pentru care Creangă era doar un scriitor "*poporal*" care reproducea aproape textual "*povestele*" auzite, li s-a dat replica științifică de către Ibrăileanu, Iorga, Călinescu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga etc. prin care se afirmă bogăția semnificațiilor operei și caracterul de "*vastă sinteză etnică a poporului român*".

Puțină filologie

Limba, componentă a specificului național, diferențiază fundamental un popor de altele ca mijlocul principal de comunicare între oameni. Evoluând continuu, ca orice organism viu, practic este imposibil să intervenim în modificarea acestei evoluții care se petrece după legi obiective. Aceasta nu înseamnă, însă, că trebuie să rămânem indiferenți la orice "inovații" care vor să pătrundă în limba vorbită și, mai ales, în cea scrisă, mai ales când aceste așa-zise inovații se datoresc unor factori cu totul subiectivi.

Vom spicui câteva exemple.

Observăm atât în limba vorbită, cât și în cea scrisă, folosirea unor forme greșite de conjunctiv. De ex., când este vorba despre verbul "*a avea*", unii folosesc forma de conjunctiv să aibe în loc de să aibă, cum este corect, părându-li-se că în felul acesta se exprimă mai "*literar*". Fenomenul se constată și în vorbirea sau scrierea oamenilor de cultură, nu numai ale celor simpli.

Aceeași formă neindicată o constatăm când se întrebuințează verbul a coase. Academicianul S. Cioculescu, în articolul **Camil Petrescu, Versuri, nuvele**, publicat în "***Rom. lit.***" an. XIX, nr. 7 din 13 februarie 1986, p. 7, scrie: "*Un soldat român ca să-și coase tunica*", în loc de să-și coasă, cum prevede Dicț. ortografic și ortoepic.

Tot astfel se exprimă și criticul literar N. Manolescu în articolul **Utopia poeziei**, publicat în "***Rom. lit.***" nr. 10 din 7 martie 1985, p. 9, unde citim: "*...și cum s-ar fi temut el să coase...*", în loc de să coasă.

Comentatorul sportiv Cornel Mihăilescu, când comentează un meci de fotbal dintre "Chimia", R. Vâlcea și "Ceahlăul", Piatra Neamț, în emisiunea din 23 februarie 1986, afirmă: "*...să iese la atac...*", în loc de să iasă...

Să cntinuăm cu câteva forme greșite întâlnite în limbajul sportivilor. Auzim deseori supărătorul "*să marce*" (un gol) pentru "*să marcheze*". Din ce cauză? Pentru că este mai scurt? Dar ei nu observă că, în vorbirea obișnuită, nimeni nu spune (și nu spun nici ei) să parce, în loc de să parcheze?

Comentatorii acelorași meciuri folosesc expresia "*a sărit la cap*", adică, cineva sărind în sus a lovit mingea cu capul, expresie care se abate de la firescul exprimării în limba noastră.

Tot aceștia spun: "*Mingea a trecut de puțin pe lângă poartă*". Acest de puțin este inutil, iar nuanța pe care ar vrea s-o exprime este doar aparentă. E adevărat că astfel de expresii sunt folosite numai în limbajul sportivilor, deci ar putea fi socotite forme argotice ale acestora.

Tot în sport se vorbeşte despre competiţii interne şi internaţionale. Când avem de-a face numai cu competiţii între echipe străine, ar fi mai propriu termenul externe. Internaţionale le putem considera şi pe cele dintre echipele române şi ale altor naţiuni. Chiar în presa zilnică întâlnim titluri de felul "**Cronica lunii octombrie internă şi internaţională**". Corect ar fi să cuplăm termenii naţional -internaţional; intern-extern, ca pe adevărate antonime.

În ceea ce priveşte neologismele, observăm că unul dintre scriitorii şi criticii literari români care le foloseşte într-o mare măsură este Şerban Cioculescu. Faptul este, oarecum explicabil, distinsul nostru academician cunoscând, încă din copilărie, limba franceză şi germană şi formându-şi o solidă cultură umanistă.

În articolul **G. Călinescu şi contemporanii săi**, publicat în "***Rom. lit.***", an XVII, nr. 41/11 oct. 1984, scrie: "*Candidatul este hiperestezic*. (Hiperestezie = sensibilitate exagerată a unui organ de simţ). C. Balmuş s-a arătat faţă de Călinescu "*un admirabil şi dizert prieten*". (Dizert = care vorbeşte cu uşurinţă şi elegant). "*Scrisorile lui Camil-Baltazar sunt obscvioase*". (Obsecvios = foarte respectuos, slugarnic, smerit). "*Un poem al lui C. Baltazar este apter*". (Apter = fără aripi, fără coloane). Poetul Ion Bănuţă este "*Siderat de mâna de algă a lui Călinescu*". (Siderat = încremenit, împietrit, stupefiat).

În articolul "**O lume într-o carte**", publicat în "***Rom. lit.***", an XVII, nr. 42/18 oct. 1984, scrie: "*Au fost compulsaţi circa 170 de autori*". (A compulsa = a cerceta acte, documente, a aduna date, a strânge informaţii). "*Cicero este uimitorul polihistor*". (Polihistor = conoscător al mai multor domenii de activitate). "*Periodicele ni se păreau inestricabile*". (Inestricabil = de nelămurit, de neînţeles, foarte complicat, încurcat). "*Cicero a fost proteicul contemporan al lui Cesar*". (Proteic = care îşi schimbă necontenit forma, nestatornic). "*Un romancier ar putea elucruba, în sensul cel bun al cuvântului, cel original, un splendid roman*". (A elucumbra (elucubro) = a pregăti (ceva) lucrând noaptea târziu, a face multă străduinţă). "*Un splendid roman potatornic, cum spunea Călinescu, cât şi al prieteniei*". (Potatornic = care se referă la băutură, la chef, băutor).

În articolul "**Umorul lui Eminescu**", publicat în "***Rom. lit.***", nr. 45 din 8 nob. 1984, scrie: "...*dispoziţia goliardică a vârstei juvenile*...". (Goliardic = de goliard. Goliardic = spirit de Goliard; năzdrăvănie, libertinism, nonconformism). "...*politica instantă de la 1881*...". Probabil politica de moment de la 1881.

În articolul "**Mihai Eminescu, premise structurale**, publicat în "***Rom. lit.***" din 13 dec. 1984, p.7, "...*pecete venustă a fizionomiei*" (Venust = graţios, plin de farmec, fermecător). La pag. 19: "...*orice enunţare implicând un locutor şi un ascultător*..." (Locutor = persoană care vorbeşte). (Din fr. locuteur).

Titu Popescu în "**Intinerar vest-german**, publicat în "***Rom. lit.***", an XIX, nr. 8/20 febr. 1986, p. 24, scrie: "...*Şi astăzi dacă te sustragi facondei turistice*..." (Facondă = uşurinţă de a vorbi; limbuţie, vorbărie).

În alte texte întâlnim pleonasme, inadvertenţe, construcţii greşite etc. Ion Dodu Bălan în articolul **Colocviu Eminescu**, publicat în "***Rom. lit.***", din 20 dec. 1984, scrie: "*Prin ceaţa deasă care pare a ne îngrădi cu misterioase luni onirice, avionul companiei Tarom înaintează spre Roma, spintecând imensităţile de tăcere şi de azur*". Ne întrebăm: cum era posibil ca prin ceaţa deasă avionul să spintece şi tăcerile de azur? În acelaşi loc citim: "*Schimb câteva impresii cu eminentul om de cultură Adrian Marino, lângă care stau alături*", unde autorul comite o cacofonie care s-ar fi putut evita spunând: "*alături de care stau*" eludându-se şi beţia de cuvinte lângă-alături.

Un corespondent de la radio, în emisiunea din 3 nob. 1984 spune: "*Au fost mobilizate toate forţele pentru culesul recoltei de porumb*", în loc de recoltarea porumbului pentru că recoltă = cantitate de cereale sau de alte roade adunate, culese într-o anumită perioadă. A recolta = a culege.

Manuela Cernat în articolul Jean Negulescu, **Amintiri**, publicat în "***Rom. lit.***", an XIX, nr. 9/27 febr. 1986, p. 23, scrie: "*Spre sfârşitul nopţii, însă, după ce înfruptasem din toate*...", în loc de "*mă înfruptasem*", cum e normal verbul fiind totdeauna folosit la diateza reflexivă.

Al. Raicu, în articolul **Cu Mihai Moşandrel, despre poeţi şi poezie** publicat în "***Rom. lit.***", an XIX nr. 1 din 2 mai 1986, foloseşte termenul "*uşă*" când spune: "*Uşa curţii încadrată cu iarbă*...", în loc de "*poartă*".

Prepoziţia cu (lat. cum) este folosită de mulţi vorbitori în locul prepoziţiei de, mai ales când introduce un complement indirect, ca în "... *Ştiindu-l suferind cu ochii am ţinut să-l felicit personal*", cum scrie Ruxandra Boldeanu, în revista "***Argeş***", nr. 16 din 10 oct. 1984. Auzim deseori spunându-se "*suferă cu inima*" etc., în loc de "*suferă de inimă*".

De asemeni, auzim, mai ales în vorbirea tinerilor (elevi şi studenţi) urarea "*baftă*", cuvânt de origine turcă sau ţigănească, în locul cuvântului "*succes*". Chiar în broşura Admiterea în învăţământul superior, 1992, vol. I, varianta oficială, supliment al bilunarului studenţesc "***Student***", p.5 se scrie: "*În lunga vară fierbinte vă urează baftă şi vă aşteaptă să-l vizitaţi, ca studenţi, COMPLEXUL STUDENŢESC TEI.*" Ca şi cum n-ar fi fost deajuns, pe penultima pagină a aceleiaşi broşuri (dar vol. II), se scrie cu litere de o şchioapă (fără exagerare) BAFTĂ. Tot la pagina 5, vol. I citim: "O IEŞIRE LA MARE A FIECĂREI ZILE."(?!)

În "***Rom. lit.***" nr. 45/8 nob. 1984, în articolul **Tăria şi adevărul unui actor**, ne aflăm în faţa unei fraze (prima frază din articol) cu 258 cuvinte. Interesantă construcţie literară!!! (din care nu se înţelege nimic). N-o mai transcriem. Şi aşa e destul de scumpă hârtia!

Veronica Micle în contemporaneitate

Manifestările organizate în memoria genialului Eminescu produc reverberaţii care stăruiesc în conştiinţa românilor şi ne obligă, volens-nolens, să ne oprim şi asupra poetei Veronica Micle, a cărei biografie şi creaţie se interferează cu biografia şi creaţia "*poetului nepereche*". Aceasta cu atât mai mult, cu cât, în mai puţin de două luni de la dispariţia lui Eminescu avea să urmeze pe poet, "punctul luminos" din viaţa sa, pe calea veşniciei.

Într-adevăr, la 4 august, în acelaşi an dureros 1889, poeta, convinsă că existenţa sa nu mai are nici un sens, nu departe de "codrii de aramă" din zona Văratecului, îşi punea capăt zilelor. Se încheia, astfel, o existenţă şi un capitol de istorie literară. De acum încolo erau chemaţi istoricii şi criticii literari să drămuiască în scris perlele visurilor transformate în metafore ale celor doi poeţi.

Poeta şi-a făcut simţită prezenţa în creaţia literară de la sfârşitul secolului trecut prin colaborări, mai mult sau mai puţin susţinute, în publicaţiile vremii.

Menţionăm, în primul rând, pe cele de la "*Convorbiri literare*", de sub redacţia lui Iacob Negruzzi, care, însă, se găseau sub tutela lui Titu Maiorescu, alături de alte poete ca Matilda Cugler-Poni, Mitte Kremnitz şi altele. Spirit superior, Titu Maiorescu a trecut peste "*toate rătăcirile adolescentine*" când viitoarea doamnă Micle fusese citată ca martoră acuzatoare în procesul intentat profesorului pe baza unor neîntemeiate "*Fapte scandaloase*", ca urmare a vizitei făcute educatoarei Emilia Ruckert de la Şcoala Centrală - şi n-a împietat niciodată asupra publicării poeziilor Veronicăi Micle în prestigioasa revistă ieşană. De asemeni, mentorul "*Junimei*" n-a luat în seamă nici faptul că în timpul rectoratului lui Ştefan Micle a fost destituit din învăţământ sub pretextul absentării de la catedră.

Dacă, totuşi, Maiorescu mai simţea gustul amar al acelor zile, s-ar putea susţine neaderenţa sa la proiectul de viaţă conjugală a lui Eminescu şi a Veronicăi, după moartea lui Ştefan Micle. Aceasta numai într-o oarecare măsură, pentru că pe Maiorescu îl interesa, în primul rând, asigurarea unei vieţi lipsite de griji o dată cu căsătoria poetului.

Aşa fiind, Veronica Micle îşi începe colaborarea la "*Convorbiri literare*" în 1875, cu poezia **Fugi, îţi zic**, urmată de poeziile **În zadar** şi **Drag mi-a fost**. Deşi nu s-a bucurat de aprecieri ademenitoare din partea convorbiriştilor, ea continuă să publice, în coloanele aceleiaşi reviste, poezii de o valoare remarcabilă, cum este pastelul **Lac-oglindă** (1881), apreciat de N. Iorga, O. Goga, D. Anghel,Tr. Demetrescu etc., sau poezii cu tematică variată asupra cărora vom reveni.

Veronica Micle participa la "*prelecţiunile populare*" organizate de "*Junimea*" în aula Universităţii ieşene, admirând conferinţele lui Maiorescu, Eminescu, Iacob Negruzzi, Ştefan Vârgolici etc., pe care le considera "*cea mai frumoasă distracţie*" în timpul căsniciei cu Ştefan Micle. Acolo Eminescu întâlnea pe "*dulcea şi nobila amică*", faţă de care manifesta atitudini şi sentimente pline de condenscenţă.

Concomitent cu colaborările la "*Convorbiri literare*" trimite poezii revistei "***Familia***", a lui Iosif Vulcan care o apreciază. Poezia **Soarta mea** cu care debuta acolo era "*un tribut adus ţării mele care este Transilvania*". Încurajată de directorul revistei, mai trimite, în afară de poezii, şi cronici dramatice cum sunt cele referitoare la spectacolele **Fântâna Blanduziei** şi **Ovidiu** de V. Alecsandri în care elogiază, pe drept cuvânt, interpretarea artistei Aristitza Romanescu-Manolescu în rolul Gettei, a lui Nottara în rolul lui Horaţiu, a lui Aristide Demetriad etc.

Un an mai târziu (1886), va elogia talentul de cântăreaţă lirică al Elenei Theodorini, alături de care va cânta, peste ani, fiica sa Valeria Sturza (Nilda).

De altfel, în bune raporturi se va găsi Veronica Micle şi cu alte personalităţi feminine ale epocii: Eliza Conta, sora lui Vasile Conta, Eugenia Frangolea, Adela Xenopol, sora fraţilor Nicolae şi Alexandru Xenopol, Matilda Cugler-Poni şi altele. Se confia, de multe ori, Eugeniei Frangolea manifestându-şi refuzul de a participa la petrecerile aristrocaţiei ieşene - considerându-se "*broasca proletară*" - într-o vreme când căsnicia cu Ştefan Micle se derula cu destulă modestie.

Revistele "***Literatorul***", a lui Macedonski, "***Columna lui Traian***" şi "***Revista Nouă***" conduse de B. P. Hasdeu, "***Curielul de Iaşi***", "***Revista olteană***" găzduiesc, de asemenea, colaborările Veronicăi Micle.

Macedonski apreciază laudativ poezia **Legenda rozei** ceea ce îl supără pe Eminescu - precum şi poezia **Mater dolorosa**.

Dacă poeziile din paginile "***Columnei lui Traian***" nu se ridică la nivelul artistic al celor din "***Convorbiri literare***", în schimb acolo apăreau traduceri din opera lui Lamartine şi a lui Alfred de Musset, bine apreciate, după cum era şi traducerea nuvelei **Morella** de Edgard Allan Poe, din "*Curierul de Iaşi*".

Este cunoscut faptul că asupra comportării Veronicăi Micle în societate au circulat destule intrigi şi chiar unele denigrări. Mai puternice decât toate aceste rămân sentimentele de dragoste, de admiraţie şi de compasiune

prezente în mai toate versurile sale. Dacă denigrările au avut sau nu, temei real, nimeni în afară de Veronica Micle nu putea şti. Ceea ce însă se cunoaşte şi va rămâne etern sunt îmbărbătarea din **Rime la un amic** (publicată în ***"Revista Nouă"*** a lui Hasdeu) adresată lui Eminescu a cărui minte se năruise; sfâşietoarea durere căreia poeta îi dă glas în **Să pot întinde mâna**:

"Să pot întinde mâna s-o pun pe fruntea ta
Încetul la o parte şuviţele le-aş da
Senină să rămâie, curată ca un crin,
Icoană de iubire la care să mă-nchin",

sau admiraţia dusă la paroxism din **Vârful nalt al piramidei**:

"Vârful nalt al piramidei ochiul meu abia-l atinge
Lângă acest colos de piatră vezi tu cât de mică sunt...
Astfel tu-n a cărui minte universul se răsfrânge
Al tău geniu peste veacuri rămâne-va pământ".

Asupra valorii poeziilor Veronicăi Micle s-au emis opinii diferite din partea contemporanilor. Pentru că majoritatea erau închinate lui Eminescu, N. Iorga a spus că poeta a cântat *"pe o singură coardă"*. B. Ştefănescu Delavrancea o considera pe poetă *"fără chemare la a spune ceva nou pe lume"*, dar Traian Demetrescu aprecia pe poeta care *"a avut mai mult inimă decât spirit, a cugetat puţin, a simţit mult"*.

Pe Veronica Micle o interesa prea puţin aceste aprecieri. Nu ea spusese?: *"Şi aşa sunt fără nici o lege şi fără nici un Dumnezeu - să-mi rămână cel puţin acel al poeziei, care pentru mine s-a întrupat în fiinţa lui Eminescu"*.

Cunoscând tribulaţiile Veronica Micle - Eminescu, toţi cei care cunosc poeziile inspirate de Veronica Micle se pot întreba în mod legitim dacă poeta a meritat o atât de pasionată dragoste. Greu, foarte greu de dat un răspuns *"Ce exprimă adevărul"*.

Evadând uneori din lumea visurilor poetice, Veronica Micle îşi completează registrul activităţii cu participarea la treburile obşteşti. Astfel, deşi în vârstă de numai şaptesprezece ani, a făcut parte din comitetul ***"Reuniunii femeilor române"*** care milita pentru *"ajutorul copilelor sărmane, a instrui femeia clasei nevoiaşe, a o educa, a o moraliza"*.

În 1869 Veronica Micle şi-a adus contribuţia la organizarea şi dezvoltarea şcolilor profesionale din Iaşi, în 1870, activa în cadrul organizaţiei ***"Femeilor Române"*** din capitala Moldovei, iar în 1877, ca soră de caritate în Comitetul Central care îngrijea de răniţii din Războiul de Independenţă.

După atâţi ani de la trecerea sa în eternitate, o simţim de partea celor puri.

Vasile Alecsandri

Poezii poporale. Balade (Cântice bătrâneşti)

în corespondenţa poetului

În vasta corespondenţă a lui Vasile Alecsandri, întâlnim numeroase informaţii de mare valoare, referitoare la celebrul volum **Poezii poporale. Balade (Cântice bătrâneşti)**, apărut pentru prima oară în 1852-53 şi publicat ulterior într-un mare număr de ediţii.

În cele ce urmează vom semnala o parte din această corespondenţă. Merită, în primul rând, să amintim că într-o foarte interesantă scrisoare autobiografică (nedatată), adresată lui Ubicini[1], Alecsandri mărturiseşte că îndemnul de a culege poeziile populare îl datorează Elenei Negri, care îi declara: *"Urmaţi cum aţi început; cel mai frumos titlu de glorie la care un poet trebuie să năzuiască, este acela de poet naţional şi popular"*. În continuare, Alecsandri îi face cunoscut felul cum a procedat în culegerea creaţiilor populare: *"Odată găsit filonul minei, m-am gândit la o operă dragă mie şi pioasă, la colecţia poeziilor populare ale ţării mele, şi, în acest scop am colindat munţii şi câmpiile, amestecându-mă cu ţăranii prin bâlciuri, intrând cu ei curajos în cârciumi, asistând la hore în sate, căţărându-mă pe vârfurile munţilor pentru a găsi păstorii barzi, parcurgând ruinele Cetăţii Neamţului, vizitând mănăstirile, ascultând peste tot povestirea basmelor populare, a legendelor fantastice etc... şi stenografiind la repezeală tot ce-mi ajungea la ureche. La sfârşitul a trei-patru ani posedam un mare număr de versuri deformate de gura cântăreţilor, de legende ciuntite, de piese confundate într-o dezordine înspăimântătoare, dar pietrele preţioase erau acolo, sub mâna mea; nu trebuia decât să le*

---

[1] Abdolonyme Honoré jean Ubicini (1818-1884), a sprijinit Unirea Principatelor, a prefaţat volumul **Ballades et chants populaire de la Roumanie** etc.

lustruiesc, să le pun la locul lor de la început, să le înlănţuiesc pentru a reconstitui vechile giuvaieruri poetice ale strămoşilor noştri"[1].

Colecţia lui Alecsandri a fost tradusă, printre altele, şi în limba franceză. Prosper Mérimée[2] a cunoscut-o şi şi-a manifestat îndoiala asupra posibilităţilor poetice ale creatorilor noştri din popor. În scrisoarea din 11 octombrie 1885, expediată din Paris, el afirmă: "*Am citit cu cea mai mare plăcere baladele dumneavoastră româneşti. N-am decât o grijă: traducătorul a fost credincios? Nu a adăugat poezie acolo unde nu era? Îmi este greu să cred, vă mărturisesc, că lăutarii şi păstorii dumneavoastră din Carpaţi au inventat singuri* ***Mioriţa, Hercule*** *şi alte câteva bucăţi. Nu vă veţi fi purtat faţă de poeţii dumneavoastră populari ca Virgiliu faţă de Ennius?*"[3].

De asemeni, semnalăm preocuparea poetului nostru de a publica o ediţie a acestor poezii în scopul strângerii fondurilor necesare întreţinerii azilului "Elena Doamna", ctitorit şi condus de soţii Ana şi Carol Davila. Prima menţiune a acestei preocupări o întâlnim în scrisoarea din 10 octombrie 1862, prin care Alecsandri se adresa doamnei Cuza: "*Completând acum colecţia începută şi dorind a face ca să contribuie însuşi geniul poporului în folosul Azilului de copii găsiţi ce va purta numele Înălţimei voastre, iau îndrăzneala a dărui acestui aşezământ manuscrisul meu de poezii culese din gura poporului. Ele sunt copii găsiţi ai geniului românesc şi deci au dreptul a se bucura de îmbrăţişarea Înaltei Protectoare a Azilului - Elena*"[4].

Manifestându-şi satisfacţia faţă de gestul generos al lui Alecsandri, în răspunsul său, Elena Cuza apreciază că acele poezii "... *amintesc bucuriile, durerile, istoria şi simţămintele Ţării. Fără a ridica ceva din caracterul naiv al expresiei populare, aţi mlădiit cu o rară fericire forma acestor încercări întâietoare. De acum înainte, aceste foi răspândite ale trcutului nostru sunt aşezate pe o carte frumoasă şi oricât de modest aţi fi la partea ce vi se cuvine, românii nu vor despărţi niciodată de* ***Doine, Balade*** *şi* ***Lăcrămioare*** *numele poetului care a aruncat o strălucire atât de vie asupra literaturii naţionale*"[5].

Consecvent intenţiei sale de donaţie, în august 1864, Alecsandri anunţa pe C. Negri: "*De o lună lucrez la orânduirea cântecelor populare pe care le dedic institutului de copii găsiţi. Am copiat 55 de balade, 80 de doine, 55*

---

[1] Vasile Alecsandri, **Scrisori. Însemnări**, Ediţie îngrijită, note şi indicii de Marta Anineanu, 1964, Editura pentru literatură, p.152-153.

[2] Prospere Mérimé (1803-1870), autor de piese de teatru, romane istorice etc., a întreţinut relaţii literare cu V. Alecsandri.

[3] **Scrisori către Vasile Alecsandri**, Ediţie îngrijită... de Marta Anineanu, Editura "Minerva", Buc., 1978, p.275.

[4] Emilia Grecu, **Azilul Elena Doamna**, Casa Şcoalelor, Buc., 1944, p.177.

[5] Ibidem, p.178.

de hore şi vreo 30 de alte bucăţi într-un volum mare in-quarto, de 500 de pagini, legat în piele de Rusia. Este un minunat model de caligrafie şi răbdare; socotesc să-l duc în curând la Ruginoasa"[1].

Tipărirea volumului în folosul Azilului i-a revenit doctorului Carol Davila către care se adresa Alecsandri, prin scrisoarea din 1 august 1866, făcându-i cunoscut că, după corectura culegerii sale vine "... *cu rugămintea ca să binevoiţi a regula cele de cuviinţă pentru tipărirea lor cât mai curând...*"[2].

Spirit deosebit de activ, Davila se conformează imediat dorinţei poetului, astfel că numai după câteva luni acesta îi trimite o altă epistolă, în termeni deosebit de afectuoşi, pe care o transcriem în întregime, în traducere:

Paris, 18 februarie, 1867

Iubite Domnule Davila,

Baligot[3] m-a înştiinţat că publicarea **Cânticelor populare**[4] s-a terminat. Aţi fi foarte amabil şi mi-aţi face un bun serviciu trimiţându-mi prin poştă şase exemplare din această lucrare. Doresc să depun unul la biblioteca imperială să distribui restul unor persoane care se ocupă serios de ţara noastră.

Închei felicitându-vă din toată inima pentru a fi contribuit atât de mult la publicarea unei adevărate comori literare şi vă rog să primiţi o bună şi sinceră strângere de mână din partea devotatului dumneavoastră prieten,

V. Alecsandri

În aceeaşi notă este redactată şi scrisoarea din 8 mai 1867 expediată din Paris tot lui Davila, din care spicuim câteva rânduri: "...*Printre cărţile româneşti trimise la Expoziţia Universală am descoperit volumul de poezii populare imprimat prin grija Dumitale pe cheltuiala Azilului "Elena". Este un obiect de artă care face onoare Tipografiei Lucrătorilor Asociaţi şi, în acelaşi timp, este o probă strălucitoare a bunului Dumneavoastră gust...*"[5].

La Expoziţia Internaţională de la Viena (1873), Carol Davila nu va uita să ia cu el şi ediţia de lux a poeziilor populare culese de Alecsandri. Un exemplar din această ediţie a fost dăruit baronesei Rosalie Olivecrona, "*femeia cea mai inteligentă din Suedia*".

---

[1] V. Alecsandri, **Scrisori. Însemnări**, Ediţie îngrijită de M. Anineanu, Ed. pt. lit., 1964, p.120.

[2] Bibl. Acad. Rom. S 11(5)/LVIII.

[3] Baligot de Beyne (?-1883), fost secretar al lui Cuza şi susţinător al familiei acestuia, după detronare.

[4] Poeziile populare.

[5] Bibl. Acad. Rom. S (11-3)LVIII.

Prietenia şi admiraţia faţă de editorul său, Davila, a mărturisit-o Alecsandri şi în alte două scrisori. Una dintre acestea datează din 14 august 1870, prin care anunţa pe Anica Davila că a întâlnit la poalele muntelui Cenis, pe soţul ei care avea să organizeze o ambulanţă cu concursul elevilor săi din Paris, în războiul franco-german din 1870-1871. Despărţindu-se de doctor la St. Michel, Alecsandri îşi încheie scrisoarea cu cuvintele: "*Prin acest act de umanitate, Domnul Davila va binemerita de la ambele sale patrii, Franţa şi România*"[1].

A doua scrisoare, din 18/30 ianuarie 1874, se referă la stngerea din viaţă a Anicăi Davila, în termeni ca aceştia: "*Aflu din jurnale, groaznica nenorocire care v-a lovit. ...Nu vin, iubite Domnule Davila, să vă adresez cuvinte de mângâiere căci pierderea iubitei şi curajoasei Dumneavoastră soţii este ireparabilă. ...Dacă vă scriu aceste câteva rânduri, este pentru a vă spune că în singurătatea câmpiilor din Moldova aveţi un prieten care vă împărtăşeşte din toată inima, durerea Dumneavoastră*"[2].

Scrisorile la care ne-am referit aruncă o lumină în plus asupra activităţii atât de diversificate a poetului Alecsandri.

1) El. Perticari-Davila, **Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila**, Buc., 1935, p.235.

2) Ibidem, p.369-370.

Colaborăm cu Alecsandri?

Şi în anul acesta (1995) când s-au sărbătorit 136 de ani de la Unirea Principatelor Române, s-a intonat de mai multe ori, cum era şi firesc, Imnul Unirii pe versurile din **Hora Unirii** a poetului Vasile Alecsandri.

Constatăm cu regret că nu este respectat textul original al poeziei **Hora Unirii** şi se colaborează cu autorul când se spune "*între noi să nu mai fie decât flori şi veselie*", în loc de "*armonie*", cum a scris bardul de la Mirceşti.

Toate ediţiile volumelor de poezii apărute în timpul vieţii lui Alecsandri şi până la instaurarea regimului comunist, prezentau textul stabilit de poet, cu termenul "*armonie*".

Cine a intervenit şi a făcut acest transplant de termeni se ştie: cei cărora nu le convenea, conform ideologiei proprii, *armonia* dintre clasele sociale, adică doctrinarii comunişti.

Păcat că bogatul şi interesantul program al Radio României Actualităţi este umbrit de asemenea imixtiuni în prezentarea textului original al acestui imn.

Se impune rectificarea de rigoare cu folosirea termenului "*armonie*" socotit de Vasile Alecsandri - şi de noi, cei de astăzi - ca cel mai propriu şi mai adecvat momentului istoric de la 1859 şi de totdeauna.

Ion Minulescu - Contribuţii documentare

În jurul personalităţii scriitorului Ion Minulescu s-au creat o confuzie şi o legendă: prima, privitoare la adevăratul său nume, a doua, la aşa-zisa corigenţă.

Actul de naştere original, existent la Arhivele Statului din Bucureşti, ne oferă alt nume: MINCULESCU. În cele două registre pentru născuţi pe anul 1881, care sunt identice la actul nr. 9, citim: "*Act de naştere al copilului Ioan, de sex masculin, născut în Bucureşti ieri seară la orele opt şi jumătate în casa părinţilor săi din suburbia Curtea-Veche, str. Covaci, nr. 15, fiu legitim al decedatului Tudor Minculescu şi al D-nei Alexandrina Minculescu, de 20 ani, născută Ciucă...*".

Martori la declararea noului născut sunt "*D-lui Ciucă Ştefan de 59 de ani, Cavaf din Slatina (Olt), bunul copilului, şi D-lui Tănase Zamfirescu de 32 ani, pielar din str. Şepcari nr. 6, care au subscris împreună cu declaranta şi cu noi acest act...*"

Actul este scris în registru la 8 ianuarie 1881.

Extractul de naştere nr. 914 din 21 decembrie 1881, păstrat la Arhivele Statului din Piteşti, Fondul Liceului "I. C. Brătianu", dosarul nr. 37/1897 înregistrează tot acest nume: MINCULESCU.

Problema numelui său l-a preocupat şi pe scriitor. În broşura intitulată **I. Minulescu - nu sunt ce par a fi**, Bucureşti, 1941, la pagina 5, scrie: "*De când am început să mă numesc Minulescu Ion, numele acesta, după cum vedeţi, l-am păstrat până azi cu sfinţenia cuvenită unui nume adevărat...*".

Întrebarea: Cine şi în ce împrejurări a schimbat numele scriitorului din MINCULESCU în MINULESCU nu şi-a găsit până astăzi răspunsul. Sigur este că numele a fost schimbat înainte de a fi înscris ca elev la Liceul "I. C. Brătianu" (azi, "N. Bălcescu") din Piteşti, pentru că în documentele şcolare este trecut cu numele de Minulescu.

Dintre istoricii şi criticii literari care s-au ocupat de biografia şi opera sa, numai G. Călinescu spune, în treacăt: "*Ion Minulescu (de fapt Minculescu) (sbl.n.), a fost de la început primit ca exponentul cel mai integral al simbolismului*" (G. Călinescu, **Ist. lit. rom. de la origini până în prezent**, ed. II, p.691).

Legenda corigenţei lui Minulescu s-a acreditat după apariţia romanului său **Corigent la limba română**. Ideea corigenţei a fost acreditată şi de unii critici literari de astăzi. Astfel, Matei Călinescu sub a cărui îngrijire a apărut volumul **Versuri** (Ed. pt. Lit., 1964), afirmă categoric: "*Ion Minulescu mai întâi corigent, apoi repetent la limba română - circumstanţele au fost povestite pe larg şi cu haz în romanul* ***Corigent la limba română*** *- este silit să părăsească Piteştii...*" (op. cit. p. XVI).

Ca elev, Ion Minulescu este întâlnit nu numai în cataloagele şi matricolele liceului, ci şi în alte documente, ca participant la diferite acţiuni. De ex., în 1897, fire independentă şi voluntară, a participat la o întrunire publică. Prin convocarea nr. 58 din 3 martie 1897 profesorii claselor a VI-a şi a V-a sunt convocaţi spre a decide asupra sancţiunilor ce urmau să se aplice lui Minulescu şi altor elevi care, de asemenea, participaseră la acea întrunire. În încheierea dezbaterilor care au avut loc, se precizează: "*Conferinţa în majoritate decide ca numiţii elevi să fie admonestaţi, notându-se la conduită cu nota 4 pe trimestrul al II-lea; d-nii Căprescu şi Pelinescu au fost de părere să fie notaţi cu 5 la purtare*"[1].

La 1 Mai 1898, împreună cu alţi colegi din clasa a VI-a, Ion Minulescu a lipsit de la cursuri, probabil în semn de solidaritate cu muncitorii, pentru revendicările lor. Pentru a lua măsuri împotriva elevilor în cauză, "*Conferinţa hotărăşte, în unanimitate, ca elevii claselor a V-a şi a VI-a să stea la arest în şcoală, câte două ceasuri, trei sărbători de-a rândul*".

Tot ca elev la Piteşti, I. Minulescu a publicat în revista "***Povestea vorbei***", din 20 aprilie 1897 şi din 27 aprilie acelaşi an, primele sale poezii, sub pseudonimul (I.M.) Nirvan. Colaborările continuă, începând cu luna noiembrie 1897, şi în 1898, la "***Foaie pentru toţi***", semnând I. Minulescu Nirvan.

După mărturisirile sale, împreună cu colegul A. Gherghel, a scos, tot la Piteşti, primul număr din revista "***Luceafărul***", care nu ni s-a păstrat.

Cu astfel de preocupări literare, elevul Minulescu nu putea neglija studiul limbii şi literaturii române. Dovada ne-o oferă matricolele liceului din Piteşti dintre anii 1892-1898, când a urmat, fără întrerupere, clasele I - VI-a inclusiv. La obiectul limba română, Ion Minulescu a obţinut următoarele medii totale (media anuală adunată cu media de la examene şi împărţite la doi): clasa I, media 7,25; clasa a II-a, media 7,38; clasa a III-a, media 6,75; clasa a IV-a, media 8,00; clasa a V-a, media 7,19; clasa a VI-a, media 7,01.

Comparate cu mediile celorlalţi elevi din clasele respective, acestea sunt dintre cele mai bune[2].

---

[1] Arh. Stat. Piteşti, Fond. Liceul "N. Bălcescu", dosar nr. 37/1897.

[2] Arh. Stat. Piteşti, Fond. Liceul "N. Bălcescu". Matricolele şcolare pe anul 1892-1898.

Pe baza acestor date de arhivă ajungem la concluzia că Minulescu n-a fost niciodată corigent la limba română. Acesta este adevărul incontestabil.

Istoricii literari au luat drept reale faptele povestite în **Corigent la limba română**, care însă nu este o autobiografie. Este marele merit al lui Minulescu, care a ştiut să povestească întâmplări şi să descrie fapte din viaţa sa de elev, atât de realist şi în acelaşi timp atât de artistic, încât în felul acesta le-a jucat o farsă tuturor celor care s-au ocupat cu studierea vieţii şi creaţiei sale literare. Astfel s-a creat legenda corigenţei lui Minulescu.

N-am fi insistat asupra acestor amănunte (care nu umbresc deloc nici biografia, nici opera sa), dacă nu s-ar vehicula, încă, această nedreptate privitoare la poetul **Romanţelor pentru mai târziu**.

Un motiv literar de circulaţie europeană

Lectura paginilor de literatură religioasă, pe lângă virtuţile moralei creştine, ne oferă satisfacţia cunoaşterii valorilor artistice ale vechilor scrieri româneşti, precum şi posibilitatea descoperirii identităţii unor motive literare prezente atât în literatura populară, cât şi în cea scrisă.

Se ştie că motivul "*amărâtei turturele*" este foarte vechi şi foarte răspândit în literaturile multor popoare din Europa: în literatura medievală, în limba franceză, italiană, spaniolă, portugheză, catalană, engleza veche şi modernă, în literatura germană, daneză, cehă, rusă, sârbă, greacă şi maghiară.

În literatura română motivul este prezent atât în literatura populară, cât şi în cea scrisă, veche şi modernă, în diferite variante.

Variantele din literatura populară au fost publicate de folclorişti şi istorici literari, ca Simion Florea Marian în **Ornitologia populară română**, de Anton Pann care ne-a lăsat două variante, una amplificată (de 15 strofe) în **Spitalul amorului** şi alta în **Cântece de lume**, de Bogdan Petriceicu Hasdeu care le-a studiat în **Cuvinte din bătrâni**, II şi de Vasile Alecsandri care a publicat prima variantă a lui Anton Pann, în colecţia din 1866.

În literatura religioasă motivul este întâlnit în **Cazania lui Varlaam**, 1643. Astfel, în cazania de la Întâmpinarea Domnului (2 februarie), citim: "*Avea şi altă tocmeală, că cu pruncul ducea în biserică două turturele (...) Altă învăţătură avem pre turturelele acelea ce aduse Precista dar preotului după lege: că această pasăre este iubitoare foarte pre soţul ei şi dacă-l pierde ea doreşte după dânsul până ce este. Şi de jale nici dănăoară nu se pune să şează pre creangă verde, ci tot pre uscată şi altă soţie nu mai cearcă. Şi cu aceaste învăţări creştine, să te asemeni turturelei*" (**Cazania lui Varlaam**, 1643, Ediţie îngrijită de J. Byck, Ed. Academiei, <f.a.>, cu un "Cuvânt înainte" de I. A. Candrea, datat Bucureşti, 29 oct. 1943, pp. 417 şi 421-422).

Iubirea turturelei statornice este în deplină concordanţă cu dragostea faţă de aproapele nostru, - sentiment fundamental al învăţăturii creştine. Esenţa morală a faptului relatat în textul cazaniei a fost factorul care a determinat larga

răspândire a motivului turturelei întristate în mai toate literaturile europene. Este, deci, un motiv literar de circulaţie europeană.

În istoria noastră literară, problema care a suscitat numeroase polemici a fost aceea a punctului de plecare şi a circulaţiei acestui motiv. A fost studiată de cercetători de primă mărime, ca B. P. Hasdeu, M. Gaster, N. Cartojan, D. Russo, D. Găzdaru etc. Unii dintre ei îi atribuie o origine populară, alţii, una cultă. B. P. Hasdeu crede că "*Scriitori culţi s-au încercat a pune mâna pe acest diamant poporan, a şi-l atribui, a lăsa să se crează de către posteritate că poporul l-a scamotat de la dânşii*" - şi încheie astfel: "*Amărâtă turturică! De două ori amărâtă. După ce moartea ţi-a furat soţioara, apoi pe tine însăţi s-au apucat să te fure poeţii*" (B. P. Hasdeu, **Cuvinte din bătrâni**, II, Buc., 1879, p.730).

Paul Cornea, comparând o variantă a "*Amărâtei turturele*" din opera postumă a lui Alexandru Hasdeu, cu versiunea din colecţia lui Alecsandri, constată că între ele există "*o mare similitudine*", şi se întreabă: "*Să fie vorba de un prototip popular comun? N-ar fi imposibil*". (Paul Cornea, **Ştiri noi despre Asachi, Negruzzi, Kogălniceanu, Hasdeu etc. şi relaţiile literare româno-ruse în prima jumătate a secolului al XIX-lea**, în "*Viaţa românească*", nr. 12/1966, p.95).

Deci, şi aici se înclină spre originea populară a motivului de care ne ocupăm.

M. Gaster, N. Cartojan, D. Russo şi D. Găzdaru admit, pe bună dreptate, originea literară a motivului ca fiind - după opinia lor - dependent de **Fiziolog**.

Comparând variantele din literatura populară cu textele din literatura modernă, constatăm prezenţa aceloraşi elemente constitutive ale acestui motiv: durerea după moartea soţiei, lemnul verde şi lemnul uscat, şi apa tulbure. Pe de altă parte, se observă că creaţiile populare se deosebesc de cele din literatura cultă. Deosebirea constă, în primul rând, în compoziţie: primele sunt mai concentrate, pe când cele din categoria a doua, mai diluate. Un singur exemplu este edificator: o variantă din Transilvania are doar 14 versuri, pe când poezia lui Ienăchiţă Văcărescu are 32 versuri, iar a lui Anton Pann, 60 versuri. Apoi, creaţiile populare sunt lipsite de individualizarea simţirii, pe când exprimarea simţirii poetului nostru este în discordanţă cu această caracteristică a versurilor populare.

Tratând acelaşi motiv şi folosind simbolismul erotic tipic în astfel de compuneri, observăm, în sfârşit, că literatura română se sincronizează, încă de la începuturile sale, cu celelalte literaturi europene.

Din corespondenţa inedită a lui Nicolae Cartojan

Nicolae Cartojan (1883-1944), profesor la Universitatea din Bucureşti şi membru al Academiei Române, între 1920-1940, perioada de perfectare a studiilor sale asupra literaturii române vechi şi a literaturii populare, a întreţinut o interesantă carespondenţă cu personalităţi literare şi ştiinţifice de primă mărime, dintre care amintim pe O. Densusianu, Sext. Puşcariu, I. Petrovici, M. Dragomirescu, G. Bogdan-Duică, Marcu Beza, I. Torouţiu etc.

A publicat **Cărţile populare în literatura românească** (Epoca influenţei slave, vol. I, Epoca influenţei greceşti, vol. II).

Alexandria, "*romanul de vitejie şi de miracol al celui mai mare cuceritor din lumea antică*", aşa cum îl caracterizează N. Cartojan, l-a preocupat pe eruditul nostru profesor încă din 1910, când, pentru prima oară, a publicat în "***Convorbiri literare***"[1] articolul **Înrâurirea Alexandriei asupra literaturii populare**. De atunci înainte, tema a fost reluată în repetate rânduri şi completată cu noi date şi aspecte de istorie literară. Aşa se face că, după 12 ani, (în 1922) a publicat studiul **Alexandria în literatura românească. Noi consideraţii. (Studiu şi text)**, lucrare pe care a trimis-o prietenului său Marcu Beza[2], în acea perioadă diplomat, docent al Universităţii din Glasgow şi conferenţiar al celei din Londra.

---

1) "***Convorbiri literare***", Bucureşti, an. XLIV (1910).

2) Marcu Beza (1885-1949), diplomat şi scriitor, prin lucrările sale **Paper on the Roumanian people and Literature, Roumanian Proverbs, Vechi legături cu Anglia, Păgânism în folclorul românesc**, prin corespondenţa cu scriitorii englezi Alan Wace, Mac Carty, Wiliam Entwistle, H. Wesel etc. şi prin întreaga sa activitate la catedră a susţinut interesele României şi a făcut cunoscută spiritualitatea românească în perioada dintre cele două războaie mondiale. În scrisoarea de la sfârşitul anului 1922, N. Cartojan îi comunică: "*Am văzut cu plăcută surpriză că voi faceţi acolo (în Anglia, n.n.), cea mai frumoasă operă românească arătând poporului englez ceea ce are mai frumos şi mai trainic sufletul românesc*".

În scrisoarea din 6 octombrie 1922 îl anunța că în acest studiu elucidează atât problema itinerariului parcurs de roman până să fie tradus și copiat în limba română, cât și pe aceea a localizării acestei traduceri. Astfel, prin studierea atentă a diferitelor versiuni străine care au circulat în Peninsula Balcanică și în Occident - parte în care N. Cartojan ni se relevă ca un inegalabil comparatist medievist - și prin cercetarea migăloasă a caracteristicilor limbii folosite de traducător ajunge la concluziile adoptate de toți cercetătorii de mai târziu ai literaturii populare române, anume că la baza prototipului românesc a stat o versiune sârbească și că traducerea a fost făcută în Ardeal, la Sânpetru din Țara Hațegului.

Scrisoarea la care ne referim este singurul document literar în care ilustrul profesor mărturisește insistent și argumentează convingător cum a ajuns la aceste concluzii. Din acest punct de vedere, valoarea sa istorico-literară și documentară ne apare evidentă.

Tot despre acest studiu va fi vorba și în unele scrisori către G. Bogdan-Duică (1866-1934), cel căruia îi trimite **Breve storia delle letteratura romena** și **Albumul de paleografie cirilică**, îi solicită unele date biografice pentru Enciclopedia Italiană și îl roagă să colaboreze la Colecția "Clasicii români comentați" (pe care o conducea însuși N. Cartojan) cu un studiu asupra lui V. Alecsandri sau asupra Școlii Ardelene.

Pe I. Bianu îl anunța că va preda cursul de literatură poporană, sau despre studiile asupra **Pravilei din 1620** păstrată în "Codex Neagoeanus".

În calitatea sa de membru al Comisiei Internaționale de Istorie Literară, al cărui secretar era Raymond Lebègue (Franța), invită pe O. Densusianu, M. Dragomirescu, Sext. Pușcariu, căruia îi exprimă gratitudinea că a făcut din Cluj *"cel mai însemnat centru filologic din țară"*, să participe la congresul din 1938 ținut la Zürich, la care urma să participe și Van Tieghen, R. Lebègue, profesorul Marcovič de la Belgrad, Eckard de la Budapesta etc.

București, 6 octombrie, 1992

Dragă Beza,

Ți-am trimis deună zi prin poștă un exemplar din studiul meu **Alexandria în literatura română**[1].

În acest studiu discut chestiunile privitoare la originea romanului în literatura romănescă și public fragmentul din cel mai vechi ms. de Alexandrie (Codex Neagoeanus <1620>) cunoscut până acum. Problemele pe care le urmăresc în prima parte a studiului sunt: 1) direcția de unde a pătruns romanul în literatura noastră; 2) localizarea celei mai vechi copii cunoscute (Codex Neagoeanus) și a prototipului ei.

---

[1] Studiul a apărut în 1910 și a fost premiat de Universitatea din București cu premiul Hillel.

Se știe că redacțiunile română, sârbă și neogracă se înrudesc între ele și derivă dintr-o redacțiune bizantină Pseudo-Callisthenes (se numește așa fiindcă romanul a fost atribuit în unele msse bizantine lui Callisthenes), care suferise influența unei versiuni occidentale adusă din Peninsula Balcanică prin cruciații cruciadei a IV-a sau prin intermediul coloniilor italiene de pe coastele Dalmației. Între redacțiunea sârbă și neogreacă sunt deosebiri marcante în privința numelor proprii; redacțiunea sârbă modificând numele sub influența fonetismului slav, pe când redacțiunea neogreacă a conservat formule corespunzătoare din redacțiunea bizantină.

Prin urmare, asupra numelor proprii mi-am concentrat de la început atenția. Tabelele numelor proprii de la paginile 8-13 cred că sunt convingătoare pentru a stabili că toate mssele românești cunoscute până azi și toate tipăriturile românești se leagă de redacțiunea sârbească și nu se găsește nici unul care să ne îndrepte spre un original neogrec. Interesant e mai ales falul unitar în care sunt redate în sârbește și românește, unele compuse din atribute ale redacției bizantine

grec Γυμνοσοφιο 2οί
Κυνοηὲ φαΫοί
sârb Nagomudri
Psoglavi
rom. Nagomudri
Psoglavi etc. vezi pagina 14-17.

Și mai surprinzător e faptul că în toate mssele și tipăriturile românești - chiar și în ediția Casei Școalelor făcută de Sadoveanu - se găsesc <u>exact în același loc</u> două fraze slavonești: Mir teběa brate și i o văsamŭ radosti.

Acest fapt, precum și aflarea a două rugăciuni <u>slavonești</u> în manuscrise din toate grupele m-au dus la convingerea că la baza versiunilor românești este o singură <u>traducere</u> (textul publicat de Gaster e o prescurtare). Spre a explica diferențierea textului primitiv prin trecerea de la copist la copist, m-am ocupat în capitolul al doilea de prelucrarea romanului în literatura românească și am constatat numeroase interpolări din cronici, din cronografe (acestea încep de la crearea lumii), spre deosebire de cronici, romanul Troia.

Dezlegarea celei de-a doua probleme privitoare la localizare mi-a impus în prealabil o migăloasă cercetare filologică a textului din punct de vedere al grafiei, morfologiei, sintaxei, lexicului; cercetare care cuprinde în amănunte propuneri de rectificări de etimologii (vezi adaosuri la lexicograful românesc).

Numai pe baza acestui studiu abordez în capitolul IV problema localizării. Codex Neagoeanus a fost scris în Sâmpetru din Ardeal, dar în Ardeal sunt șase sate cu acest nume. În care din ele a trăit copistul manuscrisului? Studiul din capitolul precedent mi-a ajutat să disting două straturi de limbă: unul al regiunii copistului, altul al regiunii din care venea prototipul. Cu ajutorul caracterelor din notele copistului, strecurate în text,

delimitez regiunea copistului şi identific Sâmpetru în care a trăit copistul manuscrisului cu Sâmpetru din Ţara Haţegului. Celălalt strat de limbă ne indică ca regiune a prototipului tot Ardealul. Noţiunile culturale şi elementele turceşti nu pot constitui un argument contra localizării în Ardeal, deoarece aceste elemente sunt cunoscute şi astăzi în Ardeal - se găsesc în texte populare culese din această regiune - şi se regăsesc şi în vechile tipărituri făcute în Ardeal.

Îţi mulţumesc pentru intenţia ce ai de a-mi face o recenzie. Ea ar putea chiar să-mi fie de ajutor, de ar veni mai curând.

Până acum nu mi s-a trecut conferinţa în buget, aşa că sunt în perspectivă de a munci şi la anul gratuit.

Cu toată dragostea prietenească,

N. Cartojan[1]

B.C.S. Ms. 3910

(Fără dată)

Dragă Marcu Berza,

Suntem aci, în ţară, în aşteptarea anului nou 1923, pe care din toată inima ţi-l doresc cu deplină sănătate, voie bună, fericire şi muncă spornică pe tărâmul culturii naţionale.

Am văzut cu o plăcută surpriză că voi faceţi acolo cea mai frumoasă operă românească: arătând poporului englez ceea ce are mai frumos şi mai trainic sufletul neamului nostru.

Am arătat domnului Bianu programul conferinţelor şi acum îmi pare rău că nu l-am oprit pentru colecţia de documente culturale a Academiei.

M-ar interesa mult să cunosc mai în detaliu programul cursului tău de la Universitate. Eu sper să public cursul pe care l-am început şi îmi voi face o plăcută datorie a ţi-l trimite.

De la Gaster am primit o scrisoare frumoasă, la care voi răspunde curând. Domnul Iorga, căruia i-am prezintat cartea şi cu care am discutat cuprnsul, a primit concluziile.

Dacă apare în "***Revista de studii slave***" vreo dare de seamă asupra cărţii mele, te rog foarte mulr fii bun şi trimite-mi şi mie numărul, căci nu-mi vine revista nici măcar la Academie. În schimb, îţi stau la dispoziţie cu tot ce te interesează de la noi: cărţi şi informaţii.

Cu toată dragostea prietenească,

N. Cartojan

Str. Poetului, 11

B.C.S. Ms. 3911.

---

[1] Pe ultima pagină a scrsorii, lateral, se precizează: Din studiul meu anterior se ştie că textul din Codex Neagoeanus (1620) este o copie şi că originalul acestei copii datează din a doua jumătate a sec. XVI.

N. Cartojan către I. E. Torouţiu

Bucureşti, 1933, 12 ianuarie

Iubite domnule Torouţiu,

Am primit volumul III din colecţia d-tale ***Studii şi documente literare*** tocmai când sosiseră la noi - pentru întâia dată - soţii Orghidan, amândoi vechi colegi şi buni colegi de universitate, pe care nu-i mai ştiam de ani de zile.

Mi-a fost imposibil în clipa aceea să-ţi scriu un cuvânt. Dar acum, rămas singur în biroul meu şi răsfoind frumoasa d-tale publicaţie, ce pune aşa de fericit temelia studiilor istorice pentru epoca ***Junimei***, ţin să te felicit pentru preţiosul dar pe care-l faci, cu atâtea sacrificii pe vremurile acestea, istoriei literare.

Îţi mulţumesc din toată inima pentru delicata atenţie ce mi-ai arătat trimeţându-mi volumul care luminează aşa de bine cea mai strălucită epocă literară a noastră.

Cu cele mai bune sentimente prieteneşti,

N. Cartojan

Domnului Torouţiu
Directorul Institutului de Arte Grafice "Bucovina"
Loco, sector 3.
Str. Gr. Alexandrescu, 4.

B.A.R. S 31 (1) / XXXIV

Iubite domnule Torouţiu,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că între 28 august şi 4 septembrie 1938, se va ţine la Zürich al 8-lea congres internaţional al ştiinţelor istorice, unde o secţiune va fi consacrată istoriei literare.

Vă rog să binevoiţi a ne comunica dacă doriţi a lua parte.

Alăturat vă trimet în copie şi scrisoarea d-lui Lebègue, secretarul comisiunii internaţionale de istorie literară, şi dacă intenţionaţi ca, în cadrul programului stabilit de biroul comisiunii internaţionale de istorie literară, să faceţi o comunicare, este necesar a se face cunoscut subiectul şi înainta un mic rezumat pentru a-l transmite până la 20 martie curent, Secretariatului Internaţional.

Cu stimă,

N. Cartojan
Membru al Comisiei Internaţionale de Istorie Literară
Str. Enăchiţă Văcărescu, nr. 17 bis.

Domniei sale
Domnului
I. E. Torouţiu
Tipografia "Bucovina"
Str. Grigore Alexandrescu, 4.
Loco.

B.A.R. S 31 (2) / XXXIV

Nicolae Cartojan către Ion Bianu

31 ianuarie 1909

Mult stimate domnule Profesor,

Deşi n-am ştiut a fi la înălţimea încrederei şi sprijinului pe care cu o deosebită bunătate mi le-aţi acordat adeseori, totuşi astăzi - când colegii mei, împărtăşind bucuria D-voastră, sărbătoresc 30 de ani de muncă rodnică - un sentiment de recunoştinţă către Profesorul şi binefăcătorul meu mă îndeamnă să-mi iau îndrăzneala a vă scrie aceste rânduri.

O jenă care-mi apasă sufletul nu-mi îngăduie de a compare în faţa D-voastre atâta vreme cât n-oi dovedi printr-o muncă conştiincioasă, că am meritat încrederea pe care a-ţi binevoit să mi-o acordaţi.

Împărtăşind însă bucuria colegilor mei, îmi iau îndrăzneala a vă ura ca, înconjurat de respectuoasa iubire a funcţionarilor, să sărbătoriţi, în plină sănătate şi voie bună, încă multe zile ca aceasta.

N. Cartojan

B.A.R. S 63 (1) / CDXCV

Bucureşti, 18 martie 1915

Stimate domnule Filitti,

Am primit cartea pe care aţi binevoit a mi-o trimite la Giurgiu şi ţin să vă aduc mulţumirile mele recunoscătoare.

Ocupându-mă acum de biografia lui Kogălniceanu, opera dumneavoastră îmi e de mult folos şi îmi aduce multe lămuriri preţioase.

Vă urez sărbători fericite şi vă rog a primi expresiunea sentimentelor mele de distinsă stimă

N. Cartojan

B.C.S. Cota F. 53 Ms. 25188.

Nicolae Cartojan către Ion Petrovici

Giurgiu, 1918, 1 august

Iubite domnule Petrovici,

Amintirile copilăriei noastre, petrecute în internatul Sf. Sava, îmi îngăduie să mă adresez dumitale cu rugămintea de a ne întinde o mână de ajutor ca să începem opera de reclădire a oraşului nostru, cu şcoala.

Colegul dumitale şi prietenul nostru, d-l deputat Atanasiu, îţi va da detalii interesante asupra dărăpănării în care se află localul gimnaziului nostru, rămas fără mobilier şi fără material didactic, în vicisitudinile prin care a trecut oraşul.

Mijloacele pe care ni le poate pune la îndemână statul, pe aceste vremuri de cumpănă, sunt cu totul insuficiente; ne rămâne dar deschisă o singură cale: generozitatea publică.

Îmi place să sper că vei avea bunătatea să ajuţi amicului Atanasiu să adune pe lista de subscripţie mai multe nume printre cunoscuţii şi colegii dumitale.

Pentru aceasta îţi mulţumeşte recunoscător vechiul dumitale prieten devotat,

N. Cartojan

care îţi ia - cu acest prilej - voia de a-ţi arăta sincerele felicitări pentru frumosul debut în parlament.

Domnului I. Petrovici, Profesor universitar şi deputat.

B.A.R. S 38 (1) / XXV

Pucioasa - Dâmboviţa - Vila Condeescu

August 1940

Mult stimate domnule Petrovici,

Am citit cu multă bucurie în ziarele sosite aci vestea trasferării dumitale la Facultatea de Litere din Bucureşti. Mi-aduc, cu plăcere, aminte de frumoasa lecţie de istorie a filosofiei contimporane pe care am ascultat-o în aula Universităţii din Iaşi, acum trei ani, în răgazul pe care mi l-a dat prezidarea unei comisii de capacitate.

Desigur, pentru Iaşi plecarea d-tale înseamnă o pierdere care nu se poate repara. Prestigiul d-tale ştiinţific, verva caldă şi talentul de a expune chestiunile cele mai abstracte de filosofie într-o formă atrăgătoare, plină de precizie, vor aduce însă Facultăţii nostre o nouă strălucire.

Bucurându-mă din toată inima, cu toţi prietenii d-tale de venirea la o catedră ilustrată odinioară de T. Maiorescu şi unde se cuvenea de mult să fii, te rog să primeşti împreună cu cele mai bune felicitări şi urări, expresiunea sentimentelor mele de distinsă stimă,

N. Cartojan

Domnului Profesor universitar I. Petrovici
Bulevardul Brătianu, 7. Bucureşti, s. 1.

B.A.R. S 38 (2) / XXV

Bucureşti, 1 martie 1920

Mult stimate Domnule Bogdan,

Prietenul Chiriac mi-a făcut deosebita surpriză de a-mi aduce numărul din "***Gazata de Transilvania***" (care nu vine pe la Giurgiu) şi în care D-stră onoraţi Anuarul gimnaziului "Titu Maiorescu" cu o recenzie aşa de binevoitoare.

Îmi fac plăcuta datorie de a vă aduce mulţumirile mele recunoscătoare pentru delicata D-voastre atenţiune şi în special pentru cuvintele de caldă simpatie cu care recomandaţi munca mea cititorilor ardeleni. D-voastră care aţi fost şi aţi lucrat în aceleaşi împrejurări în care lucrez eu şi care cunoaşteţi cu cât greu se pot smulge din multiplele preocupări ale unei direcţii de şcoală secundară şi ale unei catedre, câteva clipe libere pentru ştiinţă, D-voastră aveţi

putința de a înțelege și a aprecia mai bine decât oricine munca mea modestă și desigur că în măgulitoarele aprecieri și încurajări, acordate cercetărilor mele literare, intră și o parte din aceste considerațiuni.

Mulțumindu-vă cu profundă efuziune pentru cuvintele cele bune, vă rog a primi expresiunea sentimentelor mele de deosebită stimă și afectuoasă recunoștință.

N. Cartojan

B.A.R. S 28 (1) / CCXCVIII

București, 10 martie 1922

Mult stimate Domnule Profesor,

D-l Administrator al Casei Școalelor, comunicându-mi dorința exprimată de D-voastră, într-o scrisoare către Ministerul Instrucțiunii, m-a întrebat dacă sunt dispus a lua asupră-mi sarcina de a edita într-o broșurică discursul lui Kogălniceanu din 1862, la care vă referiți D-voastră în scrisoarea menționată.

Înainte de a-mi da răspunsul și a lua un angajament, îmi permit respectuos a vă ruga și întreba dacă nu doriți a vă ocupa D-voastră cu acestă editare. În cazul că D-voastră sunteți ocupat cu alte lucrări științifice și îmi transmiteți mie această sarcină, v-aș ruga să binevoiți a-mi comunica dacă discursul de care vorbiți este raportul prezintat de Kogălniceanu în februarie 1862 privitor la Unirea definitivă a Principatelor și publicat în "***Românul***" pe aceeași lună.

Primiți, vă rog, Domnule Profesor, expresiunea sentimentelor mele de înaltă stimă,

N. Cartojan
Str. Poetului, nr. 11.

B.A.R. S 28 (2) / CCXCVIII

București, 10 decembrie 1924

Mult stimate Domnule Profesor,

D-l Țigara Samurcaș mă înștiințează că v-a transmis D-voastră, cu prilejul unei călătorii a d-sale la Cluj, articolul meu adresat recensenților mei. Dacă nu s-a cules încă, v-aș ruga să introduceți câteva mici modificări. Partea introductivă, care privește pe d-nul Mario Roques, se poate transpune la sfârșit și redusă, dacă credeți necesar aceasta acum când d-l Roques se află la noi, la câteva rânduri (toată partea de la început fiind ștearsă), cam următoarele: "*În ce privește metoda de demonstrare prin nume proprii mă simt obligat - pentru a înlătura o interpretare unilaterală a celor scrise în* ***România***... *- să amintesc aci că de această metodă, mă servisem întrucâtva în primul meu studiu* **Alexandria în literatura română**, *Buc., 1910, deci cu trei ani înainte de a apare* "***Mélanges Émile Picot***"*. De altfel, metoda mai fusese întrebuințată în istoria literară...*"

În nota de pe la mijlocul articolului în care fac câteva corecturi de grșeli de tipar la studiul meu să se mai adauge la sfârșit următoarele:

Pag. 53 și 121 a poftori sl. povtoriti, a repeta ;
Pag. 26 Vergilius pentru Vergillius.
Cu cele mai distinse sentimente de stimă,

N. Cartojan
Str. Poetului, nr. 11.

Aș dori însă mult să mi se trimită și mie o corectură, chiar dacă ar fi să se întârzie publicarea.

Îmi amintesc bunioară că și pasagiul privitor la articolul d-lui Meillet din "***Revue d'art oriental et d'Arheologie***", pe care mi-l impută recensentul că nu l-am cunoscut, ar trebui puțin modificat, fiindcă nu am putut găsi în nici o bibliotecă de aci revista citată, și nu știu dacă articolul ar putea să aibă sau nu vreo legătură strânsă cu studiul meu; dar ceea ce trebuie menționat e că articolul d-lui Meillet a apărut în urma studiului meu.

Al D-voastră devotat,

N. Cartojan

B.A.R. S 28 (3) / CCXCVIII

București, 14 mai 1925

Mult stimate Domnule Profesor,

Sunt aproape trei luni de zile de când mi-am permis a vă trimite pentru a se publica în "***Societatea de mâine***", răspunsul pe care-l datoram la acuzarea domnului Bogra: că i-am împrumutat în studiul meu asupra **Alexandriei** erudiția, fără s-o mărturisesc. Credeam că din momentul ce mi s-au deschis coloanele revistei și din momentul ce s-a admis să fiu atacat violent pe chestiuni de probitate, nu mi se va răpi dreptul de apărare. Deși amicul meu D-l Ghibu mă prevenise că în comitetul de redacție al revistei se află trei colegi ai d-lui Bogrea, totuși întemeindu-mă pe făgăduiala D-voastră că articolul se va publica, nădăjduiam totuși că într-o discuție științifică (așa cum am înțeles-o eu), adevărul și dreptatea vor sta mai presus de chestiunile de colegialitate. Văd însă că punctul de vedere al D-lui Ghibu a triumfat până acum.

Vă mulțumesc pentru bunăvoința ce D-voastră personal ați avut-o de a mi se publica articolul și, întrucât de la trimiterea lui se împlinesc aproape trei luni de zile, timp în care chestiunile discutate acolo și-au pierdut din actualitatea lor, vă rog să binevoiți a-mi restitui articolul pentru ca în forma ce se impune acum, după atâta timp, să-i dau destinația pe care o cred necesară.

Primiți, vă rog, Domnule Profesor, expresiunea sentimentelor mele de stimă,

N. Cartojan
Profesor la Seminarul Central
Conferențiar la Facultatea de Litere
Str. Poetului, nr. 11.

B.A.R. S 28 (5) / CCXCVIII

București, 8 iunie 1925

Mult stimate Domnule profesor,

Îmi permit a vă trimite alăturatele rânduri de rectificare a unor greșeli strecurate în articolul meu, cu rugămintea e a-i da curs acum sau când veți crede oportun și dacă veți crede.

Vă mulțumesc pentru rândurile amabile cu care ați însoțit articolul. Am avut intenția să apăr drepturile unei munci destul de grea, fiindcă e făcută în cea mai mare parte pe msse cirilice. Lămuriri noi, desigur că aș avea de adăugat după trei ani, dar acestea mă gândeam să le dau după ce vor vedea lumina alte lucrări care-și așteaptă cam de mult rândul.

E posibil să le vină rândul acum, cu prilejul polemicii ce se pare că se va deschide, dacă veți binevoi a ne deschide coloanele revistei pentru această discuție.

Cu cele mai bune urări de sănătate, voie bună și noroc pentru anul nou în care am intrat și cu cele mai distinse salutări,

N. Cartojan

Str. Poetului, nr. 11.

V-aș ruga mult să binevoiți a-mi trimite 3-4 exemplare din nr. 35 cu articolul meu, căci aici, la trei zile după apariția numărului nu s-a mai găsit nici un exemplar și eu însumi am rămas fără el.

B.A.R. S 28 (4) / CCXCVIII

București, 13 septembrie 1926

Mult stimate Domnule Profesor,

Am avut onoarea să vă trimit azi prin poștă ultimele două lucrări:

1. **Breve storia della letteratura romena**, extras din *"Europa Orientale"*.

2. **Album de paleografie chirilică** în colaborare cu I. Bianu.

Rugându-vă să binevoiți a-mi confirma dacă le-ați primit aș dori mult să cunosc părerea D-voastră sinceră, mai ales asupra primei broșuri. Aceasta este un articol care mi-a fost cerut acum cinci ani, pe când mă aflam ca director la liceul din Giurgiu, de către A. Pernice, în urma recomandării d-lui Ortiz cu care trecusem de curând doctoratul. Pernice intenționa atunci să publice un volum privitor la România, dar, din motive pe care nu le cunosc, volumul nu a mai apărut, iar Pernice a trimes articolul la *"Europa Orientale"*. Spațiul de 24 pagini mi-a fost de la început indicat. Articolul meu ieșise ceva mai mare, dezvolta cu mai multe amănunte partea contemporană, dar traducătorul a insistat și l-a redus la spațiul cerut, după indicațiile mele.

Și în privința albumului părerea D-voastră mi-ar fi prețioasă - cu atât mai mult, cu cât nădăjduiesc ca peste doi ani să scot a doua ediție.

Am auzit că ați fost prin București și mi-a părut rău că nu v-am putut întâlni.

Cu cele mai distinse sentimente de stimă,

N. Cartojan

1927, mai 14,

B.A.R. S 28 (6) / CCXCVIII

București, Str. Poetului 17

Mult stimate domnule Bogdan Duică,

V-am trimes azi prin poștă articolul D-voastră despre **Un amic necunoscut al lui Eminescu**, cu rugămintea de a face D-voastră ultima corectură și a mai adăuga câteva rânduri pentru ca articolul să aibă un număr de opt pagini. Ținem ca fiecare articol să aibă un număr de pagini cu soț, pentru ca articolul următor să înceapă pe recto paginii următoare - altfel ar trebui să avem o pagină albă, ceea ce pentru estetica publicației dorim să evităm.

Sper să vă pot vedea cu prilejul sesiunii extraordinare a Academiei și să mai pot vorbi cu D-voastră.

V-aș ruga să nu uitați a-mi trimite datele biografice pe care mi le-ați făgăduit pentru Enciclopedia italiană.

Cu cele mai distinse sentimente de stimă,

N. Cartojan

Tipografia mă întreabă dacă doriți extrase din articolul D-voastră.

B.A.R. S 28 (7) / XCVIII

București V, Enăchiță Văcărescu 17

10 mai, 1930

Mult stimate domnule Bogdan Duică,

Cred că ați primit primele volume, apărute până acum, din colecția "Clasicii români comentați" pe care editorul nostru vi le-a trimes.

Este o încercare de a trezi în tineretul nostru, atras de la o vreme prea mult de sporturi și cinematografe, gustul de citit și interesul pentru literatura noastră clasică.

În această năzuință, îmi îngădui - cu vechile sentimente de prețuire și dragoste pe care vi le port și în numele mulțimii de școlari dornici de literatură românească - să vă rog să binevoiți a ne da și D-voastră sprijinul D-voastră.

Ați primi să pregătiți pentru colecția "Clasicii români comentați", volumul sau volumele închinate versurilor și teatrului lui Alecsandri, ori un volum despre Școala Ardeleană sau orice alt scriitor clasic?

Ne-au mai promis colaborarea d-nii: I.A. Rădulescu-Pogoneanu (Eminescu și poate Titu Maiorescu); I. Bianu (Ion Ghica).

În așteptarea răspunsului D-voastră vă rog să primiți cele mai distinse sentimente de stimă și iubire,

N. Cartojan

B.A.R. S 28 (8) / CCXCVIII

București V
5 martie 1936

Mult stimate domnule Densusianu,

Îmi permit a vă trimete o copie de pe scrisoarea d-lui Raymond Lebègue, secretarul comisiunii internaționale de istorie literară. Ne-ați face multă plăcere și cinste să luați parte. În acest caz, v-aș ruga să binevoiți a mă înștiința sau a comunica participarea Dv. direct d-lui Lebègue, Rennes, 80, boulevard Duchesse Anne, dacă se poate până la 20 martie.

Cu cele mai distinse sentimente,

N. Cartojan
E. Văcărescu 17 bis.

B.A.R. S 75 (1) / DXXXV

14 aprilie 1936

Stimate domnule Densusianu,

Vă rog să mă scuzați că-mi este imposibil să vă văd azi. De dimineață la 10,30 începem ședința: comunicări și discuții asupra umanismului. Vom ține ședința probabil până la 1 și poate chiar după. O reluăm după masă la 3,30 sau 4. Mâine excursie la Curtea de Argeș poimâine: vizitarea monumentelor istorice din București; vineri închiderea congresului; sâmbătă excursia în Bucovina.

Au sosit: Van Tieghem, R. Lebègue, Prof. Marcovič de la Belgrad, Eckard de la Budapesta și Arnaudov.

Lucrăm în sala de seminar a d-lui Negulescu.

Cu distinsă stimă,

N. Cartojan

B.A.R. S 75 (2) / DXXXV

București, 1 ianuarie 1937

Mult stimate domnule Pușcariu,

Aveam de gând să vin în vacanța aceasta la Cluj, dar împrejurări neașteptate și triste pentru mine - un deces în familie - m-a silit să rămân în București.

Țineam mult să fiu de față în ziua de 4 ianuarie la sărbătorirea unei munci de patru decenii împlinită cu atâta strălucire, cu atâta prestigiu și cu un rar dar de a strânge și de a grupa laolaltă pentru o activitate științifică unitară, forțe atât de complexe și variate ca suflet.

Socoteam aceasta nu numai ca împlinirea unei datorii românești de solidaritate culturală, ci și ca un plăcut prilej pentru mine de a vă arăta recunoștința caldă pentru cuvintele bune ce mi-au venit din partea Dumneavoastră, la timp potrivit.

Regretând că nu pot veni ca să mă bucur și eu împreună cu prietenii și elevii Dumneavoastră de o sărbătoare care este a întregii intelectualități românești, mă văd nevoit să vă exprim pe această cale admirația mea sinceră pentru munca și tactul cu care ați făcut din Cluj cel mai însemnat centru filologic

din țară, impunându-l în atenția cercurilor științifice din străinătate - și vă urez în același timp ani mulți de deplină sănătate și de voioșie și de alte frumoase și rodnice înfăptuiri pentru binele culturii și neamului nostru.

Al Dumneavoastră devotat,

N. Cartojan

B.C.S. Cota P 99; C 27 Ms. 25036.

Pucioasa
Joi 22 iulie 1937

Dragă domnule Tistu,

Am primit scrisoarea dumitale și mi-au făcut plăcere știrile pe care mi le dai despre dumneata. Îți mulțumesc pentru interesul ce-l arăți **Cărților populare**.

Noi am încheiat vacanța aci; sâmbătă plecăm spre București, unde stăm până luni dimineața. Seara ne îmbarcăm pe "Dacia" pentru Atena.

Ce faci în August? Te rog trimite-mi adresa dumitale la Atena, post-restante.

Îți dorim, cu toții, bună vacanță și îți trimitem prietenești salutări,

N. Cartojan

B.C.S. Cota G. 32; C. 27 Ms. 26696

Carte de vizită (fără dată)

N. Cartojan
Conferențiar la Facultatea de Litere
Str. Enăchiță Văcărescu, 17 - București
Mulțumește domnului Georgescu-Tistu pentru amabilitate și-i urează anul cel nou cu sănătate și prosperitate.

B.C.S. Cota G. 32, C. 27, Ms. 26697.

Nicolae Cartojan către Corneliu Moldovanu

15 martie 1940

Iubite prietene,

Îmi îngădui să recomand atențiunii tale pe elevul meu d-l G. Vrabie[1]), acum profesor secundar, care și-a luat sarcina de a ne da o biografie a lui Emil Gârleanu.

Tu ai fost, pe cât știu, concetățean și prieten bun al duiosului și delicatului scriitor. Păstrezi în sufletul tău o comoară de amintiri despre el. Ai voi s-o deschizi acum și să oferi d-lui Vrabie pentru tineretul școlăresc câteva pietre prețioase din această comoară?

Eu ți-aș rămâne mult îndatorat pentru aceasta.

Cu cele mai bune amintiri și salutări de veche și devotată prietenie,

N. Cartojan

B.A.R. S 19 / CC

[1]) G. Vrabie a scris un studiu despre Emil Gârleanu, Craiova, f.a., p.173.

Nicolae Cartojan către Mihail Dragomirescu

Domnule coleg,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că între 28 august şi 4 septembrie 1938, se va ţine la Zürich al 8-lea congres internaţional al ştiinţelor istorice, unde o secţiune va fi consacrată istoriei literare.

Vă rog să binevoiţi a ne comunica dacă doriţi a lua parte.

Alăturat vă trimet o copie şi scrisoarea d-lui coleg R. Lebègue, secretarul comisiunii internaţionale de istorie literară, şi dacă intenţionaţi ca, în cadrul programului stabilit de biroul comisiunii internaţionale de istorie literară, să faceţi o comunicare, este necesar a face cunoscut subiectul şi a înainta un mic rezumat pentru a-l transmite până la 20 martie curent Secretariatului Internaţional.

Cu dinstinsă stimă,

N. Cartojan

Membru al Comisiei Internaţionale de Istorie Literară

Str. Enăchiţă Văcărescu nr. 17 bis.

B.A.R. S 158 / V

Iubite domnule Kogălniceanu,

Vă trimit articolul, fără să fi avut posibilitatea de a verifica informaţia - căci nu am găsit cartea. Citatul trimiterii l-am găsit. Dar ca să fiu precaut, am şters la pagina 9 câteva cuvinte care nu dau de lucru zeţarului fiind la sfârşitul paragrafului.

Vă rog însă să aveţi bunătatea de a verifica Dv. la pagina 13 trimiterea nr. 4. Eu am luat-o din nota pusă de unchiul Dv. Vasile Kogălniceanu, la reproducerea articolului de traducere românească.

Este, pe cât mi-aduc aminte, pe pagina 1 jos în notă, unde începe textul.

Dar în Ateneul Român unde am căutat rândul trecut la Academie, nu am găsit scrisoarea lui M. Kogălniceanu. Poate să fie greşit anul la mine.

Cu distinse sentimente[1]

N. Cartojan

B.C.S. Ms. 12241.

[1] În partea de sus a scrisorii, în stânga, se află menţiunea:
1/13 april ; 1837 publ. în Ateneul Român numărul din 15 februarie 1894.
Menţiunea este scrisă de altă mână. Scrisoarea n-are dată şi prezintă unele cuvinte tăiate. Este probabil o ciornă sau o copie.

Commission Internationale d'Histoire
Litteraire Moderne
Secretariat
80, boulevard Duchesse Anne
RENNE (Ille-et-Vilaine)

Monsieur,

J'ai l'honneur de vous informer qu'au 8º Congrès international des sciences historiques, qui se tiendra à Zürich du 28 Août au 4 Septembre 1938, une des section sera consacrée à l'histoire litteraire.

Pour eviter une trop grande diversité dans les communications, le Comité d'Organisation du Congrès a decidé de dresser par avance une liste des sujets auxquels elles devront se rapporter. Conformement à ce principe, le Bureau de la Commision int. (ernationale) d'histoire litteraire a choisi, en accord avec les membres de l'Assemblée qui s'est tenue à Bucarest en avril 1936, les deux sujets suivants, qui constitueront, au congrès de Zürich, le programme de la section d'histoire litteraire.

1. La poésie néo-latine, et sa place dans les litteratures modernes.
2. L'histoire du theâtre dans ses raports avec la société.

1. La poésie néo-latine n'a pas encore été l'object d'une étude d'ensamble, et on connaît mal l'influence que ce genre internationale a exercée, conjointement avec la poésie antique, sur la developpement de la poésie moderne, en langue "vulgaire". Voici quelques-une des problèmes qui pourraient être examinés: l'evolution de la poésie neo-latine - son influence sur tel écrivain an langue "vulgaire", - l'influence de l'ode, de l'élégie, de l'églogue, de l'épigramme, de l'épitre, de la tragedie, de la comedie etc., ...néo-latine sur l'ode, l'élégie etc. ...en langue allemande, anglaise, espâgnole etc.

2. Dans plusieurs pays, des sociétés et des revues se sont fondées pour l'étude de la litterature dramatique des moderns (pièces imprimées, pièces jouées, mis en scène, vie intérieure et exteriéure du theâtre etc.). Dans ce vaste domaine, il serait particulièrement intéressant de concentrer les communications et les discutions sur l'histoire de theâtre dans ses raports avec la Societété. Les auteurs des communications chercheront à éclairer telle ou telle partie de cette zône mitoyenne de la litterature et de la vie, que l'on explore volontiers aujourd'hui et dont l'étude se révèle essentielle à la vraie connaissance de l'histoire litteraire.

Un muzeu parohial

Staţiunea Brădet din nordul judeţului Argeş este interesantă şi cunoscută nu numai ca deţinătoare de ape minerale cu efecte benefice asupra maladiilor reumatismale, ci şi prin biserica sa veche care datează din secolul al XIV-lea, din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân. Se înţelege că de-a lungul veacurilor, biserica a fost de mai multe ori renovată aducându-i-se unele modificări în arhitectura sa, totodată fiind refăcută şi pictura murală.

La intrarea în biserică se află portretul domnitorului "Io Mircea Voievod", iar în stânga, inscripţia în cirilice care atestă întemeierea locaşului.

Deosebit de interesantă este icoana care reprezintă pe Iisus Chistos, pictată de Stoica din Târgovişte, cu consemnarea datei 7123 (1615), cu cheltuiala jupâniţei (Doamnei) Baloşina. În partea de jos a icoanei se află o inscripţie în cirilice, foarte bine conservată.

În curtea bisericii, spre stradă, se află Monumentul Eroilor comunei Brădet cu consemnarea numelor celor patruzeci eroi căzuţi pe câmpurile de luptă. Acest monument este plasat în partea dreaptă a intrării, dar din stradă nu poate fi privit în întregime din cauza zidului de împrejmuire a curţii bisericii care îi maschează partea inferioară. Se vede numai crucea de deasupra. Se cuvine ca acest zid din faţa monumentului să se desfiinţeze pentru a putea fi pus în valoare în întregime, privit din stradă.

Alături de acest monument se ridică Muzeul parohial care adăposteşte numeroase obiecte valoroase prin vechimea lor şi ne fac să înţelegem modul de viaţă al societăţii noastre din această zonă geografică în secolele trecute.

Consemnăm câteva obiecte din acest Muzeu parohial:

Catapultă romană
Bombardă, din incinta Cetăţii de pe Argeş
Gardă pentru spadă, sec. XIV-XVI
Uşi împărăteşti din anul 1546
Opinci de fier
Opincă (sabot) de lemn
Uşi împărăteşti din parohia Buneşti
Duholniţă (felinar miner), 1800
Cric (vârtej) din lemn pentru ridicat căruţele, din sec. XVII

Mertic din 1700
Uşi împărăteşti din sec. XIII
Bucium (tulnic) sec. XIX
Sfeşnic, sec. XVIII
Prapor din anul 1546
Ploscă, sec. XVII
Corabă (strămoşul clarinetului)
Ciocane şi topoare din silex
Cărţi bisericeşti din sec. XVIII şi XIX
Icoană din fir galben din anul 1860
Icoană, sec. XVII
Bonetă germană capturată în timpul primului război mondial
Căldăruşă de botez din anul 1790.

Chiar aşa cum se prezintă astăzi, acest muzeu parohial îşi are importanţa sa, dar se simte nevoia intervenţiei forurilor culturale şi a specialiştilor pentru organizarea materialelor existente după criterii muzeografice. Bineînţeles, iniţiativa revine intelectualităţii din comună, care s-a mulţumit cu forma de organizare iniţială, fără alte preocupări de îmbunătăţire ulterioară.

De asemenea, Muzeul are dreptul la mediatizare întrucât s-a constatat că puţini dintre cei care îşi petrec vacanţele sau îşi fac acolo cura de băi, îl cunosc.

Ce importantă zestre muzeală am avea dacă am constata existenţa unor astfel de muzee în cât mai multe parohii!

Brădet, 1984.

LUMINĂ ŞI CULOARE

Tradiţii eroice ale Liceului "N. Bălcescu" din Piteşti

Începând din a doua jumătate a secolului trecut, în Liceul "I. C. Brătianu", actualmente "N. Bălcescu", din Piteşti, prestigioasă instituţie de învăţământ şi cultură, s-a format ca cetăţeni o galerie de personalităţi, care s-au distins în diverse domenii de activitate, de la poezie la tehnică, de la arte la strategia militară etc.

În cele două conflagraţii mondiale pe care le-a cunoscut bătrânul nostru continent, numeroşi profesori şi elevi ai acestui liceu şi-au dat tributul de sânge pentru realizarea întregirii neamului şi pentru păstrarea fiinţei noastre naţionale.

Numele şi numărul lor ne rămân necunoscute (această cunoaştere am stăpâni-o numai cercetând arhivele unităţilor militare din care au făcut parte).

Noi nu ne propunem decât o succintă evocare a câtorva figuri eroice, rămânând, poate, altora, această sarcină de onoare de a se ocupa de faptele de arme ale celor mulţi şi mai puţin cunoscuţi nouă astăzi.

Aşa fiind, voi semnala mai întâi sacrificiul pe care l-a făcut Ion Cuţui, profesor de română şi latină în liceu, din 1908. În 1916 era director al liceului şi avea gradul de căpitan în rezervă. A căzut pe front în acelaşi an, 1916, când a fost mobilizat şi i se încredinţase comanda unei companii. Profesorul Cuţui este una din personalităţile liceului nostru şi memoria sa va fi cinstită cum se cuvine unei figuri de erou, de către toate generaţiile de elevi.

Municipiul Piteşti îi păstrează memoria prin acordarea numelui său, unei străzi.

Un fost elev al liceului, criticul de mai târziu Ion Trivale, născut la 13 mai 1889, a dovedit acelaşi spirit de sacrificiu, tot în 1916. A avut ca profesori pe Nicolae Apostolescu şi Nicolae Bănescu - printre alţii - iar ca directori pe Nicolae Dumitrescu şi Dimitrie Ghimpa.

Ca student, a fost remarcat de criticul Mihail Dragomirescu, în revista căruia ***"Convorbiri literare"*** a debutat, precum şi de filosoful C. Rădulescu-Motru, care i-a deschis paginile revistei pe care o conducea, ***"Noua revistă română"***.

În critica literară, I. Trivale reprezintă "*un caz*" similar cu cel al lui V. Cârlova şi N. Labiş, în poezie.

"*Dacă moartea nu l-ar fi răpus prea devreme, jertfindu-şi viaţa pe altarul idealului naţional...* -spune criticul Pompiliu Constantinescu - *I. Trivale ar fi reprezentat una din cele mai caracteristice figuri ale criticii noastre. Opera lui, redusă la un singur volum, îi mărturiseşte, însă, suficient aptitudinile*".

George Călinescu afirmă: "*Dacă I. Trivale n-ar fi murit tânăr, critica română ar fi avut astăzi alt aspect, căci nu e greu de ghicit în fireasca stângăcie a începuturilor lui pătrunderea unui viitor remarcabil critic. Cronicile lui reprezintă pentru anii când au fost scrise (1912, 1913) cele mai serioase şi mai substanţiale foiletoane critice*".

Nu vom insista asupra activităţii sale de critic literar, pentru că nu acesta este subiectul comunicării noastre; pentru cine vrea să se documenteze asupra acestui lucru, recomandăm volumele **Cronici literare**, editat de Margareta Feraru (Ed. Minerva, 1971) şi vol. **Texte, oameni, fapte**, de Mihail Sebastian (1971).

Ion Trivale şi-a dat viaţa pe front în primul război mondial, în luptele de la Zimnicea, în 1916, deci în vârstă de numai 27 de ani. Iată cum îl aprecia pentru eroismul său M. Sebastian: "*Mort cu capul pe mitralieră, în primele săptămâni ale războiului, în prima linie, în fruntea companiei pe care sublocotenent o comanda, omul acesta era destinat cărţilor, gândirii, vieţii interioare... Dintre toţi morţii de război ai Franţei, umbra cea mai emoţionantă este aceea a lui Alain Fournier; dintre morţii Germaniei, amintirea cea mai patetică este a lui Georg Trakl. Amândoi treceau pragul adolescenţei, amândoi îl treceau pe al morţii. Soldat şi poet - sunt două vocaţii străine una de alta, adverse aproape, dar pe culmi, în ceasurile mari, le uneşte pe amândouă un lucru care s-ar chema mai simplu: uitare de sine. Numai cine se uită pe sine este un adevărat soldat. Această dublă nobleţe o salută neamurile în cultul deosebit al scriitorilor căzuţi pe front. Între toate lumânările ce ard pentru sufletul morţilor, este una pentru aceşti morţi scumpi între toţi. Între toate florile este o floare pentru ei*".

Din rândurile foştilor elevi ai liceului nostru s-au distins trei generali prin faptele lor de arme pe câmpul de bătălie. Primul asupra căruia ne vom opri

este generalul Marin Ionescu, originar din comuna Oarja. Ca elev a fost coleg cu Tudor Teodorescu-Braniște, scriitor și publicist. În ultima clasă de liceu s-a înrolat ca voluntar în armată, a urmat Școala de ofițeri de infanterie din Iași și a participat la luptele de la Nămoloasa-Fundeni, apoi în munții Vrancei, Piscul Cocoșila, munții Bârlogul, având o comportare meritorie. Comandant de pluton și companie, a fost rănit în luptele sângeroase de la Piscul Cocoșila. După război își însușește o temeinică pregătire militară la Școala superioară de război, apoi este chemat să urmeze cursul pregătitor de un an în Marele Stat Major. Ca ofițer de stat major, în 1939 comandă un batalion de grăniceri pe frontiera de vest. L-am cunoscut încă de atunci, pentru că subsemnatul făcea parte dintr-o unitate militară învecinată, concentrat, pe aceeași frontieră de vest a țării noastre. După ce în 1940 a îndeplinit funcția de șef de stat major al Diviziei a III-a, în 1945 a fost șef de stat major al Corpului IV Armată. Cu această mare unitate a luat parte la luptele grele din iarna și primăvara anului 1945 de la Iavorina, râul Gron, orașul Banovce, Carpații Albi, nodul de comunicații Ung-Ostrog, Brâno etc. Pentru merite deosebite, chiar pe câmpul de luptă, a fost propus cu raport special, să fie înaintat la gradul de general, în mod excepțional.

După ce a trecut în rezervă (1947), a desfășurat o bogată activitate obștească. La aniversarea a 75 de ani ai societății *Junimea* a fost unul dintre invitații și participanții de onoare.

Un alt general este artileristul Petre Antonescu, a cărui mamă a fost profesoară, iar tatăl, inginer. După terminarea liceului urmează Școala militară de ofițeri de artilerie. Primul război mondial l-a făcut cu regimentul 6 Artilerie din orașul nostru, luând parte la luptele de la Pasul Bran, de la Făgăraș, Cincu și Mohu, iar în vara anului 1917 a luat parte la bătălia de străpungere a frontului de la Mărășești. A urmat Școala de război, după absolvirea căreia ca ofițer de stat major a primit sarcina înzestrării armatei cu armament modern. A îndeplinit și funcția de atașat militar în Germania și în această calitate și-a dat seama că Hitler trecea la o excesivă dezvoltare a forțelor sale armate. Înaintând despre această situație rapoarte fără nici un echivoc nu i se dă crezare și, dezamăgit, cere să fie chemat în țară.

Din 1940, ca general, a lucrat la cabinetul ministrului Apărării Naționale și apoi ca șef de stat major al Armatei a IV-a. În calitate de general de Divizie, după 23 August a luptat în Ungaria și Cehoslovacia realizând prin lupte grele, biruință după biruință.

Ultimul general, dar nu cel din urmă ca importanță, ba din contră, pe care îl prezentăm, este Constantin Christescu, fiu de argat din comuna Pădureți-Argeș. După terminarea liceului condus atunci de D. Dobruneanu, a urmat Școala de ofițeri de artilerie și geniu. Cu gradul de căpitan, după o severă selecționare a fost admis a urma cursurile Școalei Superioare de Război din Paris. Considerăm un act de mândrie națională faptul că un fiu de argat din România, din Pădureții Argeșului, a fost admis, în urma unei astfel de

selecționări, să urmeze Școala de Război din Paris. Pe toată durata acelor cursuri, s-a distins printr-o muncă serioasă, terminând cu elogii această instituție de superioară pregătire militară. Revenit în țară, a funcționat ca profesor de tactică și strategie și apoi ca director la Școala superioară de război din București.

La declararea războiului din 1916, C. Christescu era general de brigadă și șef de stat major al Armatei a II-a, care a trecut frontiera în Ardeal atacând între Pasul Bran și Întorsura Buzăului.

Meritele sale cele mai strălucite și calitățile sale de mare strateg le-a dovedit cu prisosință în conducerea marilor unități pe timpul bătăliei de la Mărășești (24-30 iulie), devenită după aceea localitate de rezonanță internațională. Generalul Christescu fusese numit de curând comandant al Armatei I Române având toate forțele sale pe stânga Siretului cu grosul articulat în zona Capului de pod "Nămoloasa-Fundeni", cu misiunea de a declanșa o ofensivă în direcția Râmnicu-Sărat.

Prima fază a bătăliei de la Mărășești s-a desfășurat după planul strategic conceput de generalul C. Christescu și după ordinele lui. În felul acesta, ofensiva germană condusă de generalul Mackensen și generalul Gerok a fost stăvilită.

Dar, în urma unor neînțelegeri cu ofițeri generali din armatele aliate, generalul C. Christescu a fost înlocuit cu generalul Eremia Grigorescu, cel care avea să zdrobească definitiv ofensiva lui Mackensen, salvând ocuparea întregii țări de către armata germană.

Cu generalul Christescu a dispărut un mare român, o figură de mare general. Pentru meritele sale în lupta poporului român pentru libertate națională, istoria i-a așezat numele la locul de cinste al marilor comandanți de oști.

O stradă din orașul nostru îi perpetuează memoria.

Nu pot încheia această succintă evocare fără să nu amintesc participarea activă a profesorilor liceului nostru la luptele din timpul celui de al doilea război mondial. În ordine alfabetică, aceștia sunt: Subsemnatul Marin Manu Bădescu, Cosmescu Florea, Găiseanu Marin, Ionescu Preda, Matei Iulian, Mărgineanu Drăghici, Morțun Emil, Nanu D-tru, Popescu Tudor, Teodoru Alexandru.

Noi, care la chemarea țării am părăsit catedrele pe care le ocupam și care am participat la luptele sângeroase ca ofițeri de rezervă, ne-am adus contribuția, după puterile și priceperea fiecăruia, la apărarea țării, având ca exemplu strălucitele fapte de arme ale înaintașilor noștri, a căror memorie o cinstim astăzi, cu prilejul sărbătoririi "Zilelor Liceului <<N. Bălcescu>>, fost Liceul <<I. C. Brătianu>>"

Onoare tuturor !!!

Amintiri din cancelarie

După doi ani de la susținerea examenului de licență (1938), când aveam 23 de ani, mi-am făcut stagiul militar și după multe concentrări și manevre cu regimentul din care făceam parte, prin Transilvania la Huedin, Tetiș, Fildul de Mijloc etc. (jud. Cluj) și prin Moldova la Huși, Drânceni, Epureni, Podul de la Albița, după toate acestea am izbutit să obțin de la Ministerul de Învățământ ordinul de numire ca profesor suplinitor la Liceul "Petru Zaharescul" (sic), liceu particular etatizat din Buzău, unde m-am prezentat în ziua de 2 decembrie 1940 și am funcționat tot anul școlar 1940-1941.

Atunci și acolo am devenit repede agreat prin comportarea și simțul datoriei pe care le-am dovedit tuturor. În cancelaria profesorilor corpul didactic era dominat de figura întemeietorului și directorului, Petru Zaharescul, fost inspector general în învățământ și cunoscut autor de manuale de geografie. Deși bătrân, (fusese de mult pensionat), era foarte activ și atent la felul cum se desfășurau cursurile. Personal scria condica în fiecare dimineață și observa punctualitatea profesorilor la ore.

În acel an, liceul avea doar șase clase și eram singurul care preda orele de limba română. Tot în acel an mi s-a făcut prima inspecție de către inspectorul general Hotnog, din Basarabia, și tot de atunci am o schiță-portret în peniță, executată fără știrea mea de către elevul Mihnea din clasa a IV-a (gimnaziu), schiță pe care o mai păstrez și astăzi. Nu mai știu ce a devenit acel elev care avea un remarcabil talent de portretist.

Tot în Buzău, dar la Liceul "B. P. Hasdeu" mi-am pregătit practica pedagogică la limba română cu profesorul Mocanu și la latină cu profesorul Mușat.

În acel an am locuit pe strada Mihai Bravul nr. 13, vis-a-vis de Liceul Industrial de Fete, ale cărei eleve apăreu deseori la ferestre.

În toamna anului 1941 am primit ordinul de numire la Școala Normală "Carol I" din Câmpulung-Muscel, unde n-am funcționat decât câteva luni fiind concentrat. Director era preotul Bănățeanu care mi-a oferit locuință și masă în școală, în schimbul supravegherii elevilor din internat. Deși tânăr, fusesem numit dirigintele clasei a VI-a (clasă penultimă). Mai păstrez și acum caietul cu

numele elevilor de atunci, cu care, mai târziu m-am întâlnit în activitatea de profesor la Pitești. Unul dintre ei a ajuns, pe cale politică, inspector la Pitești și într-o anumită ocazie, întrebându-l chiar pe dânsul de inspectorul... "nomina odiosa", care era chiar domnia sa, mi-a răspuns că nu este în inspectorat. L-am crezut! Aflându-i numele, mă întrebam de ce o fi avut această atitudine față de mine. Răspunsul l-am aflat când am dat peste numele său scris printre alți elevi consemnați că au părăsit internatul fără învoire. Pe unul dintre fiii săi l-am avut elev la Liceul "N. Bălcescu"; era un elev bun la învățătură.

Figura cea mai impunătoare în Școala Normală din Câmpulung era a profesorului Ilie Patraulea, care mai înainte condusese activitatea din școală, ca director timp de mai mulți ani.

În fiecare an, Școala își sărbătorea patronul în ziua de Sfântul Andrei (30 noiembrie), când avea loc și o agapă colegială.

În toamna anului 1943, după ce făcusem, în 1942, concentrări la un mare centru de instrucție din Pitești și apoi la Botoșani, am primit ordin de numire la Liceul Comercial din Călărași-Ialomița, școală așezată pe malul Borcei. Rămân memorabile mesele date de profesorii familiști unde erau servite toate felurile de pește, pregătite artistic și gospodărește. Locuiam pe Bulevardul Ferdinand. Acolo, am primit ordin de mobilizare pe front, prin luna februarie. Într-o după-amiază, în cancelarie a intrat o fetiță de vreo 10-12 ani; timidă, ținea la spate mâinile în care ascundea o fotografie de la o persoană care îmi ura să mă întorc sănătos din război. Urarea a fost de bun augur! Pe persoana care mi-a trimis fotografia n-am mai văzut-o nici până în ziua de astăzi!

Plecat pe front, am luptat, în calitate de comandant de pluton de infanterie (ce misiune grea!), la Iași, din martie până la ruperea frontului din 20 august 1944. Locurile numite Lețcani, Budău-Împuțitu, Movila lui Samoilă, Valea Bogonos, Talpalaria, Pădurea Tălmaciu, Cârligu, Tăutești, până aproape de râul Jijia, toate îmi amintesc de greul războiului.

Înarmat cu un ordin al Ministrului Educației și Învățământului, în martie 1945 am intrat în cancelaria Liceului "I. C. Brătianu" din Pitești ca profesor asistent.

Ca fost elev al acestui liceu, nici nu îndrăzneam să trec prin fața cancelariei, un sanctuar în care își făceau apariția, în recreații, figurile unor profesori care prin pregătirea și ținuta lor demnă impuneau stimă și respect oricui.

Aveam să întâlnesc acolo doar pe câțiva dintre foștii mei dascăli: pe Theodor Neicu, Stelian Rădulescu și Frantz Cheresteni. Ceilalți se pensionaseră sau trecuseră demult în lumea liniștită a umbrelor. Și totuși, nu puteau fi uitați M. Mihăileanu (Conu Mișu, cum îi spuneam noi), I. Baiulescu, N. Brânzeu, V. Lupescu, Al. Batist, V. Vestemeanu, V. Mândru, C. Albu (Nea Costică), N. Iordache (Vladimir Streinu), I. Boerescu, I. Oncica etc. Despre unii ne amintim cu pietate, pe alții îi menționăm, doar.

Unii dintre ei erau autori de manuale şi de studii de specialitate şi impresionau prin pregătirea şi ţinuta lor morală. Mai toţi se distingeau prin exigenţa la notare. Am relatat în altă parte ce au scris aceşti profesori.

Profesorul Theodor Neicu, pe când eram elev în ultima clasă, m-a chemat la cancelarie să mă anunţe că în schimbul unei meditaţii date unui elev voi primi locuinţă şi masă în tot timpul anului. Şi aşa a fost. Nu uitase că, în clasa a III-a, ultima în care l-am avut profesor, fusesem cel mai bun elev al său, la limba franceză. Împreună cu profesorul A. Ţuţuianu, cumnatul lui Vladimir Streinu, a publicat o **Gramatică a limbii franceze**, pe care, suflet bun cum era, a dăruit-o unor elevi.

Ca tânăr profesor, intram cu sfială în cancelarie arătând respect acestor adevăraţi "oameni" şi deabia aşteptam să sune de intrare ca să plec imediat la clasă.

Curând avea să se termine războiul care răvăşise nu numai ţările, ci şi sufletele oamenilor.

În acel an, director al liceului era tot un fost elev, Ion Steriopol, bine pregătit în specialitatea sa şi foarte îngrijit din punct de vedere al ţinutei vestimentare. Ştia să vorbească "frumos", dar era foarte grijuliu faţă de păstrarea funcţiei sale. Când nu-i convenea ceea ce făceau alţii, avea obiceiul să spună "greu la deal cu boii mici". Vorba aceasta i-a atras mai târziu aceste versuri:

"E greu la deal cu boii mici"
Ne reproşai cu bună dicţiune
(Vedeai în noi doar inamici)
Apoi trăgeai cu dubla ta dimensiune.

Se înţelege, versurile nu i-au fost făcute cunoscute niciodată.

Până prin anii '50, cancelaria liceului păstra dimensiunile sale de la început. Mai târziu s-a mărit recuperând o parte din spaţiul fostei clase a VI-a A, restul devenind sala cabinetului metodic.

Atmosfera din cancelarie era dintre cele mai colegiale. Nu existau animozităţi, sau, chiar dacă existau, nu apăreau la suprafaţă. În acei ani ordinea şi disciplina erau supravegheate de profesorul Albu, pensionar, care, neobosit vedea şi ştia tot ce se întâmplă prin şcoală.

Devastatoarea secetă din 1946 n-a afectat cu nimic această atmosferă. Ba, îmi amintesc că în anii următori, în timpul recreaţiei mari eram serviţi, elegant, cu un pahar de ceai bun şi cu un covrig mare şi bine copt.

Instaurarea monarhiei şi proclamarea republicii ne-au obligat să depunem jurământul faţă de nouă orânduire.

În 1948 a avut loc reforma învăţământului care a adus profunde schimbări în structura planurilor de învăţământ şi în programele analitice.

Când s-au petrecut aceste evenimente cu totul neaşteptate, mai ales abolirea monarhiei, am rămas stupefiaţi. Era un eveniment neaşteptat pentru

1947. Mulţi îl comentau dar mai în şoaptă şi în grupuri cât mai mici. Ne feream de informatorii care începuseră să fie observaţi. Dispar catedrele de religie, latină, drept şi apar discipline noi, în conformitate cu reforma. Din programe şi din manuale dispar unele capitole şi apar altele concepute şi interpretate în spirit marxist-leninist, Până şi unele opere ale scriitorilor sunt scoase şi apar scriitori şi opere noi. La clasă predam lecţii ca "Minerii din Maramureş", "Lazăr de la Rusca", "Silvester Andrei salvează abatajul" pe care elevii nu le "mistuie", dar se renunţă la "Doina" şi "Glosa" ale lui Eminescu.

Încă din 1948 încep cursurile I.C.D. (îndrumarea cadrelor didactice) şi se recrutează noi directori şi inspectori şcolari, după zelul manifestat la aceste cursuri. Se organizează cercurile pedagogice pe specialităţi şi se ţin şedinţe lunare în care se discută teme interpretate în spiritul ideologiei comuniste.

Făcând haz de necaz, am scris în acei ani versurile **La şedinţe**, pe care le reproduc:

La şedinţe

Mă apucă bucuria
Când, în toate serile
Fie vară, fie iarnă,
Şi la noi, ca şi aiure,
Curg şir convocările
Prezentându-şi referatul
Vine unul să ne spună
Cum îşi face temele,
Dacă are timp sau nu,
Cât de mult se străduieşte
Rezolvând problemele.

Colectivul pedagogic
Şi-arată regretele
Că-n metoda dumnealui
De-abia astăzi cunoscu
Integral secretele

Cei din secţia serală
Exprimând dorinţele
Să înveţe numai "ziua"
Se-ncurcară-n argumente
În toate privinţele.

După asta-ncep cu zgomot
Aprinse discuţiile
Încât crezi că zeul Hades
Aruncă-n profesorime
Toate persecuţiile.

Şi uite aşa ne trece noaptea
Prelungind şedinţele
Fără ca să ştie nimeni
Ce ne doare, să ne afle
Toate suferinţele.

Fraţilor de cancelarii,
"Muza mea satirică"
Vă promite-n încheiere
"Câte-o strofă lirică"

Dar când ştiu c-o să mă certe
Secţia de Învăţământ
Să mai scriu versuri de-acestea
Îmi dispare orice avânt!

S-au instituit, apoi, învăţământul de partid şi consiliile pedagogice subordonate aceleiaşi ideologii.

Primului i-am dedicat următoarea:

Scrisoare deschisă propagandistei N.

La gazata de perete
Dacă ești migdală amară,
Nucă dulce-n seminar
Fii în fiecare seară.

Să nu crezi că-ți spun aceasta
Fiindcă sunt interesat,
Sau cumva oprtunist,
Sunt cursist!

Dacă uit și nu iau parte
La discuții, stând de vorbă cu-n vecin,
Să nu crezi că-s alarmist,
Sunt cursist!

Am și eu o pasiune: vânătoarea;
Nu pe stradă cu Cosmescu,
Prin păduri cu Sâmbotin,
Sau pe câmp cu Priboiescu;
Vreau să-mpușc o întrebare
Cu răspunsuri mai ușoare.

Dacă-n bibliografie
Eu nu sunt stahanovist,
Asta mi se-ntâmplă adesea
Numai fiindcă
Sunt cursist!

Nu mă cheamă un Păuna
Căruia îi e tot una
De-nvață biologie
Sau la "ideologie"

Mihalașcu-n două vorbe
Termină ce-are de spus
Când cu tonul jos, când sus!
Vă declar, (dar nu insist)
E cursist!

Vreți să spuneți că-n răspunsuri
Nu există monopol?!
Găiseanu pentru toată
Lecția de seminar
Are la vorbire "dar".
Pentru asta chiar azi, noi
I-am și decarat război!

Bine înțeles, aceste versuri n-au fost cunoscute, la data respectivă, de nimeni. Doar mai târziu, au văzut lumina tiparului când am publicat volumul **Omagiu Liceului "N. Bălcescu", la 125 de ani** de la înființare. Propagandistă era o profesoară de franceză. Mică de statură, slabă și pasionată fumătoare își luase în serios această "sarcină" și ne cam executa la seminarii. Ea coordona și activitatea la gazeta de perete unde, într-o zi, fusese afișată o caricatură care privea, se pare, pe profesorul Marin Găiseanu.

Ca urmare, a apărut pe tabla din cancelarie, catrenul:

La gazeta de perete
Un desen fu pus;
Calificativul:
"Ridiculus mus"

Când l-a văzut propagandista, s-a făcut foc de supărare. Autorul a rămas, bineînțeles, necunoscut.

Unii dintre noi ne întrebam de ce este atât de devotată acelei "sarcini". Se emitea părerea că o face din oportunism: soțul său era un înalt demnitar în Capitală.

Prin anii '50 se punea un deosebit accent pe activitatea de alfabetizare și pe cea sindicală. Noi, cei de la Liceul "I. C. Brătianu" trebuia să alfabetizăm satul Papucești. Atunci între oraș și satul Papucești era câmp liber, nu se construise nici un bloc dintre cele care astăzi constituie cartierul "Trivale". Acolo, la căminul cultural, mergeam seara, după terminarea cursurilor, cu profesorul de istorie Iulian Matei care locuia tocmai pe strada Frații Golești, aproape de gară.

Într-un ciclu de "răvașe" către Moș Crăciun, i-am făcut unul care sună astfel:

Moșule care ești darnic,
Dacă spui că mă iubești,
Fă-mi o casă mai aproape
De căminul Papucești.

Colegul Iulian Matei era un profesor foarte bine pregătit și un om foarte cumsecade. Când i-am citit "răvașul" s-a simțit puțin jenat dar l-a apreciat ca reflectând o realitate.

Profesorul Preda Ionescu, care predase latina, a fost responsabilul grupei sindicale din liceu, timp de un deceniu. I-am dedicat un "răvaș" către Moș Crăciun:

Mulțumescu-ți, Moș Crăciune
C-am parcurs fără escală
Zece ani ca președinte
În mișcarea sindicală.

Dar pentru că profesorii nu prea se îmbulzeau la ședințele de sindicat, a mai primit un "răvaș":

Finndcă eu sunt președinte,
Ca să am poporu-n sală,
Fă-mi, te rog, mobilizarea
La ședința sindicală.

Când a luat cunoștință de aceste versuri, care reflectau un adevăr, a zâmbit satisfăcut, dar n-a formulat nici o apreciere.

Una din catedrele de chimie era ocupată de Alexandru Priboiescu, adept pasionat al lui Bachus. Deseori, în recreația mare, împreună cu eminentul matematician Emil Morțun și cu Ov. Dumitrescu, dădea o raită pe la "Izvorul rece", bodega de lângă Teatrul "Al. Davila" Din partea lui Priboiescu i-am adresat următorul "răvaș":

Moș Crăciune, să fii bun
Ca alcoolul să cuprindă
Un capitol și mai mare
În programa viitoare.

Nu s-a supărat, din contră, a râs cu poftă când i l-am citit.

Priboiescu împreună cu profesorul Tache Sâmbotin şi cu directorul Steriopol, mergeau deseori la vânătoare. T. Sâmbotin a avut şi el parte de un astfel de "răvaş":

Moşule de prin troiene,
Îţi cer neîntârziat
Să-mi agăţi de gât o puşcă
Ce ocheşte în vânat.

Socotind că se supără, niciodată nu i-am arătat "răvaşul".

În acei ani, de cele mai multe ori lipseau lumina şi căldura din clase. De aceea, din partea direcţiei i-am trimis lui Moş Crăciun următorul "răvaş":

Moşule cu barbă fină,
Intervino la I. G. O. P.
Să ne dea şi după-masă
Căldură-n clase şi lumină.

Pe vremea aceea, într-adevăr se făcea o sălbatică ecomomie de combustibil şi energie electrică.

Nici personalul de la secretariat, unde era şef Vasile Grigorescu, cel care avea o adevărată pasiune să cumpere şi să vândă stilouri, n-a fost scutit de "răvaş", iată-l:

Finndcă suntem "ocupaţi"
Vrei să faci pe gentilomul
Să răspunzi în locul nostru
Dacă sună telefonul?

Sindicatele din învăţământ - ca de altfel din toate ramurile de activitate - erau, doar, "curele de transmisie". Zadarnic insistau reprezentanţii profesorimii să li se acorde ceva locuri în staţiunile de odihnă. De aceea "apelau" tot la Moş Crăciun:

Moş Crăciune, Moş Crăciune,
Străbătând dealuri şi văi
Insistă la C.C.S.
Să ne dea şi nouă, vara,
Mai multe locuri la băi.

În cancelarie, printre profesori aveam şi pasionaţi pentru şah. Unul dintre ei, Tit-Liviu Ciungan (a trăit 92 de ani) era provocat de Tache Sâmbotin şi de Gh. Muranievici şi în toiul jocului uitau să intre la timp la ore. Iată câteva versuri din **Şahiştii**:

Când se sună de intrare	Ca să sune de ieşire
Vă-nchipuiţi că ne pasă	Până ne-am ieşit din fire?
Că nerăbdători ne-aşteaptă	Parcă noi nu aşteptăm
Patruzeci elevi în clasă?	Ca să treacă săptămâna
Parcă noi n-am aşteptat	Şi să încasăm chenzina?

Şahul era aşezat la capătul dinspre sud al mesei din cancelarie, lângă sala cabinetului metodic. Fiecare jucător se credea imbatabil.

Noi suntem şahişti de viţă
Cei mai mari, Tall, Botvinik,
Nu mai contează nimic!
Dacă unul din directori
Să ne mai grăbim spre clasă
Ne îndeamnă realmente,
Răspundem: "Festina lente".

Profesorul Tit-Liviu Ciungan, autor de manuale, a fost activ până aproape de stingerea sa din viaţă. Ne mărturisea că lucrează la un dicţionar latin-român pe care îl va lăsa moştenire fiicei sale pentru că nici o editură nu se angaja să-l publice pentru că autorul era... bătrân. Întocmai ca Ibrăileanu, era foarte temător să nu contracteze ceva microbi de la cei cu care dădea mâna.

Anii '50 erau anii pluguşoarelor "fabricate" - còpii de pe cele tradiţionale. Îndemnul la serviciul din şcoală, la supravegherea elevilor, la vizitarea lor la gazde, la întocmirea planurilor de lecţii, cu "fixarea" şi cu "actualizarea" care nu trebuiau să lipsească, la acţiunea de alfabetizare şi culturalizare, la interasistenţe la ore, toate acestea trebuiau să apară într-un astfel de pluguşor care se vedea de la distanţă că nu era ceva spontan, sincer, ci ceva comandat şi artificial.

Dau câteva versuri dintr-un astfel de pluguşor scris la comandă:

Diriginţi şi profesori,	Faceţi interasistenţe
Vi s-a spus de-atâtea ori	Să n-aveţi deficienţe
Vizitaţi elevii acasă	Când predaţi o lecţie
Dimineaţa, după-masă	Sau aveţi inspecţie!
Urmăriţi pe chiulangii,	Inspectori din minister,
Staţi mai mult printre copii,	Raioane şi regiuni,
Fugăriţi pe fumători	Mai ieşiţi de prin birouri
Chiar acum în sărbători!	Şi mai mergeţi pe teren
Profesori şi profesoare,	În căruţe sau... în tren...

Toate aceste "preocupări" erau momente de evadare din cotidianul cenuşiu în care trăiam atunci. Grijile nu lipseau. În urma unor cursuri de îndrumare metodică şi pedagogică, ţinute la Predeal timp de aproape patru luni de zile, am fost numit responsabilul cercului pedagogic de limba română din oraş. Dacă ar fi fost numai atât, n-ar fi fost mare nenorocire. Dar începuseră interogările profesorilor la instituţiile cu birouri de cadre şi verificare. Situaţia politică a fiecăruia dintre noi trebuia cunoscută. Aceştia au fost anii care ne-au adus cele mai multe amărăciuni, mai ales pentru unele învinuiri mai mult scornite decât reale. Situaţia aceasta a durat şi în deceniile următoare.

Rămâne memorabilă o zi de iarnă din 1962, când, la poarta liceului, la ora 13, când am ieşit de la ore, am fost aşteptat de un ins necunoscut care m-a "invitat" la o instituţie să dau socoteală de ceea ce am făcut anii trecuţi. M-a "invitat" e un fel de a spune pentru că deşi am cerut să merg mai întâi acasă să anunţ familia de rostul meu, nu l-am convins pe cel care mai târziu am aflat că

se numeşte O...escu. M-a dus la un superior B....ea, acum colonel pensionar care are lipsă degetul arătător de la mâna dreaptă, în faţa căruia a trebuit să argumentez timp de cinci ore că n-am făcut politica pentru care eram acuzat. Şi mai înainte, prin '58-59 fusesem de foarte multe ori chemat de Zyps, de la cadrele Sfatului popular pentru aceeaşi problemă. O dată, numai după ce am spus că nu plec de acolo până nu sunt confruntat cu fostul primar I. D., care mă acuzase, am fost lăsat liber pentru că acuzatorul n-a avut curaj să vină la confruntare debitând minciuni. Acel primar (mai înainte fusese fochist pe locomotivă), a refuzat să semneze numirea mea ca director al liceului, propunere făcută de Gh. S. care mă cunoştea foarte bine din trecut.

Dar neajunsurile nu s-au oprit aci. Prin anii '53-54 am fost concentrat la o unitate din judeţul Olt, pentru câteva luni de zile.

Sfârşitul deceniului al şaselea avea să culmineze cu tentativa de epurare a învăţământului, de cadrele "suspecte" că ar fi făcut în trecut altă politică decât cea comunistă. Astfel, în 1958-59 s-au întocmit tabele cu profesorii şi învăţătorii care trebuiau să fie scoşi din învăţământ. Director al liceului era N.V., director adjunct I.B. (fost învăţător), iar secretar al organizaţiei de bază, Al. S. Acţiunea a avut caracter conspirativ şi a fost aplicată mai întâi în judeţ urmând să fie pusă în aplicare şi în oraşe. Întâmplarea a făcut ca hotărârea să fie anulată numai cu o zi înainte de a fi aplicată în oraşe. Doar după câteva zile învăţătoarea A.S. mi-a spus că eu eram primul pe tabelul celor din Piteşti. Rezemată cu spatele de pervazul ferestrei din cancelarie, de lângă pendulă, mi-a comunicat acest lucru cu scuzele că nu putea să mă anunţe din timp.

Un eveniment din istoria liceului l-a constituit o şedinţă din 1957, ţinută în Muzeul de Ştiinţe Naturale, sub conducerea directorului adjunct T. Acatincăi (învăţător), când a fost schimbat numele liceului. Profesorul Al. Stănescu a propus să fie numit Liceului "Nicolae Bălcescu". Cum era de aşteptat, propunerea a fost acceptată. Numele familiei Brătianu devenise indezirabil.

Tot în timpul conducerii ca director a lui N.V., acesta împreună cu adjunctul său I.B. (învăţător), a dispus tăierea frumoşilor plopi canadieni din faţa imobilului liceului.

În 1966, când eram director adjunct am plantat actualii tei şi gorunul de lângă poarta dinspre nord a liceului, pe care l-am dat în îngrijirea permanentă a femeii de serviciu Profira Holban.

În 1963 predam la o clasă unde se studia opera lui Grigore Alexandrescu. Eu exemplificam explicaţiile cu versurile dintr-o ediţie din 1863 (tipărită cu o sută de ani mai înainte) cu alfabet de tranziţie (litere latine şi cirilice). Spusesem elevilor că acea carte are o vechime de o sută de ani. Pe cine o fi tentat, nu ştiu pentru că după un timp a dispărut pentru totdeauna.

În 1966 se împlineau o sută de ani de la înfiinţarea liceului. Cu un an mai înainte fusesem numit director adjunct, în toamna anului 1965. În această calitate am organizat, împreună cu directorul N.M. sărbătorirea centenarului.

Multe din acţiuni ne-au fost sugerate de conducerea Liceului "Mihai Viteazul" din Bucureşti, unde ne-am deplasat cu maşina mea, în schimb de experienţă. Împreună cu arhitectul Dan Prodescu, fost elev al liceului, promoţia 1952, am fixat literele din bronz lucrate la turnătoria "Metalurgica" (fostă "Nicht") din Piteşti, litere care constituiau numele nou al şcolii. În ajunul sărbătoririi evenimentului, am fixat şi placa comemorativă de la intrarea principală a liceului.

Pentru sărbătorirea centenarului s-au făcut multe pregătiri. A fost organizată o expoziţie cu aspecte din trecutul liceului cu documente de la înfiinţare până la zi, cu portrete, grafice, panouri etc. Pentru acest eveniment cercetasem Arhivele Statului - Filiala Piteşti - toate documentele care aveau să ilustreze evoluţia învăţământului din liceu, cu scopul de a le publica ulterior.

Cercetând acele documente am cunoscut situaţia şcolară a unor personalităţi ca George Vâlsan, Istrate Micescu, Mihail Ghelmegeanu, generalul de mai târziu Constantin Christescu, Ion Minulescu, Dan Barbilian (Ion Barbu), Nicolae Iordache (Vladimir Streinu), Armand Călinescu etc. În acel an, al centenarului, la partidul comunist răspundea de învăţământ, N.V. care mi-a comunicat că nu pot tipări volumul de documente "din lipsă de hârtie". În schimb, pentru monografia alcătuită de dânsul (cu care şi-a luat şi gr. I în învăţământ), se găsea suficientă hârtie. Aşa se face că a trebuit să amân tipărirea acelui volum până în 1971. Lucrarea este valoroasă şi e consemnată în **Bibliografia istorică a României**, vol. IV, p.432. Are titlul: **Liceul "Nicolae Bălcescu" - Piteşti puternic focar de învăţământ şi cultură. Documente inedite**.

Cunoscând situaţia şcolară a lui I. Minulescu, ulterior am publicat câteva articole în revista "***Argeş***" prin care demonstram, pe bază de documente şcolare că n-a fost corigent la limba română, obiect la care avea note bune. Până atunci în toate studiile despre viaţa şi opera poetului apărea ca fiind corigent pentru că istoricii literari au luat drept reale cele povestite de autor în romanul **Corigent la limba română**.

O dată cu cercetarea documentelor relative la liceu am studiat şi corespondenţa lui Alexandru Davila pe care am publicat-o în 1973, la editura "Dacia" din Cluj-Napoca sub titlul **Corespondenţa inedită a lui Alexandru Davila**, volum de 300 de pagini, cu câteva ilustraţii foto din familia dramaturgului. Lucrarea a fost foarte bine primită de colegii din cancelarie care nu se aşteptau la o asemenea apariţie editorială din partea mea.

Activitatea şi operele personalităţilor care şi-au făcut studiile la Liceul "I. C. Brătianu" m-au determinat să întocmesc volumul **Oameni de seamă ai liceului**, apărut în 1975 la Editura "Litera" din Bucureşti, cu bani împrumutaţi de la profesorul de geografie Dobre Cristea, de la Liceul Comercial. În acel volum sunt evocate figurile unor oameni de ştiinţă ca Nicolae Micescu, Dan Gavriliu, Marius Iosifescu, Vitalie Pietraru, Dan Teodorescu, ale istoricilor literari N. I. Apostolescu, V. Tempeanu, Vl. Streinu, I. Minulescu, T. Teodorescu-Branişte, I.

Trivale, ale oamenilor de artă Rudolf Schweitzer-Cumpănă, Costin Petrescu, Remus Macarie, N. Brânzeu şi ale generalilor Constantin Christescu, Marin Ionescu şi Petre Antonescu. Despre unii dintre ei publicasem anterior unele articole în revista "*Junimea*" la rubrica "De viris illustribus lycei nostri".

La iniţiativa Institutului de Ştiinţe Pedagogice din Bucureşti, în 1972 Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, în colaborare cu Inspectoratul Şcolar şi Casa Corpului Didactic-Argeş au organizat, în zilele de 5 şi 6 mai Simpozionul Naţional cu tema "Perfecţionarea Tehnologiei Didactice", la Piteşti. La liceul nostru au participat profesori din toate oraşele ţării: din Cluj, Oradea, Timişoara, Iaşi, Craiova, Constanţa, Turnu Severin, Ploieşti, Brăila etc. şi, se înţelege, din Capitală şi din Piteşti, ca asistenţi.

Inspectoratul Şcolar Argeş m-a desemnat pentru susţinerea lecţiilor de literatură română. Trebuia să se demonstreze învăţarea lecţiilor prin "descoperire", prin metoda lucrului în grup, în care accentul cade pe solicitarea elevilor, nu pe activitatea profesorului care trebuia să organizeze munca elevilor.

Atunci am ţinut lecţiile "Analiza literară a dramei **Despot-Vodă**" şi "Psihologia masei ţărăneşti în romanul **Răscoala**" şi am întocmit planurile pentru analiza dramei **Răzvan şi Vidra** şi **Umbra lui Mircea - La Cozia**. La orele mele au asistat atunci peste 30 de cadre didactice şi inspectorul general Rizescu, din minister. Pentru felul cum am predat aceste lecţii am fost recompensat cu "Gradaţia de merit". Planurile acelor lecţii le păstrez şi astăzi.

Cu câţiva ani mai înainte obţinusem gradele II, în 1967 şi I în 1968, primul cu o lucrare despre literatura paşoptiştilor şi al doilea cu o monografie asupra scriitorului argeşean Mihaul Lungianu, în afară de examenele orale susţinute la Bucureşti.

În anii '70 am propus ca unele săli din liceu să poarte următoarele denumiri: Cabinetul de literatură "Ion Minulescu"; Biblioteca "G. Ionescu-Gion"; Muzeul de Ştiinţe Naturale "Remus Macarie"; Sala de sport "Vasile Mândru"; Amfiteatrul de Fizico-Chimice "Ghimpa şi Gavriliu".

Având gradaţia de merit şi cele două grade, între 1974-1977 am primit delegaţia de inspector voluntar pentru inspectarea profesorilor care se prezentau la gr. I şi II. Astfel, am făcut inspecţii în oraşele Piteşti, Costeşti, Topoloveni şi în comunele Ştefăneşti, Broşteni şi Zorile, profesorilor Anghel Dumitru, pentru gr. I, Toma Radu Ovidiu, ambii din Costeşti, Ştefan Gh. de la Topoloveni, profesoarelor Luca şi Gavrilescu Doina din Ştefăneşti şi respectiv Piteşti - şi altora.

În aceşti ani cercetam, începând cu 1973, corespondenţa dintre unii scriitori români şi străini. Întrerupte pentru câtva timp, aceste cercetări s-au concretizat în apariţia volumului **Scriitori români şi străini - corespondenţă inedită. Cronici şi articole** - apărut în Editura "Gândirea Românească" din Bucureşti, 1993. A fost o muncă ce m-a costat mare efort intelectual şi material.

Concomitent cu orele la clasă, m-a preocupat marcarea diferitelor date comemorative din trecutul liceului. Astfel, în 1991 la împlinirea a 125 de ani de la înfiinţarea liceului, am publicat volumul **Omagiu Liceului** editat de Casa Corpului Didactic-Argeş, care nu s-a preocupat nici de difuzarea cărţii, nici de drepturile autorului.

Cu mult înainte, în 1967, la 110 ani de la înfiinţarea liceului, am fondat **Muzeul memorial** care are sediul în vila care servea drept locuinţă directorului. Am condus acest Muzeu până în 1978 când l-am dat în primire profesorului C-tin Fulgeanu care îl conduce cu pasiune şi multă competenţă.

În legătură cu împlinirea a 125 de ani ai liceului consemnez cu regret faptul următor: conducerea de atunci a liceului n-a organizat o astfel de aniversare, aşa cum au făcut directorii altor licee din ţară. Nu s-a comunicat acest eveniment elevilor nici măcar printr-o adunare în careul şcolii şi nu s-a publicat nici un articol cel puţin în presa locală deşi atât directorul, cât şi cei doi adjuncţi au fost elevii acestui liceu. Pe cont propriu şi cu colaborarea câtorva colegi am întocmit volumul amintit.

În 1972-1973 am condus practica pedagogică a profesorului Nica Alexandru.

Fizionomia cancelariei noastre se schimbase mult. Se pensionaseră profesorii Iulian Matei, Preda Ionescu, care se sting repede din viaţă. Încă din timpul activităţii trec în lumea umbrelor profesorii Titu Păuna, decedat fulgerător în cancelaria liceului în 1971. Avea o solidă pregătire profesională şi ţinea lecţii de o înaltă calitate pedagogică recunoscută de unanimitatea cadrelor didactice. Tot în timpul activităţii s-au stins Vasile Elena, Vasile Morărescu şi Nicolae Vlad.

Din ordinul Ministerului Învăţământului am îndeplinit funcţiile de preşedinte al comisiilor de bacalaureat la Liceul din Costeşti, în 1972 şi la Liceul de Muzică din Piteşti în 1973.

Menţionez că am predat Bibliotecii Liceului "N. Bălcescu" lucrarea **Servomotorul amplificator** şi aplicaţiile lui în automatizări a profesorului universitar dr. Dan Teodorescu din Timişoara, precum şi 10 (zece) lucrări din partea compozitorului Emil Lerescu, toate înregistrate la nr. 871 din 14 martie 1972.

În 1927 eram elev în clasa I a Liceului "I. C. Brătianu".

În 1977, mă pensionam tot aci, după 50 de ani ca fost elev, profesor şi director adjunct.

Absenţă condamnabilă

De multe ori trec peste noi evenimente cărora nu le dăm atenţia cuvenită, pentru ca mai târziu să le regretăm.

Anul 1991 marca pentru Liceul fost "I. C. Brătianu" din Piteşti (astăzi Liceul "Nicolae Bălcescu") trei date aniversare: 125 de ani de la înfiinţarea sa, 100 de ani de existenţă a corului liceului şi 15 ani de la constituirea Muzeului său memorial.

Am sperat până în ultima clipă (mereu amânată), că aceste date vor fi sărbătorite aşa cum s-ar fi cuvenit. Speranţă zadarnică! A noastră şi a atâtor generaţii de elevi care s-au format ca oameni de cultură, ca cetăţeni responsabili de menirea lor, pe băncile acestui prestigios aşezământ de învăţământ şi cultură.

Să fi uitat factorii responsabili că pe băncile liceului au ucenicit ca profesori şi elevi nume de mare rezonanţă ca Ion Minulescu, George Vâlsan, Istrate Mircescu, Ion Angelescu, Mihail Ghelmegeanu, N. I. Apostolescu, Dan Barbilian (Ion Barbu), I. Stoia, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, M. Mihăileanu, Theodor Neicu, V. Tempeanu, N. Brânzeu, Vl. Streinu (N. Iordache), V. Lupescu, Ion Trivale, R. Macarie, C. Albu, Ion Steriopol, generalii C-tin Christescu, P. Antonescu, M. Ionescu pentru a-i aminti pe cei din generaţia mai veche - ori Dan Gavriliu, Dan Teodorescu, Sârbu Tudorel, Ion Sălişteanu, C. Baltag etc. etc.?

Mulţi dintre aceştia îşi vor fi completat cunoştinţele în biblioteca înfiinţată în 1878 sau pe volumele donate de G. Ionescu-Gion bibliotecii liceului, mulţi au contribuit cu bani la ridicarea statuii lui Gh. Lazăr sau a Atheneului Român; unii au participat şi au primit premii la concursurile Tinerimii Române, la şedinţele societăţilor "Junimea", "Doina", "Aquila" etc. care completau programele şcolare, sau la lucrările Institutului de studii latine, filiala Argeş. S-ar fi putut reaminti cu ocazia sărbătoririi a 125 de ani ai liceului că în 1908 a fost editată revista "*Junimea*", a societăţii cu acelaşi nume înfiinţată în 1897, iar în 1935, revista "*Trivalea*", că în 1972 au fost sărbătoriţi 75 de ani de la înfiinţarea societăţii "Junimea", sau că tot în acest an a fost organizat Simpozionul Naţional pentru perfecţionarea tehnologiei didactice. Ar fi fost ocazia citării

numeroşilor elevi premiaţi la olimpiadele naţionale şi internaţionale sau a celor cu merite deosebite la campionatele sportive. Şi câte lucruri interesante şi cu conţinut educativ nu s-ar fi putut prezenta!

Festivitatea aceasta n-a avut loc deşi s-ar fi putut urma exemplul altor licee din Capitală sau din provincie care şi-au reluat vechile denumiri, au sărbătorit datele importante din existenţa lor, sau chiar numele patronilor. (Mass-media ne face deseori cunoscute astfel de aniversări).

Nici publicarea volumului **Omagiu Liceului "N. Bălcescu"** din Piteşti, la cei 125 de ani de la înfiinţare, întocmit în colaborare cu profesorii I. Băducuţ, V. Dobinescu, C. Fulgeanu, Tr. Gărduş, M. Georgescu, N. Grigorescu, V. Monoiu, F. Moşoianu şi L. Petre-Pârvan n-a reuşit să învingă imobilismul factorilor responsabili, care nici măcar n-au publicat un articol - cel puţin în presa locală - sau n-au adus la cunoştinţă elevilor acest eveniment printr-o adunare generală a acestora.

Dacă o festivitate de amploare pe măsura importanţei evenimentului n-a fost posibilă să presupunem din motive financiare - pentru care n-au fost solicitate, după câte ştim, fondurile necesare, ultimele două acţiuni n-ar fi contravenit nici unei posibilităţi.

Nu pot să cred că alte motive - condamnabile - au determinat pe cei în drept să nu acţioneze.

Dar cine poate explica, în toată intimitatea lor, cauzele lucrurilor?

La pas, prin Piteşti

Microgeografie sentimentală

Când amintiril-n trecut
Încearcă să mă cheme
Pe drumul lung şi cunoscut
Mai trec din vreme-n vreme.
(Eminescu)

Dacă pe Eminescu îl inspira dragostea când scria versurile de pe acest frontispici, mărturisesc că sunt tentat să le invoc ori de câte ori trec prin locuri care mă copleşesc de amintirile din adolescenţă şi tinereţe.

Mă bătea gândul de multă vreme să aştern pe hârtie câteva însemnări despre cele ce am gândit şi am simţit străbătând cu treburi sau fără nici o ţintă, unele străzi ale Piteştilor.

Am amânat mult timp crezându-mă, poate nevolnic pentru asemene îndeletnicire. Dar, cum spune cronicarul, "biruit-a gândul" pentru că de ce amânam începutul, tocmai de aceea amintirile şi impresiile de altădată parcă nu-şi mai găseau "spaţiul" de existenţă. Se cereau mărturisite fără nici o amânare, dar şi fără să fie alterate de vreo influenţă.

Volen-nolens le încep la vârsta octogenarului deşi nu ştiu dacă voi avea zilele cuvenite pentru a le vedea terminate şi cunoscute şi de alţii.

****

Oraşul Piteşti, de care mă leagă atâtea amintiri, l-am cunoscut prima oară în zorii unei zile de vară când m-am trezit din fânul căruţei lui Neica Alexe, care încet-încet sosise în târg cu cei doi juncani, de altfel destul de cruzi ca să tragă o căruţă. Dar Neica Alexe n-avea altă putere în afară de juncanii pe care i-a mânat aşa cum ştia el că trebuie să reziste la drum, cale de o poştă cât făcea din Târleştii lui până în Piteşti.

Zorile acelei zile m-au prins la marginea de jos a oraşului, acolo unde astăzi începe bifurcarea pentru autostrada Piteşti-Bucureşti. Mai pâlpâiau la acea oră câteva becuri agăţate de stâlpii de lemn destul de rari, care serveau şi pentru telegraf.

Din ce mi-au oferit atunci Piteştii nu-mi mai amintesc decât un nesfârşit şir de căruţe care, toate voiau să intre în Târgu din Vale; de vite de tot felul pentru că era sâmbătă - zi de târg, şi de strigăte şi chemări de tot felul care se întrtăiau din toate părţile. Parcă şi acum le mai aud şi le mai văd toate acestea.

La vremea copilăriei n-aveam de unde să ştiu cât de vechi şi ce importanţă prezenta oraşul. Aveam să aflu mai târziu că datează de prin secolul al XIV-lea, consemnat pentru prima dată într-un document din 1388 al lui Mircea cel Bătrân. Aci se dezvoltaseră diferite meşteşuguri legate de viticultură şi de morărit, precum şi schimburile comerciale favorizate de aşezarea sa între dealurile subcarpatice şi câmpia Dunării.

Nu ştiam că Piteştii au avut şi funcţia de curte domnească, adică era sediu al curţii şi cancelariei domneşti, încă din al doilea deceniu al secolului al XVI-lea (1516-1519), din timpul lui Neagoe Basarab, situându-se al doilea (împreună cu Bucureştii) după Târgovişte. Sau că Piteşti erau "scaun de judecată", cum se menţionează într-o scrisoare a spătarului Lazăr, în care e vorba despre o judecată ţinută la Piteşti "înaintea Domnului", în jurul anului 1519.

Mai târziu am aflat că în documente se menţionează "scaunul de la Piteşti", ceea ce a făcut pe unii cercetători să considere că Neagoe Basarab poate avea intenţia de a acorda Piteştilor funcţia de capitală a Ţării Româneşti.

Alte şi alte documente pe care nu este aici locul să le consemnăm, datează din timpul domniilor lui Mihai Viteazul (care a avut case la Piteşti); Matei Basarab care ar fi construit o nouă curte, "Curtişoara" din Târgu din Afară (azi Târgu din Vale); Constantin Şerban care a ridicat "palat cu dependinţe şi grădini" lângă Biserica "Sf. Gheorghe" construită de el pe locul unde în zilele noastre au fost construite hala din fosta piaţă, Consiliul Popular al judeţului, Casa Sindicatelor, C.E.C.şi terenul spre actuala "Casa Cărţii"; Constantin Brâncoveanu care avea vii la Ştefăneşti şi la Valea Mare etc.

Toate consemnează existenţa curţilor domneşti în Piteştii acelor vremuri. Poate de aceea populaţia de atunci a oraşului avea componenţă unitară românească pentru că numai începând din secolul al XIX-lea s-au stabilit aci grupuri de germani, unguri, evrei şi armeni, ca breslaşi, negustori, boieri sau slujitori ai domniei.

Au mai trecut câţiva ani până să călătoresc la Piteşti cu trenul, o "cursă" formată doar din trei vagoane cu bănci de lemn, trase de o locomotivă care mergea totdeauna cu spatele înainte. Dar urcam în tren numai în halta Suseni, până la care mergeam pe jos, pe calea ferată, vreo trei kilometri, ca să mai scutim din cheltuieli.

Numele unor străzi şi locuri mai cunoscute ale Piteştilor le-am aflat mai târziu, o dată cu începerea cursului liceal. Nu trecuse de cât un deceniu de la prima conflagraţie mondială când a trebuit să părăsesc pe cei de acasă şi să

mă înfăţişez "în oraşul în care plouă de trei ori pe săptămână", cum zice un poet care a ucenicit pe băncile liceului din Piteşti.

Strada Rahova, al cărei nume fusese dat în memoria isprăvilor ostaşilor români în Războiul de Independenţă, a fost prima pe care am cunoscut-o. Şi primele amintiri au rămas pentru mine mai trainice tocmai pentru că mă găseam în faţa unor oameni şi locuri necunoscute până atunci. La nr. 24, o casă cu înfăţişare mai mult ţărănească, azi demolată, care avea sala închisă cu geamlâc, am primit unele îndemnuri şi sfaturi de la Coana Firica, gazda noastră a elevilor.

Strada aceasta a rămas printre ultimele care au fost asfaltate în oraş cu toate că este aproape de centrul oraşului. Pavată cu bolovani de râu, era, parcă, în pantă mai abruptă decât astăzi, dar o dată cu noile construcţii ridicate în ultimii zeci de ani, repezişul străzii s-a mai îndulcit puţin.

Nu ştiam atunci că la nr. 12 de astăzi locuia vestitul profesor de istorie, Virgil Lupescu. De statură potrivită, acesta avea părul şi mustăţile albe dar îngălbenite de fumul trabucului.Parcă îl văd urcând încet pe panta Rahovei sprijinit de nelipsitu-i baston. A fost autorul unor cărţi ca **Antichităţile romane**, **Mitologia romană**, **Antichităţile şi instituţiile publice romane**. Tot el a scris un voluminos **Manual de istorie** pentru clasa a VIII-a (clasă finală) a liceului şi pentru bacalaureat.

L-am avut profesor numai în prima clasă de liceu când se preda istoria antică. Dacă la examinare găsea un elev nepregătit îl întreba scurt: "*de ce n-ai învăţat, mă tâlharule?*". Pe cei care răspundeau foarte bine îi bătea prietenos pe umăr, sau, uneori, încântat de frumuseţea răspunsurilor îi zguduia împingându-i cu spatele în peretele clasei, - dar niciodată nu dădea note mai mari de nouă. Lecţiile sale întreceau toate aşteptările. Un fost elev îl descrie astfel: "*Expunerea sa devenea vulcanică, aveai impresia că vrea să se identifice cu faptele ce le povestea. Era întocmai ca un artist care îşi cunoştea şi juca rolul într-o piesă de teatru provocând admiraţia spectatorilor*". (N. Grigorescu, **Virgil Lupescu**, în vol. **Omagiu Liceului "N. Bălcescu" din Piteşti** p. 34-35, de Marin Manu Bădescu).

În clasa a doua am avut profesor de istorie pe Victor Vestemeanu, de fapt profesor de germană. La istorie citeam lecţia pentru ora viitoare în clasă în faţa sa pentru că niciodată nu explica. La limba germană avea o metodă dintre cele mai exigente. Scotea la lecţie doi elevi. În prima parte a examinării trebuia să-i recităm toate poeziile învăţate de la începutul anului până la data respectivă a examinării. Urma examinarea din lecţia de zi: un elev punea câte o întrebare pentru fiecare frază din lecţie, în ordinea din carte, la care celălalt trebuia să răspundă cu fraza sau propoziţia din manual. Când era sărită o frază, te făcea atent: "*hei, vezi că ai sărit ceva*". După terminarea lecţiei de zi, urma examinarea în acelaşi fel, a unei lecţii din trecut, apoi examinarea la gramatică insistând asupra sintaxei frazei, îndeosebi asupra propoziţiilor condiţionale. Cine nu putea face faţă fiecărei etape era trecut la loc şi notat

insuficient. De aceea avea în fiecare an foarte mulţi corigenţi. Pregătirea pentru o astfel de examinare presupunea un efort de 2-3 ore la care se adăugau scoaterea şi scrierea cuvintelor necunoscute, prezentate la control o dată cu începerea examinării. Cine se pregătea regulat putea spune că stăpâneşte în bună măsură cunoaşterea limbii germane. Cunoştinţele dobândite atunci mi-au fost folositoare chiar după 50 de ani de la absolvirea liceului, cu ocazia unei călătorii în Germania.

Tot pe strada Rahova era casa institutorului Gheorghiţoiu. Demolată, în locul ei s-a construit o impozantă vilă a unui negustor de vite. În colţul pe care îl făcea cu srada Egalităţii (astăzi Armand Călinescu), spre nord, exista casa Caramitru, în stil vechi. Acolo ne adunam câţiva elevi de liceu să învăţăm şi să desenăm în culori, hărţile cum pretindea profesorul de geografie, tânărul pe atunci (1929) bucovineanul Iosif Vintonic. În continuarea proprietăţii Caramitru pe strada Rahova s-a construit, în 1976, aripa nouă a internatului liceului.

Se cuvine să mai amintim că tot pe strada Rahova există, încă, vila "Irinel" pe a cărei ziduri exterioare se mai văd şi astăzi urmele schijelor de la bombardamentul din 1944, bombardament a cărei victimă a fost şi internatul Liceului "I. C. Brătianu" (refăcut după 1948). De asemenea, tot acolo se află şi astăzi casa fostului profesor de limba germană, Pantelică.

După 1980, pe strada Rahova s-au ridicat alte vile tot aşa de cochete; dar astăzi pitorescul de altă dată al străzii Rahova este stingherit de câteva buticuri amplasate fără nici o preocupare pentru menţinerea sa. Firmele lor cu denumiri de cele mai multe ori exotice rămân într-un vădit contrast cu splendoarea vechilor vile învecinate care privesc prin ferestrele lor largi spre răsărit, la dealurile de la Florica Brătienilor.

Prin pasajul Rahovei se ajunge la Şcoala Generală "Ion Pillat", aşezată pe o terasă şi impozantă ca o veritabilă universitate.

Foarte aproape se află strada Smeurei care conduce spre comuna cu acelaşi nume. Astăzi poartă numele eroului martir Ioan Antonescu (1882-1946), mare patriot, participant şi la primul război mondial purtat pentru întregirea neamului. La numărul 38 al vechi străzi era casa în care s-a născut viitorul mareşal, fiul locotenentului Ioan Antonescu şi al Chiriachiţei. Amplasată în imediata apropiere a Bisericii "Sf. Ioan" a fost demolată în anii '70 de după primul război. S-ar cuveni ca pe acest loc să fie ridicat un monument în memoria mareşalului care, ca general a luat conducerea statului român în 1940, după ce teritoriul ţării fusese sfârtecat prin tratatul Ribbentrop-Molotov din 1939, ceea ce a dus la răpirea Basarabiei, a nordului Bucovinei şi a ţinutului Herţa, precum şi prin Dictatul de la Viena prin care ni s-a luat partea de nord-vest a Transilvaniei.

Spicuim din scrisoarea datată 17 mai 1946 trimisă de mareşal, soţiei sale: "*Tu ştii că toată viaţa mea, mai ales din cei patru ani de guvernare, a fost un calvar, dar a fost înălţător şi va fi nepieritor. Împrejurările şi oamenii nu au*

îngăduit să facem binele pe care l-am dorit cu atâta pasiune ţării noastre. Suprema voinţă a decis altfel, am fost un învins, au fost şi alţii... mulţi alţii. Numai dreapta judecată a <<Istoriei>> i-a pus la locul lor, ne va pune şi pe noi". Scrisoarea sfârşeşte cu cuvintele: "*Nici o lacrimă*". (Arhivele Statului, Filiala Argeş, F, 205, P.XXVII).

Până de curând strada Smeurei era dominată de Foişorul de Foc sau Turnul Pompierilor de pe care privirea putea să cuprindă întreaga întindere a Piteştilor. Fusese construit în 1888, pe locul unde în1827 se ridicase prima biserică, de lemn, cu hramul "Sf. Ioan".

Locuită de funcţionari şi de oameni cu venituri modeste, strada a fost neglijată de autorităţi până în 1929 când s-au executat primele lucrări de canalizare de către oameni care ne spuneau fel de fel de anecdote. La numărul 39 unde locuiam ca elev în gazdă, am făcut prima fotografie pentru carnetul de identitate şcolară, semnat trimestrial de directorul liceului, carnet pe care îl mai păstrez şi astăzi, cu semnătura directorului Fr. Cheresteni.

Situată în apropierea celor două regimente din oraş, strada era preferată de T.T.R.-iştii care îşi făceau serviciul militar descazarmaţi. Atunci am cunoscut pentru prima oară câţiva studenţi care închiriaseră o cameră vecină cu a noastră, ce mi se păreau oarecum deosebiţi de restul tinerilor.

Până la trasarea Bulevardului Eroilor strada Smeura era cea pe care trceau carele mortuare spre cimitirul din dealul oraşului. Muzica militară care le însoţea stârnea curiozitatea cetăţenilor ieşiţi pe la ferestre. Acest intinerar funebru a fost schimbat de atunci.

Vis-a-vis de Biserica "Sf. Ioan" se construise în 1848 o casă în stilul epocii. Purtând pe peretele nordic înscris anul de construcţie, a fost demolată în 1991. Crochiul ei se află în volumul **Ansamblul urban medieval Piteşti**, de Eugenia Greceanu. În capătul de nord al străzii, prin 1932 stătea în gazdă cu noi Trache Tudor de la Şcoala Superioară de Comerţ, băiat sărac dar silitor care, în timp ce învăţa la algebra financiară mânca o jumătate de pâine neagră plimbându-se de la un capăt la altul al unei săli din jurul camerei.

Astăzi, vis-a-vis de de Foişorul de Foc (transformat într-o instituţie militară), există o construcţie "enigmatică", puţin ieşită deasupra nivelului străzii, aşa încât nu se observă dacă nu ştii că acolo s-a construit ceva. Se crede că ar fi vorba de un bunker unde ar fi trebuit să se adăpostească preşedintele ţării din timpul conducerii comuniste, la caz de nevoie. Dar, după cum se ştie, altul a fost drumul şi destinul acelui personaj.

Strada Egalităţii cu nume de rezonanţă istorică paşoptistă se întindea de la Biserica "Sf. Ioan" de astăzi până la Calea Craiovei. Astăzi acest nume e dat numai segmentului de la Grădina Publică, până la capătul dinspre sud. După cel de al doilea război mondial, partea care ţinea de la Grădina Publică până la Biserica "Sf. Ioan" a fost numită "Regina Maria", apoi "Horia, Cloşca şi Crişan", iar după revoluţia din decembrie 1989, "Armand Călinescu".

Este una din străzile cu multe adiacenţe culturale şi administrativ-politice. În 1745 se construise un schit cu hramul "Sfinţii Îngeri" de către negustorul Martin Buliga. În incinta schitului funcţiona şi o "şcoală românească" al cărui dascăl era plătit din veniturile schitului. Pe locul acelui schit s-a construit palatul prefecturii judeţului de către arhitectul Maimorolu între anii 1898-1899, care ulterior s-a dat în folosinţa Muzeului Judeţean Argeş. Mai târziu, alături au fost construite două mari vile care astăzi adăpostesc serviciile Direcţiei Agricole şi alte instituţii.

Nu departe de capătul dinspre nord al străzii a fost ales terenul pe care s-a construit, între 1897-1899, sub conducerea constructurului Catzianu, actualul edificiu al Liceului "I.C.Brătianu" care, ca instituţie de învăţământ datează din 1866. În 1925 primăria oraşului a donat terenul pe care s-a construit internatul liceului, bombardat şi distrus în al doilea război mondial şi reconstruit în 1948.

Pe băncile prestigiosului liceu au învăţat oameni care au făcut faima ştiinţei şi literaturii naţionale, ca: George Vâlsan, Ion Minulescu, Dan Barbilian (Ion Barbu), Istrate Micescu, Ion Angelescu, Virgil Tempeanu, Ion Trivale (Iosiv Netzler), Mihail Ghelmegeanu, Rudolf Schweitzer-Cumpănă, Costin Petrescu, George Ulieru, generalul Constantin Christescu, (autorul primului plan de bătălie de la Mărăşeşti), generalii Petre Antonescu şi Marin Ionescu, Vladimir Streinu, Dan Gavriliu, Nicu Brânzeu, Tudor Teodorescu-Branişte, Alexandru Bădăuţă, Dan Teodorescu, Marius Iosifescu, Alexandru Mărgăritescu, Vitalie Pietraru, Nicolae Leonăchescu etc. sub îndrumarea unor iluştri profesori ca: Nicolae Micescu, primul profesor al liceului, (tatăl lui Istrate Micescu), Nicolae Bănescu, bizantinolog de renume european, Nicolae Apostolescu, doctor în litere la Sorbona, Dumitru Ghimpa, Nicolae Dumitrescu, Mihail Mihăileanu, Theodor Neicu, Remus Macarie, cunoscut lutier, Ion Steriopol, Constantin Albu, Emil Morţun etc.

În 1897 elevii cursului superior al liceului au înfiinţat societatea literară "Junimea". Printre semnatarii cererii de înfiinţare este şi Ion Minulescu, cel care a scos, ca elev, revista "Luceafărul" din care nu ni s-a păstrat nici un număr. În 1908 a apărut şi revista şcolară "Junimea" din care s-au păstrat cinci numere (din acel an).

În 1966 a fost sărbătorit centenarul liceului, eveniment consemnat pe placa comemorativă amplasată cu acea ocazie de subsemnatul în calitate de director adjunct, ajutat de arhitectul Dan Prodescu, fost elev al liceului.

Împlinirea a 125 de ani de existenţă a fost lipsită de aniversarea cuvenită din dezinteresul directorilor săi. Personal şi cu colaborarea câtorva profesori am elaborat, fără participarea direcţiunii, volumul **Omagiu Liceului "N. Bălcescu" la 125 de ani**, sinteză a activităţii de-a lungul anilor.

Actualmente liceul are şi un **Muzeu memorial** pe care l-am înfiinţat în 1976, cu ocazia împlinirii a 110 ani ai liceului, amplasat în fosta locuinţă a directorului, muzeu în faţa cărui a fost aşezat bustul istoricului G. Ionescu-Gion.

În memoria foştilor profesori am nominalizat, prin anii '70 unele săli ca: Biblioteca "George Ionescu-Gion", Cabinetul de literatură "Ion Minulescu", Cabinetul de ştiinţe naturale "Remus Macarie", Amfiteatru de fizico-chimie "Ghimpa şi Gavriliu", Sala de sport şi gimnastică "Vasile Mândru".

Pe fosta stradă a Egalităţii, la nr. 30, s-a născut în 1886 Rudolf Schweitzer-Cumpăna, a cărui operă artistică sa bucurat de aprecierile favorabile ale lui Nicolae Iorga care cu ocazia expoziţiei din 1921 a scris în ***"Neamul Românesc"*** din noiembrie:

"O revelaţie expoziţia de la Atheneu a domnului Schweitzer-Cumpănă. E un zbucium în acest suflet, cu totul original, capabil de opere mari, un zbucium onest şi fecund..." La una din prelegerile de la Universitatea Populară din Vălenii de Munte, când pictorul a intrat în sală şi a vrut să se aşeze modest pe un loc retras, N. Iorga a intervenit solemn: *"Vă rog să vă ridicaţi. În mijlocul nostru este un mare artist"* - şi întrega sală a salutat pe pictorul surprins şi emoţionat.

A fost preţuit şi de George Oprescu spunând: *"Este o mare satisfacţie pentru un critic de artă când parcurgând o expoziţie... o poate părăsi cu convingerea că a trecut pe dinaintea ochilor lucrările unuia dintre artiştii care contează şi vor conta în Istoria artei sale".* (G. Oprescu, **Amintiri, Evocări**, 1968, pp. 104-107).

Tudor Arghezi scrie: *"Împerecherea celor două cuvinte Schweitzer-Cumpăna, uneşte două ţări, una a lui Wilhelm Tell, şi cealaltă a lui Mihai Viteazu. Dar numele cel mai îndrăgit de el a rămas în pictură, Cumpăna, acest mare pictor iubind, peste filiaţiile lui, peisajul românesc dus la o expresie supremă".* (**Medalion**, în *"Argeş"*, august 1966).

În 1976 au fost donate oraşului Piteşti 150 tablouri ale sale.

Tot pe strada Egalităţii, la numărul de azi 94 s-a născut pictorul Costin Petrescu în 1872. Deschizând drumul unui curent sănătos întemeiat pe arta secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, din Muntenia şi Moldova, pictorul îşi leagă numele de zugrăvirea în frescă a unui număr de monumente dintre care menţionăm: Palatul Patriarhal, Bisericile "Mihai Vodă" şi "Antim" din Bucureşti, Biserica din Schei-Braşov şi mai ales, Catedrala Neamului din Alba Iulia, simbol al unităţii noastre naţionale.

Adevărata popularizare a frescei lui Constantin Petrescu este câştigată de artist pe terenul picturii laice şi realiste. După o muncă de patru ani el desăvârşeşte cea mai vastă compoziţie istorică din ţara noastră: **Marea frescă a istoriei românilor din aula Atheneului Român**, care evocă fazele principale ale istoriei românilor: cum s-a născut neamul lor, prin câte a trecut, ce izbânzi a îndeplinit, ce suferinţe a îndurat pentru a ajunge la întregirea lui.

Distingându-se şi în Franţa, a publicat **L'art de la fresque**, Paris, Ed. Lefaire, 1932, prefaţată de cunoscutul critic de artă Paul Lebon. După trei ani de la publicarea acestei lucrări, tratând în revista pariziană de arhitectură ***"La construction moderne"*** nr. 3 din 15 oct. 1935, despre realizările recente ale

freschiştilor francezi, Emanuel de Thebert scria următoarele: *"Vechi sau moderni, ei au învăţat de la Cenini şi de la trei oameni ale căror nume nu încetează să răsune pe zid: Metez, Beaudouin, Petrescu; Metez care a anunţat vestea cea nouă, Beaudouin care a răspândit-o în şcoală, Petrescu care ne-o aduce din Orient, unul entuziast, celălalt prudent, al treile, avântat".*

Din lucrările sale amintim şi cele 400 portrete în ulei executate de-a lungul a 60 de ani de creaţie.

Pe ambele case în care s-au născut pictorii sunt plasate plăci comemorative.

Tot pe strada Egalităţii s-a născut Bogdan-Piteşti cunoscut colecţionar de artă şi, în 1893 Armand Călinescu, om politic controversat în ultima parte a vieţii sale. În casele în care a văzut lumina zilei se află acum Clubul Sportiv-Argeş. Astăzi strada îi poartă numele.

În 1921 s-a construit tot pe acesată stradă Liceul "Mihail şi Sevastiţa Vasilescu", cunoscut astăzi sub numele de Liceul "Zinca Golescu". Vis-a-vis de acest liceu se află o casă în care a locuit familia profesorului Toma Trifonescu, fost director al Liceului "I.C.Brătianu".

Vis-a-vis de casa cu numărul de azi 24 al străzii Egalităţii unde este un teren viran se află un copac falnic monument al naturii.

Piteştenii îşi fac plimbarea pe strada şi în parcul Trivale, cea mai liniştită şi mai *"ozonată"* datorită vegetaţiei abundente. Aci mâna omului a intervenit foarte puţin. Strada este similară *"Şoselei"* din Capitală. Aspectul arhitectonic este dintre cele mai atrăgătoare pentru că aci s-au ridicat în ultima vreme multe vile dintre cele mai pitoreşti. Unele au fost construite pe pantele dinspre miază-zi şi apar de-a dreptul grandioase.

Trivalea este evocatoare de amintiri pentru orice piteşean. Acolo era - şi mai este încă - locul unde îşi găseau refugiul elevii chiulangii urmăriţi de secretarul şcolii. Tot Trivalea ne oferea cu generozitate insectele şi plantele cerute de profesori la studiul zoologiei şi al botanicii în primele două clase de liceu când trebuia să facem insectare şi ierbare. Pentru noi această *"vânătoare "* după insecte sau culegerea plantelor erau unele dintre deliciile vieţii de elev. Apoi, câte jurăminte de dragoste nu se vor fi mărturisit pe aleile acestui parc.

Parţial, parcul Trivale a fost amenajat după primul război mondial când era prefect Manolescu, căruia i se ridicase şi un bust, demolat după august 1944. Alături s-a implantat un grup statuar reprezentând pe meşterii din legenda Mănăstirii Argeşului.

Pe un mamelon de pe partea stângă a şoselei a fost construit Schitul Trivalea, vechi din 1674, ridicat de mitropolitul Varlaam şi reedificat de arhimandritul Ierotei în anul 1856. În forma sa actuală există din 1989. Mamelonul pe care e construit este amenajat în şase terase pe care urcă o scară de beton construită în 1937, în timpul episcopului de Argeş, Grigore Leu. În imediata sa apropiere era, până acum câţiva ani, o impunătoare cruce de

marmură albă ridicată de colonelul Vasile Georgescu, drept mulţumire lui Dumnezeu că a rămas în viaţă din primul război mondial. A dispărut în condiţii necunoscute.

În restaurantul parcului îşi găseau unii locul potrivit pentru petrecerea mai plăcută a timpului. Alături, într-un chioşc, muzica militară executa arii evocatoare de odinioară, romanţe etc.

La capătul dinspre sud al străzii se găseau două regimente: 4 Dorobanţi şi 6 Altilerie, precum şi Comandamentul Diviziei a III-a comandată în preajma celui de al doilea război mondial de generalul Ioan Antonescu.

Prin "Poarta Eroilor" se pătrunde în Regimentul 4 Dorobanţi. De o parte şi de alta a "Porţii" sunt înscrise numele şi numărul eroilor căzuţi în luptele de la Bran: 240 ostaşi; Mărăşti: 250 ostaşi; Homorod: 251 ostaşi; Mohu: 266 ostaşi; precum şi numele ofiţerilor căzuţi în diferite puncte ale frontului, astfel: Arsenescu Gheorghe - locot., Găuriciu; Drăghici Ion - sublocot., Inoteşti; Tane Călin sublocot., Mărăşti; Vasilescu Ioan - sublocot., D.P.Calului; Preot Gheorghe - sublocot., D.Porcului; Netzler Iosif - sublocot., Zimnicea; Dumitrescu Gh. Nicolae - sublocot., Zimnicea; Albescu Ioan - sublocot., Zimnicea; Ionescu Emanoil - sublocot., Zimnicea; Zarvă Nicolae - sublocot., Râul Siret.

Pe cele patru laturi ale "Porţii" sunt înscrise numele ofiţerilor eroi căzuţi în Războiul de Independenţă dintre 1877-1878: Giurescu Dimitrie, căzut la Rahova şi Bordeanu Pavel, tot la Rahova, precum şi numele comandanţilor regimentului: Scărlătescu Gheorghe, general; Urdăreanu Nicolae, general; Atanasie Atanasie, lt.-col.; Calotescu C-tin, col.; Filip Ioan, col.; Teodoru Nicolae lt.col.; Froschel Rikard, col.; Pârâianu Barbu, col.; Gorjanu August, general; Hefner Gheorghe, general; Iliescu Eftimie, lt.col.; Ivanovici Mihail, col.; Măldărescu Gheorghe, col.; Şişman Ştefan, col.; Papadopol Alexandru, col.; Bădulescu Vasile, general; Budişteanu Ion, col.; Niculescu Marin, general; Băbeanu Alexandru, col.

Aspectul de astăzi al "Porţii Eroilor" a fost dat acum câţiva ani şi e mult deosebit faţă de cel de până la al doilea război mondial.

În viitor vor trebui expuse şi numele eroilor din cel de al doilea război mondial, atât ale celor care au luptat până la 23 august, cât şi ale celor căzuţi în luptele din Vest. Acestă obligaţie revine Garnizoanei Piteşti, Asociaţiei Veteranilor de Război şi Casei Armatei. Se mai impune, de asemeni, organizarea unei gărzi permanente şi montarea unei candele cu flacără perpetuă.

Pe aceeaşi latură cu "Poarta Eroilor", spre nord se află plasată pe un uşor dâmb frumoasa casă a fostului profesor Vasile Mândru, unul dintre profesorii cu cea mai mare vechime, fost un timp şi secretar al liceului "I.C.Brătianu". Ca profesor de gimnastică a condus societatea sportivă "Aquila" înfiinţată în 1900, care îşi desfăşura activitatea în liceu.

În plin centrul oraşului există doar o parte din ceea ce a fost altădată Grădina Publică. Dar câtă deosebire între ceea ce a fost şi ceea ce mai este. Până la al doilea război, se întindea din faţa prefecturii până în Strada Mare (Şerban Vodă), deci şi pe locul unde astăzi se găseşte Casa Armatei şi până în faţa casei cu etaj şi balcon a profesorului Ion Boierescu, casă cu parterul ocupat de lăptăria Stavre.

Acolo era locul de plimbare seara, al tinerilor. Dintre falnicii castani de odinioară care o înconjurau de toate părţile, au mai rămas doar câţiva cu tulpinile jumătate uscate. Între ei se afla chioşcul în care cânta muzica militară în zilele de sărbătoare, sau seara. Pe latura dinspre sud se afla un restaurant, loc de adunare a unor promoţii de elevi, ori de primire a unor vizitatori străini.

În Grădina Publică a fost plantat de către comitetul de organizare al cărui secretar era N.I.Apostolescu, bustul lui G.Ionescu-Gion, de unde a fost mutat în parcul Prefecturii şi, în 1966 când s-a sărbătorit centenarul Liceului "I.C.Brătianu" a fost plasat în parcul din faţa liceului, alături de vila care servea de locuinţă directorului, unde astăzi este Muzeul Memorial al liceului.

În 1957, la comemorarea semicentenarului răscoalelor din 1907 a fost ridicat monumentul statuar din piatră de Albeşti care consfinţeşte acel eveniment social.

Câte amintiri nu-ţi evocă fosta Grădină Publică! Întocmai ca Trivalea, era punctul de întâlnire al îndrăgostiţilor sau locul de refugiu al elevilor care chiuleau de la cursuri, bineînţeles ascunşi de privirile cunoscuţilor, mai ales că purtau uniformă cu şapcă şi număr la mână. Tot acolo respirau candidaţii de la bacalaureat care scăpaseră de tezele eliminatorii şi de examenul oral ce se prelungea la 5-6 ore pentru o serie de candidaţi examinaţi la şapte obiecte, fără pauză.

Toată poezia Grădinii Publice de altădată a dispărut. Generaţiile de tineri din zilele noastre trec pe lângă ea fără să conoască nimic din farmecul său de odinioară. Doar câţiva pensionari mai poposesc în dupămiezile de vară la umbra bătrânilor castani. A rămas vie imaginea sa în mintea noastră, a celor ce i-am cunoscut ineditul frumuseţii şi, mai ales, a rămas dăltuită în versurile nostalgice ale lui Minulescu - şi el elev al liceului piteştean:

"Mă doare tinereţea mea de ieri
Cu rustica şi vesela Trivale
Şi cu Grădina Publică din vale
....
Mă doare tot ce-a fost
Şi nu mai este
....
Mă doare tot ce-a fost
Şi tot ce ştiu
....
Mă doare tot ce-am spus
Deşi n-am vrut
Să spun nimic mai mult decât atât."
(Spovedanie)

La două-trei sute de metri spre nord de Grădina Publică erau câteva instituţii, unele dintre ele dispărute, altele existente şi astăzi. Amintesc mai întâi Primăria construită în 1886 după planurile arhitectului Socolescu, în stil neoclasic, astăzi adăpostind o Galerie de Artă. La numai câţiva paşi era

judecătoria, pe locul unde a fost aşezat monumentul lui N.Bălcescu, imobil dispărut; vis-a-vis era tribunalul, clădire impozantă care acum serveşte drept Curte de Apel. Aci a funcţionat şi Palatul Culturii şi, actualmente funcţionează Bibloteca municipală.

Foarte aproape era restaurantul "Ţuluca", acolo unde acum e Farmacia nr. 4, iar în faţa sa bodega "Izvorul rece", unde se "refugiau" în câte "o fereastră" de la ore profesorul emerit E.M. însoţit de mai tinerii O.D., profesor de istorie, şi Al.P., profesor de chimie, toţi amatori de vinuri bune.

Teatrul Comunal, azi Teatrul "A.Davila" şi-a schimbat cu totul stilul arhitectonic. Acolo, la subsol funcţiona Baia Oraşului. În partea sa nordică adică spre Biserica "Sf. Anton" (catolică), existau mai multe intrări în teatru. Pe una din ele "năvăleam" noi, elevii şi populam galeria la spectacolele gratuite şi permise şi nouă.

Pe scena acestui teatru a vibrat vocea multor actori de frunte, dar şi aceea a lui Minulescu recitând poezia **Glasul morilor**, în 1943, cu puţin înainte de sfârşitul său:

"Glasul morilor de apă,
Glasul morilor de vânt,
Glasul morilor severe
Care macină Romanţa
Zilelor de mâine"
....

sau vocea lui Victor Eftimiu depănând unele amintiri.

În jurul acestor instituţii şi în apropierea liceului şi-au construit frumoase case profesorii: Nicolae Dumitrescu, fost de trei ori director al liceului. Născut în 1854, a trăit până în 1948. A fost dus de tatăl său cu poştalionul la Gheorgani unde a cunoscut pe Ion Ghica. Ca director între 1897-1899 a patronat construirea actualului imobil al Liceului "I.C.Brătianu". Astăzi, în casa sa funcţionează Centrul Creaţiei Populare al judeţului. La intrarea dinspre Bulevardul Republicii se află încă un arbust, un liliac din varietatea SERINGA, din secolul al XIX-lea, monument al naturii.

Alexandru Dumitrescu, moşier, şi-a construit o impozantă vilă în faţa liceului corespunzător cu Bulevardul. Condamnat la închisoare de justiţia comunistă, a preferat să se sinucidă înainte de a fi închis. În casa sa astăzi îşi are sediul Partidul Democrat (F.S.N.). Foarte aproape, pe Bulevard există casa lui Franţ Cheresteni, fost director al liceului, iar pe Egalităţii (azi "Armand Călinescu") a fost casa preotului profesor Dumitru Angelescu decedat la vârsta de 101 ani, în 1955.

Pe locul unde se află acum cinematograful "Bucureşti" şi blocurile din jur, exista casa lui Nicolae Brânzeu, ardelean de origine, fost şi prefect. Acolo şi-au trăit copilăria Nicu Brânzeu, compozitor, director al Filarmonicii din Arad, şi fiicele sale stabilite ulterior în Curtea de Argeş şi Bucureşti.

În plin centrul oraşului era, până prin 1955 piaţa principală. Acolo exista o mare şi solidă hală de carne de unde se aproviziona întreg oraşul cu multă marfă de tot felul, pentru toate gusturile şi pungile cetăţenilor. De oriunde îţi puteai alege ce doreai şi erai servit cu politeţe şi amabilitate. În imediata vecinătate era hala de peşte, de unde şi cei mai săraci ţărani veniţi la târg îşi puteau cumpăra peştele care, de altfel, era mâncarea săracului.

În jurul pieţei nu lipseau restaurantele de mâna întâi sau a doua, bodegile şi cârciumile. Erau cunoscute numele unor patroni ca Steriade, Diaconeasa, Pănescu, Popescu-Berbec; magazine bine aprovizionate cu articole de fierărie şi manufactură etc. Călătorii puteau fi găzduiţi în hoteluri ca Metropol, Regina, Astoria la preţuri destul de convenabile.

Din piaţă se desprindea strada Teiuleanu cu Liceul Industrial de Fete, construcţie reluată şi parţial transformată de actualul Liceu Economic. Tot pe această stradă a fost şi casa în care s-a născut George Ionescu-Gion. Şirul de magazine de acolo se prelungea până în Târgu din Vale.

În acel perimetru s-au descoperit vestigiile unor vechi construcţii care atestă vechimea oraşului. În marginea dinspre apus a pieţei a fost ctitorită Biserica "Sf. Gheorghe", alături de care, mai de mult exista şi una din şcolile cele mai vechi ale oraşului.

Spre sud se întinde strada Craiovei, ale cărei construcţii au fost demolate de la un capăt la altul, până în strada Bibescu Vodă şi strada Smârdan. Pe o parte din suprafaţa fostei pieţei s-au construit, în anii comunismului, sediul judeţenei de partid, cunoscut în timpul din urmă sub denumirea Casa Albă, precum şi Casa de Cultură a Sindicatelor.

Din fizionomia a ceea ce a fost odată strada "Şerban Vodă", cunoscută sub numele popular de Strada Mare, n-a mai rămas nimic. Aspectul său arhitectonic este cu totul altul, după cum s-a schimbat şi numele: Strada Victoriei. De altfel, nici nu se mai poate delimita cu precizie care a fost traseul ei. În mare parte se poate spune că se întindea din fosta piaţă până dincolo de Teatrul "Davila". La aspectul actual a contribuit şi faptul că şirul de clădiri care o despărţeau de strada "Doamna Bălaşa", a dispărut cu totul, aşa că ceea ce am putea numi astăzi Strada Mare este suprafaţa cuprinsă între blocurile care se aliniază cu magazinul "Fortuna" şi cele din partea opusă, aliniate cu magazinul "Premial", devenit acum "Central".

Pe vechea stradă, de o parte şi de alta se aflau magazine de tot felul, mai mari sau mai mici, ateliere manufacturiere, la care de cele mai multe ori ajungeai străbătând unele ganguri puţin îngrijite şi deseori întunecoase.

Pe toată lungimea, strada era frecventată de mai toată populaţia oraşului tocmai datorită faptului că oferea posibilitatea aprovizionării cu articole alimentare, confecţii etc. Librăriile numai acolo erau: librăria "Mihail Lazăr -Fiu", librăria "Staicu", "Banu Marinescu" etc. Toţi librarii ne făceau rabat la cumpărarea cărţilor şi oricăror articole. Bineînţeles, la librării veneam numai când cumpăram cărţi noi pentru că între elevi era un mic negoţ cu cărţile vechi

care erau vândute de la an la an, elevilor din clasele respective. Cu banii luaţi pe cărţile vândute cumpăram pe cele necesare noului an, dar tot vechi.

Vânzătorii cu articole manufacturiere te "trăgeau de mânecă" şi nu te lăsau până nu intrai în magazin să cumperi ceva. Urma tocmeala de la care patronii nu se eschivau şi totul se termina când fiecare era mulţumit cât a plătit sau a încasat.

Între cele două războaie mondiale Strada Mare era locul unde se făceau plimbările de seară, dar şi ziua, în sărbători. Atunci şi acolo te întâlneai cu cine voiai şi cu cine nu voiai, fără să fi stabilit, în prealabil, o oră sau un anumit punct. Mulţi tineri, mai ales dintre cei care nu erau ocupaţi erau văzuţi stând rezemaţi de barele vitrinelor şi trecând în revistă toată forfota de la orele de vârf ale provinciei. Astăzi a dispărut acest obicei pentru că radioul şi televiziunea prezente în mai toate casele, sechestrează, pur şi simplu, pe toată lumea în faţa ecranelor lipsind, astfel, de mişcare atât pe tineri, cât şi pe vârstnici.

De la aceste plăceri ale străzii erau lipsiţi elevii care totdeauna erau obligaţi să poarte uniforma, cu şapcă şi număr matricol la mână. Ei erau urmăriţi dacă se abăteau de la aceste restricţii de către secretarul şcolii sau chiar de către profesori. Contravenienţii erau puşi în discuţia conferinţelor profesorale şi sancţionaţi după gravitatea cazului, dar totdeauna cu mare exigenţă. Elevii n-aveau voie nici măcar să traverseze Grădina Publică. În asemenea locuri publice nu întâlneai nici un elev. Puteau merge la o simigerie să-şi cumpere covrigi, sau la lăptăria Stavre să-şi ia un iaurt ori un orez cu lapte. De asemenea, era interzisă vizionarea unui film la vreun cinematograf, sau a unor piese de teatru fără aprobarea şcolii.

Defilarea armatei şi a elevilor la zilele de sărbători naţionale ca "10 Mai" se făcea tot pe Strada Mare care atunci devenea, pur şi simplu, neîncăpătoare.

De pe această stradă a dispărut Biserica cu Ceas, cu hramul "Sf. Nicolae" existentă aproape la intersecţia cu strada Doamna Bălaşa, vis-a-vis de magazinul de astăzi "Unic". Acolo slujise toată viaţa preotul Dumitru Anghelescu, unul dintre cei mai vechi profesori ai liceului "I.C.Brătianu". A dispărut, de asemenea, cinematograful "Aquila", precum şi frumosul restaurant şi hotel "Splendid" de pe locul unde acum s-a ridicat hotelul şi restaurantul "Muntenia", cea mai impunătoare construcţie de astăzi a oraşului.

A rămas în picioare clădirea în care a funcţionat mult timp Administraţia Financiară, care astăzi e ocupată de "Regocom", colţ cu strada Aurora. După tradiţie, acolo a fost găzduit regele Carol I în una din vizitele sale de după declararea regatului, fiind, la acea vreme, poate cea mai impunătoare construcţie a oraşului.

Principalela arteră de circulaţie a Piteştilor o constituie Bulevardul Republicii numit înainte Bulevardul Ferdinand I. Pe o distanţă de aproximativ

trei kilometri leagă principala gară a oraşului de strada Negru Vodă ce duce spre cartierul Găvana.

Nu departe de gară exista Uzina electrică folosită acum ca depozit de materiale. La intersecţia cu strada Craiovei, în 1906 scluptorul D. Dimo Pavelescu a executat, după un proiect al arhitectului Ion Traianescu, impunătorul Monument al Independenţei ridicat prin subscripţie publică. Demolat în 1950, primar al oraşului fiind Bachide, a fost reamplasat mult mai târziu, în 1969, la capătul străzii Crinului, fosta stradă Lascăr Catargiu. În apropierea acestui monument se afla şi mai există şi astăzi Şcoala Primară nr. 4, "Nicopol", în care a funcţionat, în timpul primului război mondial, şi Liceul "I.C.Brătianu" al cărui local era destinat spitalului de răniţi.

La intersecţia cu actualul Bulevard al Eroilor, prin anii '30 era un loc viran unde câteodată se instala circul care venea în oraş. Acolo s-a construit, după 1944, palatul poştei, serviciul de exploatare. Vis-a-vis se află casa donată mareşalului Ioan Antonescu, pe care niciodată nu a ocupat-o, acum folosită de o grădiniţă şcolară.

Pe Bulevard, între Grădina Publică şi Casa Armatei, în 1968 a făcut popas Generalul Charles De Gaule, întâmpinat călduros de cetăţenii oraşului. A fost o mare adunare populară când De Gaule a ţinut o vibrantă cuvântare.

Pe locul unde s-a construit un mic bloc, în vecinătatea Policlinicii Stomatologice de astăzi, se afla Biserica Luterană, de mult părăsită. La nord de Teatrul "A.Davila", în incinta Bisericii "Sf. Anton" (catolică), era Şcoala Primară Catolică, în care învăţământul se preda în limba germană. A fost şi ea demolată deşi terenul n-a fost folosit, în nici un scop, nici până astăzi.

Bulevardul Republicii trversează Piaţa General Constantin Christescu (fiu de argat din Pădureţi-Argeş), distins absolvent al Şcolii Militare din Saint Cyr (Franţa), şi autorul primului plan de bătălie de la Mărăşeşti. Piaţa era cunoscută sub denumirea de Piaţa de lemne căci acolo dejugau căruţele cu lemne vândute pentru încălzirea oraşului. I se mai spunea Piaţa Mică.

Se cuvine să menţionăm existenţa frumoaselor case de pe Bulevard: Casa Arsenescu, unde astăzi funcţionează Şcoala Populară de Artă; casele Purcăreanu unde este Policlinica Stomatologică şi casa lui Schweitzer fost patron al unui mare atelier mecanic ce corespundea în strada Egalităţii în dreptul străzii Rahova. Înconjurată de o mare grădină cu flori, a fost vândută unui negustor care, în locul grădinii, unice în tot oraşul, a construit o vilă costisitoare. Alături se mai află casa fostului profesor Stelian Rădulescu, unde, o perioadă, a avut sediul revista "Argeş", prin anii 1960. Astăzi este ocupată de chiriaşi.

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea exista Şcoala Primară Nr. 2 şi Şcoala Primară Nr. 3, ambele pentru băieţi (aceasta din urmă avea intrarea prin strada Egalităţii). În prima şi-a ţinut cursurile şi Liceul "I.C.Brătianu" prin anii 1894-96, când încă nu se construise actualul edificiu al liceului.

Ambele au fost demolate în ultimii ani, pe locul lor construind-se monumentalul edificiu al Poştelor şi comunicaţiilor.

Numele unor străzi ale Piteştilor sunt legate de activitatea marilor oameni politici ai oraşului şi judeţului. O strada puţin îngrijită, la nord de Spitalul Militar, poartă numele profesorului Ion Cuţui, căpitan în rezervă, căzut pe front în primul război mondial. Este şi cazul străzii "Brătianu", al cărui nume fusese schimbat de comunişti în strada "1 Mai", revenindu-se la vechiul nume după decembrie 1989. Pe locul unde altădată fuseseră locuinţele Brătienilor a fost construit Spitalul ce purta acelaşi nume cu strada. O placă de la intrarea principală a spitalului consemnează acest fapt.

Pe acestă stradă, la intersecţia cu strada "Libertăţii" se găsea Liceul Sericicol şi Şcoala de Menaj desfiinţate în regimul de după 23 august. Notăm că strada "Libertăţii" (actuala "Calea Bucureştilor"), străjuită pe ambele laturi de plopi falnici, cobora până la calea ferată ce duce la Curtea de Argeş, la capătul străzii "Viilor". Acolo, pe strada "Libertăţii" a locuit profesorul de matematică Ion Oncica, spaima de totdeauna a elevilor. Circulau şi nişte versuri ca:

"La Liceul Brătianu
Albu cânta cu pianu'
Iar Oncica tofologu'
Umple cu <<doi>> catalogu'."

Vecină cu Liceul Sericicol era Şcoala De Arte şi Meserii, denumită astăzi Liceul Industrial de Textile unde se pregăteau maeştri de seamă în meseria de tâmplărie şi lăcătuşerie. Ceva mai departe se află Casa de Asigurări Sociale, unul dintre cele mai impunătoare edificii piteştene.

După ce traversează strada Griviţei, strada "Brătianu" se continuă până în dreptul Casei Sindicatelor, de unde începe strada "Maior Şonţu" care ajunge până în Târgu din Vale, aproape de casa profesorului Dimitrie Ghimpa.

Cu excepţia câtorva, toate locuinţele - dintre care unele erau foarte frumoase şi foarte mari, - au fost demolate după planul de sistematizare a oraşului. Actualele blocuri imprimă un aspect urbanistic oraşului, dar ele au luat locul vechilor case cu pivniţe renumite şi cu pridvoare care constituiau farmecul străzii de altădată. Poate tocmai de aceea strada se numise înainte "Uliţa boierească".

Vecină cu strada "Brătianu" e strada "Sf. Vineri". Mai înainte cobora din fosta piaţă centrală a oraşului şi era cunoscută ca un vechi şi important centru comercial, aci aflându-se hanuri renumite şi numeroase prăvălii ale negustorilor de tot felul. Astăzi n-a mai rămas din ea decât un crâmpei datorită noilor construcţii din zonă. În vara anului 1928 am locuit câteva săptămâni la un brutar de acolo, mai cărând coşuri cu pâine, mai făcând şi alte treburi şi dormind pe chiolanul cuptorului.

În locuri care astăzi nu se mai ştiu neputându-se fixa decât cu aproximaţie, cam pe locul unde era acum câţiva ani Centrofarmul, în timpul Războiului de Independenţă, pe acestă stradă era un spital civil şi unul militar

înfiinţat de generalul doctor Carol Davila, vizitat atunci şi de Mihail Kogălniceanu. Spitalul militar era temporar şi completa nevoile spitalelor similare de pe străzile "Cazărmii", "Şerban Vodă", "Şcoalelor" şi "Neculceşti". În ele erau internaţi răniţi de toate naţionalităţile inclusiv soldaţi ruşi, care, de altfel, aveau spitalele lor organizate în casele închiriate de la Tache Hagi Nazaru, Robescu, Iohanescu, Pavlache Negru şi Petrică Săraru, din alte părţi ale oraşului.

Pe lângă spitalul temporar din strada "Sf. Vineri" activa şi un comitet al femeilor în fruntea căruia se afla Ana Mălureanu, despre al cărei devotament se dusese vestea, mai ales după ce îşi vânduse, pentru nevoile armatei, o cruce de aur şi unsprezece diamante. Se gândea, poate, că în felul acesta va uşura viaţa celor doi fii ai săi de pe câmpiile Bulgariei.

Mai lăturalnică, de pe la jumătatea străzii "Smeura" se desprinde, spre sud şi se întindea până în afara oraşului, strada "Exerciţiului". Locuită în trecut mai mult de militari şi de mărunţi funcţionari de la Primărie şi Judecătorie, era o strada îngustă, pavată cu bolovani de râu şi cu trotoare mărginite cu salcâmi. Curţile strâmte în care se bălăceau raţele şi gâştele gospodarilor au dispărut, încât strada nu mai păstrează nimic din fizionomia de altădată. Gospodăriile ţiganilor în majoritate măcelari, au fost mutate spre nordul oraşului, spre Găvana. A dispărut şi casa babei Maria, casă în spatele căreia se întindea o grădină mare, acolo unde, în ultimii ani s-a ridicat Policlinica cu plată, aproape de viroaga Scorobaia. În casa cu înfăţişare mai mult ţărănească a lui Sorescu, propietar care locuia într-o comună vecină, locuia şeful "vardienilor" din oraş. Om scund şi gras, la ora cinci după-amiază îşi făcea apariţia în uniforma sa cafenie şi mergea "la poliţie". Tot acolo, liceistului Ştefan bătea curtea de la un cap la altul învăţând frântură cu frântură lecţiile de istorie după manualul lui Tafrali, apoi se "desmorţea" făcând câteva exerciţii la paralele din curte.

Pe toată strada nu erau decât două băcănii: una cu scară de beton şi cu balustradă de fier şi clopoţel la uşă, şi alta mai mică, a unuia Trandaş, de unde noi ne cumpăram câte ceva.

Strada "Exerciţiului" de astăzi, cu patru benzi de circulaţie care conduc spre comunele Geamăna şi Albota, cu blocuri de locuinţe de opt etaje, seamănă cu cele de adevărată metropolă.

De la Piteşti, la Veneţia

Însemnări din călătorie

Oricine trăieşte într-o ţară în care sunt impuse fel de fel de restricţii doreşte să "evadeze" peste hotare spre cunoaşterea altei lumi decât cea "de acasă".

Aşa se face că după cura de băi în vechea staţiune Herculane, în 1967 am pornit cu maşina noastră, condusă de Emil Gradu, spre Ungaria, cu gândul să pornim şi mai departe şi să ne înapoiem acasă după vizitarea mănăstirilor din Moldova.

Călătoria s-a desfăşurat după cum plănuisem. Atunci am vizitat pentru prima oară Budapesta pe care aveam s-o revedem peste câţiva ani. Ne-au impresionat construcţiile grandioase şi mai ales podurile de peste Dunăre. N-am trecut în Buda mulţumindu-ne s-o privim de pe cealaltă parte a fluviului.

Plecaserăm din Piteşti Dida, Bobo şi Mişu (Silvia şi Mihaela). În timpul băilor Bobo se pregătea intens pentru examenul de diferenţă de la secţia reală a liceului, la cea umanistă. După ce promovase cu mare succes - cu premiul I - clasa a X-a, a început să înveţe mai ales la limba latină, disciplină de bază a secţiei umaniste. Cuminte şi silitoare, cum a fost totdeauna, la Piteşti a trecut cu brio examenul.

Dar până atunci am vizitat Budapesta. Acolo, ca limbă străină nu puteam să ne folosim de franceză; se foloseau, de preferinţă, engleza şi germana. Într-o zi, voind să facem unele cumpărături şi neînţelegându-ne cu vânzătorii, ne-a salvat Bobo. La un moment dat Mişu strigă: Bobo, vino tu, cu engleza ta. Într-adevăr, Bobo deşi nu studiase decât în două clase limba engleză, s-a înţeles perfect cu vânzătorii. Am cumpărat de acolo o tăviţă de argint, cu un serviciu de păhărele cu suport metalic la fel, pe care le păstrăm şi astăzi ca amintire, precum şi un set de pixuri cu pastă de diferite culori, tot metalice. Dar până la Budapesta am fost însoţit de familia doctorului veterinar Iatan, făcând mare haz de doctor care, fără să respecte regulile de circulaţie, se grăbea să nu rămână mult în urma noastră, trecând prin locuri nepermise cu autoturismul.

Vizita s-a încheiat cu cumpărarea unor covoare frumoase când doamna Iatan pentru a se înţelege cu vânzătoarea se folosea mai mult de gesturi şi chiar de unele onomatopeie decât de cuvinte, ca de ex.: ţup, ţup, ţup, arătând cum s-ar smulge ţesătura din covor.

La înapoiere am făcut un popas de o zi la familia doamnei Gradu, care ne-a primit foarte călduros. Spre casă, am vizitat mănăstirile Voroneţ, Văratec, Moldoviţa făcându-ne însemnări cu impresiile pe care nu le poţi uita şi admirându-le de parcă am fi citit o carte de istorie a poporului român.

În anul următor am vizitat Bulgaria, fără să fi văzut Sofia. Am trecut prin oraşul Cabrovo - frumos şi curat - şi ne-am îndreptat spre câmpul de bătălie de la Griviţa şi Plevna unde românii s-au încărcat de glorie în lupta antiotomană, pentru cucerirea independenţei noastre naţionale. Mausoleele din aceste localităţi istorice ne-au impresionat puternic. Eram atunci însoţitorul unor elevi care făceau o excursie în ţara vecină. Pe unde am trecut am fost foarte bine primiţi şi ni s-au oferit daruri. O faţă de masă cu cusături naţionale o mai păstrăm, ca amintire. O frumoasă tafta de culoare mov ne-a tentat şi am cumpărat-o.

1984 este anul în care am călătorit în fosta R.D.G., până la Leipzig. Cu doi ani înainte, Mihaela, Relu, Mioara şi Niculiţă făcuseră o excursie până la München când, cu totul întâmplător, la o staţie de benzină au cunoscut familia Berger care urma să vină în Bulgaria. Atunci s-au înţeles să treacă şi prin Piteşti. Şi au trecut, i-am cunoscut şi i-am găzduit o zi la noi. A urmat o corespondenţă prin care eram invitaţi să-i vedem la Leipzig.

La 21 iulie am plecat (Relu, Mihaela, Dida şi cu mine) spre Germania. La Leipzig am ajuns noaptea. Cu greu am găsit adresa familiei Berger. Surpriză: acasă nu era nimeni. O vecină de apartament Anemone Ohm din acelaşi bloc ne-a informat că sunt plecaţi în afara oraşului, unde aveau un "bungalow" unde îşi petreceau zilele libere. Vecina a avut amabilitatea să ne însoţească până acolo şi astfel am găsit familia căutată care s-a bucurat de venirea noastră. Revenind în aceeaşi noapte la Leipzig, am rămas acolo două zile, timp în care am cunoscut oraşul care ne-a amintit de numele unor lingvişti şi filologi cu care, în trecut am avut relaţii culturale.

Din Leipzig am trecut în R.F.G., pe la Strasbourg. În R.F.G. prima escală am făcut-o la fratele doamnei Ioţa, doctor stabilit acolo ca mulţi tineri dornici de o viaţă prosperă. Ne-a primit cu toată bucuria unui român, dornic să stea de vorbă cu conaţionalii săi. O noapte întreagă, în jurul unei mese îmbelşugate nu ne-a fost suficientă pentru depănarea unor amintiri. Atunci ne-a întrebat dacă vrem să rămânem în Germania. I-am spus că scopul nostru este cel turistic şi i-am mulţumit pentru găzduire cu speranţa că ne vom revedea.

Spre Franţa am traversat Rinul şi am admirat peisajul şi holdele bogate. Ne-au încântat autostrăzile bine îngrijite şi dotate cu toate serviciile. Ne-am oprit şi am parcat în campingul de la Versailles, de unde plecam zilnic să vizităm Parisul. Versailles ni se înfăţişază stălucitor poate şi pentru faptul că,

împreună cu Trianon-ul ne amintește de anumite evenimente istorice, ca de ex. de pacea încheiată după primul război mondial. Vizionăm palatele regale cu tot fastul și interioarele luxoase, saloanele cu oglinzi, picturile unor iluștri artiști.

Dar până a ajunge la Versailes am trecut prin Metz, oraș și regiune cu rezonanțe istorice amintindu-ne de războiul dintre francezi și germani (1870-1871). Lucram atunci la volumul **Călătoriile lui Carol Davila**, care a și apărut în 1984 și mi-am amintit că tânărul medic Davila a luat parte la acel război împreună cu alți tineri medici români. De acolo îi scria destul de des soției Anica, născută Racoviță, rudă cu Goleștii, pe care o ținea la curent cu desfășurarea luptelor și cu toate peripețiile prin care trecea.

Veneam dintr-o țară ca a noastră, lipsită de abundența articolelor alimentare din cauza economiei centralizate practicată de guvernarea comunistă. Acolo, la Metz, în imediata apropiere a catedralei era un magazin alimentar. Exteriorul magazinului nu era deloc atrăgător, clădirea fiind foarte veche. În schimb, în interiorul ni s-a înfățișat un "spectacol" la care nu ne așteptăm. Erau zeci și zeci de sorturi de brânzetului, cum numai în Franța mai puteai găsi, precum și alte articole pe care nu le mai văzusem decât în Bucureștii dintre cele două războaie mondiale. Atunci am înțeles mai bine de ce foarte mulți tineri tânjesc după viața din Occident.

Scopul principal al vizitării Franței era să cunoaștem, măcar parțial, Parisul. Timp de cinci zile am putut vedea și admira Nôtre Dame de Paris, obiectivul turistic al tuturor turiștilor care vin în Franța. Deși foarte veche, (începută în 1163) impresionează prin dimensiunile sale și prin vitraliile din interior.

În Muzeul Louvre, fost palat al regilor și împăraților francezi, am admirat capodoperele de sclptură ca Diana din Poitiers, Diana lui Jean Goujon, despre care citisem în Pseudokinegeticos a lui Odobescu; am văzut mumiile egiptene, Statuia Victoriei de la Samothrace, Gioconda de Leonardo Da Vinci pe care am privit-o de la distanța fără s-o putem filma din cauza unor restricții.

Turnul Eiffel nu putem fi ocolit. A fost construit de inginerul francez Gustave Eiffel, cu o ocazia Expoziției Universale din 1889. L-am vizitat cu ascensorul care ne-a urcat doar până la etajul al doilea unde se află permanent diferite buticuri, cofetării etc. De la acest etaj Parisul ți se înfățișează în toată splendoare lui de lumini diferite, mai ales în timpul nopții.

Universitatea Sorbona, pe unde au trecut și mulți români, Palatul Invalizilor, Pantheonul și Liceul St. Louis (unde studiase ca elev Alexandru Davila), au fost admirate de la distanță, ca în timp de vacanță. Piața Concordiei, foarte spațioasă, ni s-a părut puțin îngrijită dar și mai puțin atrăgătoare erau Grădinile Tuileries, am putea spune chiar neglijate de administrația municipalității. Acolo, tineri negri căutau să facă un mic negoț cu obiecte confecționate din plastic sau alte materiale ieftine (porumbei sburători, de ex.).

Pretutindeni ne-a uimit luxul și aspectul sărbătoresc al magazinelor și mai ales Arcul de Triumf și Champs-Elisées.

Ne-am despărțit de Franța cu regret, dar cu speranța că vom reveni nu prea târziu.

Dorința noastră era să vedem și Spania, și dacă e posibil să ajungem până la Madrid. Ne-am dat seama că lucrul acesta n-ar fi posibil și atunci măcar să trecem în Andora. Am traversat Munții Pirinei după ce am parcurs teritoriul francez pe Valea Loire-i privind de la distanță unele castele de acolo. Am trecut prin regiunile viticole din sudul Franței degustând vinurile franceze atât de vestite și pe la Perpignan ne-am apropiat de vama de trecere în Spania, prin care am trecut fără dificultăți. După traversarea lanțului Pirineilor am poposit la Barcelona, oraș foarte aglomerat și cu o climă meditaraneană. Aici, cei care doreau puteau face chiar o plimbare într-o trăsură cu patru cai albi împodobiți trecând prin centrul orașului. Ne-a surprins faptul că în vitrine puteam vedea zvastici și diferite insigne monarhiste. Moneda spaniolă, pesetas, era foarte devalorizată față de leul românesc. Ne-a impresionat imensitatea monumentului lui Cristofor Columb care domină panorama orașului.

Am făcut fotografii și o baie în Mediterana cu apele ei înspumate.

În țară ne-am înapoiat prin Cehoslovacia. În ziua de 5 august, ziua de naștere a lui Alexandru, am dat un telefon din Praga felicitându-l la împlinirea vârstei de trei ani. Dornici de a-l revedea, ne-am grăbit să ne înapoiem acasă.

N-a fost deloc obositor cum prevesteau unii care credeau că la vârsta de 69 de ani nu poți rezista la o călătorie mai lungă, cu mașina. Din contră, m-am simțit foarte bine tot timpul și m-am întors acasă cu totul reconfortat.

După patru ani, în 1988, aveam să facem o călătorie și mai interesantă. Am plecat din Pitești în ziua de 3 iulie cu grija să observăm permanent consumul de benzină. Până la ieșirea din țară, pe la Nădlac, mi-am făcut unele însemnări despre ceea ce aveau să-mi amintească unele locuri prin care trecusem altădată. La Veștem mi-am amintit de exigentul meu profesor de limba germană, Victor Vestemeanu, originar de acolo. Datorită metodei sale de examinare: din lecția de zi, dintr-o lecție din urmă și din gramatică, am dobândit serioase cunoștințe de germană care mi-au folosit în viață. Șelimbărul mi-a adus aminte de lecțiile de istorie cu Mihai Viteazul. Apropiindu-ne de Sibiu mi-am amintit că în 1942 am fost cartiruiți cu regimentul 4 Dorobanți în comuna Turnișor, iar Cristianul Mare îmi amintea de marile manevre militare care se făceau acolo înainte de al doilea război mondial. O dată cu aceste locuri îmi veneau în minte multe figuri de ofițeri activi și de rezervă astăzi dispăruți dintre noi. Comuna Sebeș Alba a fost orășelul unde am cartiruit, tot în 1942, regimentul. Totodată am cunoscut acolo câteva din picturile lui Sava Henția, cel care a imortalizat pe A. Davila copil, îmbrăcat mocănește, într-un tablou reușit, existent astăzi în Muzeul din Golești.

Trecând prin Orăştie mi-am amintit că acolo s-a tipărit **Palia** (1581-1582) într-o evoluată limbă literară, tipăritură despre care ne vorbea la orele de curs profesorul nostru de literatură veche, Nicolae Cartojan, de la Universitatea din Bucureşti, tipăritură care a stârnit interesul unor cercetători străini ca francezul Mario Roques şi alţii.

Din Ungaria, din oraşul Györ, am făcut cumpărături de medicamente. La 5 iulie am ajuns la Bratislava unde ne aprovizionăm cu benzină. În aceeaşi zi am pornit la Viena. La vreo 30 de kilometri de Rohnau (?) spre Carnantum am vizitat ruinele foarte interesante ale unui teatru antic, unde se făceau pregătiri pentru restaurare.

În centrul Vienei oraşul muzicii şi al operei, am oprit prima oară pe Obere Donaustrasse, nr. 101. Vis-a-vis este palatul "American International Nadorvriters National Union Versicherung Weltweit".

Vizităm Stadtschulrat Wien, Naturistorisches Museum, fondat în 1881, construit după planurile lui Gottfried Semper şi Karl Hofenauer. De asemeni, admirăm Hofburg-ul, care are două faţade, una spre Prater. Dorinţa noastră era să vizităm interiorul vestitei opere din Viena. N-a fost posibil, găsindu-ne la o oră când nu se putea vizita. Ne-am mulţumit admirându-i exteriorul construit în stil clasic, şi busturile marilor muzicieni şi compozitori care i-au adus faima.

În ziua de 8 iulie ne aflam în Franţa. Noaptea ne prinde în Alsacia la Obretnai. Aci dormim în cort, la marginea unei plantaţii viticole. În ziua următoare ajungem la Colmar, mare centru comercial cu minunăţii alimentare pe care în ţara noastră nu le mai văzusem dinainte de război. După câteva cumpărături, ne îndreptăm spre Mulhouse, care e în aceeaşi direcţie cu Basel - Elveţia. Din Bourg en Bresse facem la stânga spre Grenoble. La 14 Km. înainte de a intra în Grenoble, trecem printr-o splendidă regiune, o mare depresiune înconjurată de munţi. Pe masivul Alpilor, la stânga, la această dată zăpada este încă prezentă. La şapte km. spre Grenoble trecem prin St. Egrève, apoi prin Fontaine, locuri tot atât de minunate.

Noaptea spre 10 iulie dormim într-un camping, la poalele Alpilor. Ca să obţinem un loc, Relu face cadou o mapă, administratorei.

Voind să vedem Riviera - sudul Franţei, la 10 iulie pornim spre Cannes. Până acolo trebuie să trecem prin Grasse, oraş cu fabrici de parfumuri, foarte mare şi foarte frumos. Întreaga atmosferă este îmbibată cu parfumul nu numai artificial, dar şi cel natural pentru că oraşul este aşezat într-o regiune pe care n-o poţi uita uşor.

Încă de la plecarea din Piteşti ne propusesem să vizităm pe profesorul universitar Vitalie Pietraru, fostul nostru elev, de curând stabilit în Franţa. Noi îl ştiam la Valbonne, dar cu greu nimerim spre acest oraş. Nu l-am găsit la Valbonne, dar prin serviciul de informaţii 12, aflăm că s-a stabilit, nu demult, la Biot. La numărul său de telefon nu răspunde nimeni. Aşteptăm până la ora 21 când reuşim să stabilim legătura telefonică. După puţin timp, ne întâlnim, conform înţelegerii, în faţa monumentului eroilor din Biot. Fostul nostru elev ne

primeşte cu mare plăcere într-o vilişoară cochetă unde are şi o grădiniţă cu flori şi legume. În dimineaţa zilei următoare ne conduce să vizităm Antibes, veche aşezare de pe vremea grecilor ajunsă apoi în stăpânirea romanilor. E o staţiune internaţională de excepţie. La 12 iulie vizităm Cannes, oraş greu de egalat de altele. Clima mediteraneană, vegetaţia bogată şi atmosfera ozonificată rămân permanent în memoria omului. Ochiul se desfată privind vilele ultraluxoase, construcţiile somptuoase şi sofisticate. Facem fotografii sub palmieri şi o plăcută baie în Mediterana. Nu părăsim staţiunea şi vizităm palatul festivalurilor cinematografice. Stilul arhitectonic în care este construit este de-a dreptul bizar. De culoarea nisipului, are mai multe laturi cu înălţimi şi unghiuri foarte variate. Nu-ţi dai seama care este intrarea principală pentru că toate sunt la fel de grandioase. La 12 iulie plecăm din Cannes. Vitalie ne face plinul la benzină, ne dă medicamente şi ne oferă cadouri. Îl invităm să ne întoarcă vizita, dar e puţin probabil, spune dânsul în actualele condiţii.

Parcursesem până acum 3500 km. Ne îndreptăm spre Nise, staţiunea naţională mai aglomerată decât celelalte staţiuni de pe Riviera. Oraşul este foarte întins. Nu-l putem admira decât dintr-un scurt popas şi din ... fuga maşinii.

Observăm că întreaga regiune este aşezată pe rocă dură. Se găseşte foarte puţin teren pe care se poate cultiva ceva. Pentru o bucată de grădină oamenii aduc din alte părţi sol bun pentru cultură. În schimb, marea înviorează atmosfera iar clima mediteraneană favorizează o vegetaţie luxuriantă. Întocmai ca la Cannes, la Nise sunt alei întregi de palmieri.

Pe la ora 14 intrăm în Monaco, staţiune tot atât de splendidă ca celelalte. Aici ne atrag vilele semeţe de pe vârfurilor unor stânci care se ridică la ţărmul mării. Fără să vrei te întrebi cum s-au putut construi astfel de vile şi hoteluri pe poziţii atât de periculoase. În centru ne atrage atenţia un hotel magnific şi deosebit de luxos. Pretutindeni, lume foarte multă. Spre seară, în atmosferă pluteşte o aromă dintre cele mai îmbietoare. Circulaţia cu maşinile şi motocicletele este ameţitoare, în ciuda numeroaselor curbe, iar restaurantele şi terasele, înţesate de consumatori.

În seara zilei de 12 eram în Italia, la Barge, un oraş vechi, în provincia Cuneo, în nordul ţării. Familia Marianei-Slobozeanu ne primeşte călduros în via Giolitto, nr. 14, unde vom rămâne până în ziua de 14 iulie.

După ce schimbăm în valută şi facem unele cumpărături, pornim spre sud şi în noaptea de 15 ajungem la Milano dar ne rătăcim şi colindăm până la ora unu noaptea dar în cele din urmă ieşim într-o periferie unde dormim în cort. În acea noapte a plouat torenţial, cu tunete şi fulgere. A doua zi până la prânz am vizitat Domul din Milano. E de culoare albă. E impresionant! Pentru a putea vizita interiorul trebuie să respecţi unele cerinţe: de ex. femeile n-au voie să intre decât decent îmbrăcate. Atmosferă de catedrală care te copleşeşte, te reduce la tăcere.

Părăsind oraşul, pe la orele 18 ajungem la Verona, oraş cu rezonanţe literare. Şi aici aceeaşi atmosferă de oraş occidental, cu clădiri în stil original şi cu multă vegetaţie proaspătă. În piaţa San Zeno Maggiore, între edificii se distinge Basilica San Zeno, catedrală care are în partea stângă un turn cetate cu mai multe etaje marcate prin mari firide, iar în partea de sus se termină cu ziduri în formă de conuri (colţi). Turnul e de culoare roşie. În dreapta e un alt turn tot paralelipipedic cu o terminaţie în formă de con de culoare maro şi alte două turnuleţe construite în acelaşi stil, cu vârfuri conice. În stânga se continuă zidurile vechi ale turnului. În interiorul basilicei se observă picturi murale foarte vechi cu scene biblice ca în bisericile noastre. Curtea interioară în spatele turnului din stânga are forma patrată şi e înconjurată de săli străjuite de stâlpi frumos ornamentaţi ca sculptură. Pe un perete sunt fixate şase inscripţii în piatră. Aerul proaspăt cu miros de fân cosit de curând sporeşte şi mai mult atmosfera sărbătorească.

Catedrala are subsol, parter, etaj. Altarul e la etaj, şi în dosul său, orga. Partea din dreapta a etajului este luminată permanent de lumânările albe aprinse în faţa icoanelor. De pe o parte a pereţilor laterali, tencuiala este dată jos şi se văd cărămizile, probabil în vederea unor cercetări şi restaurări.

În Verona ne atrage atenţia Casa Julietei, clădire din cărămidă roşie şi afumată, construcţie din secolul al XIII-lea. Se vede balconul Julietei. N-o putem vizita în interior: e târziu şi e închisă.

În jurul pieţei San Zeno clădirile sunt vechi, cu magazine la parter. La etajele I şi II, în dreptul fiecărei încăperi este câte un mic balcon cu grilaj de fier şi cu multe flori, cele mai multe de culoare roşie.

În noaptea de 16 iulie dormim în orăşelul Dolo, în apropierea unui râu. La câţiva metri de cortul nostru, dimineaţa am văzut un bust pe un soclu. Era bustul în bronz al lui Garibaldi, revoluţionarul.

Din Dolo pornim spre Veneţia. La dreapta, se desparte şoseaua spre Ravena. La Veneţia parcarea este obligatorie în afara oraşului. Pentru trei ore de parcare se plătesc 3000 lire italiene; noi plătim 9000 lire de la orele 10-17. Relu şi Mihaela fac o croazieră pe Canal Grande până în Piaţa San Marco. La ora 14 se înapoiază. Plec şi eu pe Canal Grande tot până la Paţa San Marco. Costul, 3000 lire italiene dus-întors, de persoană. Vizitez interiorul Basilicei San Marco. Are toate plafoanele placate cu aur. E de-a dreptul uimitor, impresionant!

În faţa bazilicei se află Piaţa San Marco, înconjurată de Palatul Dogilor. La parterul clădirii sunt magazine de lux, în special cu bijuterii şi giuvaieruri, dar şi restaurante. La etaj se organizează expoziţii, mai ales internaţionale.

De-a lungul Canalului Grande sunt palate cu nume de rezonanţă istorică. În unul dintre ele a locuit, după cum arată o inscripţie, Lord Byron; într-o bazilică - arăta o placă - Lucia, fecioara de Siracuza, care a murit pentru credinţa în Christos.

În Veneţia multe construcţii nu mai sunt locuite. Unele sunt în restaurare, tencuiala de pe ziduri e căzută. Acest aspect te face să te gândeşti la versurile genialului Eminescu:

S-a stins viaţa falnicei Veneţii,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri...

Dintre poduri se distinge prin construcţie Ponte di Rialto, din marmură şi piatră, cu deschideri în arcade foarte largi, de culoare albă.

În ziua de 17 iulie pornim din Cavallino, unde e marele "Camping Euro", spre nordul Italiei. Trecem prin aşezări deosebit de pitoreşti, în regiunea Friuli, spre Jeselo, Ponte delle Priuli, Congiliano, San Vendeniano, Bolluno, Cortina. Suntem în regiunea prealpină; foarte aproape se văd Alpii. După oarecare distanţă ajungem la Santa Croce del Lago, un lac foarte întins, într-o depresiune montană, înconjurat de munţi cu codri înverziţi. Ca peisaj este ceva rarissim.

În mare viteză ne îndreptăm spre R. F. G. călătorind până la ora unu noaptea. Nu ne putem opri decât într-o parcare, până dimineaţa când plecăm spre München unde sosim la ora 10 dimineaţa, în ziua de 19 iulie.

De la plecarea din Piteşti parcursesem 5200 km. Aci cumpărăm o cameră de luat vederi J.V.C. Aşteptându-i în maşină, pe Marienstrasse nr. 17, am cunoscut pe Jansen R. Konstantin, cameraman originar din România. A văzut maşina noastră cu număr de "Argeş" şi ni s-a adresat invitându-ne la o cafea în apartamentul său. Adresa: Marienstrasse, nr. 17, 8000, Münhen 2, tel. 089/220378.

În ziua de 20 iulie eram în Budapesta de unde am cumpărat 17 litri de gazolină pentru că benzină nu se găseşte.

Parcursesem 6500 km.

Ne îndreptăm spre ţară doar cu scurte popasuri.

Bucuria revederii cu cei de acasă e de nedescris!

Comandant de pluton

Nuda veritas

După ce străbătusem pe jos, de două ori pe zi, timp de doi ani de zile, distanţa dintre Piaţa Banu Manta, nr. 6, vis-a-vis de Primăria sectorului VI "verde" din Bucureşti şi Universitate, obţinusem bursa pentru locuinţă şi masă gratuit, la Căminul nr. 1 din strada Gogu Cantacuzino, pe baza situaţiei la învăţătură.

În toamna anului 1936 amânasem armata timp de doi ani pentru terminarea studiilor, aşa că am plecat în 1938, fără să întârzii nici o zi, la Rgimentul 4 Dorobanţi-Argeş, pentru încorporare. Plecam în suflet cu o mulţime de amintiri, fără să mă gândesc, nici o clipă, la cele ce vor urma. Datoria faţă de patrie era pentru mine, una dintre cele mai sacre.

Nu-mi mai aduc aminte cum m-am despărţit de părinţi şi de ceilalţi colegi. Ştiu, doar, că la Piteşti m-am trezit într-un dormitor de cazarmă cu vreo treizeci de paturi de fier aliniate şi acoperite cu pături cenuşii, toate îmbibate de mirosul pătrunzător al petrolului dat din belşug contra ploşniţelor.

În schimb, îmi amintesc bine că era ziua de 9 noiembrie când am fost luat în primire de plutonierul Şoarece şi înmatriculat în registrele regimentului. Aceasta avea să fie prima "mutaţie" după care au urmat altele timp de câţiva ani cât aveam să mă aflu în evidenţa armatei.

N-aveam să rămân acolo decât câteva zile după care a trebuit să plec în calitate de licenţiat al Facultăţii de Filosofie şi Litere, la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă din Ploieşti, oraş pe care nu-l văzusem niciodată.

În primele zile când ieşeam pe aleile Şcolii, mă pomeneam fredonând melodii din anii trecuţi, pe care le cântasem în grupul colegilor de Facultate. Mult timp am fost chiar obsedat de unele cântece până când încet-încet toate au început să se estompeze, pentru ca alte impresii, amintiri şi gânduri să le ia locul.

Îndatoririle de elev al unei Şcoli Militare, chiar dacă era de ofiţeri de rezervă, trebuiau îndeplinite cu punctualitate şi multă disciplină. Marşurile până la Crângul lui Bot, unde aveau loc aplicaţiile militare, sau până la Blejoi şi

Bucov unde făceam exerciţiile de tragere, cu armele de toate tipurile, erau dintre cele mai obositoare. Dar şi oboseala era curând uitată, mai ales că în acele zile masa de se compunea din fasole cu costiţă de porc, cea mai bună mâncare dintr-o cazarmă. Chiar şi ofiţerii, comandanţii noştri de pluton, se dădeau în vânt după o astfel de masă.

Comandantul companiei a II-a era căpitanul Nicolescu, poreclit de elevi "Negusul" din cauza culorii feţei sale prea apropiate de a abisianului. Dar ce om cumsecade s-a dovedit a fi! A murit în războiul care a urmat în curând. Ceilalţi ofiţeri, comandanţi de plutoane "săreau peste cal" de multe ori în exercitarea funcţiei lor, pentru că au rămas neuitate zilele când, obosiţi până la extenuare noi, elevii, primeam ordinul "culcat" tocmai pe o uliţă din preajma Şcolii, plină de băltoace şi noroi. Am avut norocul că era o zi de miercuri, când după amiază aveam program administrativ. Altfel n-am fi avut timpul necesar curăţirii mantalelor şi bocancilor pline de sus până jos de noroiul peste care plutea o pojghiţă de petrol. Uliţa respectivă parcă într-adins era lăsată neîngrijită, iar ziua de miercuri era calculată pentru a avea timp pentru curăţenie.

Şcoala trebuia să se termine cu manevrele din luna august, desfăşurate în zona Vălenilor de Munte, la Izvoarele, Homorâciu, Drajna şi alte localităţi de pe acolo. Cu propriu-zisa mitralierei Schwartzlose în spate am urcat pe brânci şi pe coate mai multe pante destul de abrupte. Căldura zilelor de august era cât se poate mai potrivită pentru călirea trupului şi a sufletului cu astfel de greutăţi.

Dar cum toate trec pe lumea asta, aşa au trecut şi manevrele şi examenul pe care toţi l-am luat pentru că altfel nevoia de comandanţi de plutoane pe frontul care avea să se apropie, nu putea fi împlinită. Şi iată-ne cu o tresă pe umăr, care pentru mulţi dintre noi a fost o emblemă aducătoare de necazuri şi de moarte.

Sfârşitul anului 1939 avea să aducă ţării şi neamului românesc multe şi grele suferinţe. Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 a fost doar sinistra uvertură a furtunii următoare.

Fără să ştie numic despre acele secrete aranjamente războinice germano-sovietice, unitatea noastră a primit ordin să se deplaseze în zona Clujului. Nimeni nu ştia cu precizie despre ce ar fi vorba. N-au trecut decât câteva zile şi la începutul lui septembrie a trebuit să fim amfitrionii polonezilor a căror ţară a căzut neînchipuit de repede sub stăpânirea germanilor.

Cantonaţi cu micile unităţi prin satele Fildu de Mijloc, Fildu de jos, Tetiş, Huedin etc. ostaşii noştri se complăceau neştiutori, în executarea unui program care nu era dintre cele mai grele. Numai rareori câte un maior ca Pristavu se găsea mai "catolic decât papa" pretinzând soldaţilor care urcau în marş o pantă, să păstreze cadenţa. Altfel, după opinia sa, cei în cauză nu puteau fi decât nişte "berbeci".

Legătura cu locurile de unde plecaserăm nu era chiar atât de uşoară. Am aflat, mai târziu, din ziare, că Armand Călinescu, fruntaş al ţărăniştilor şi aprig duşman al legionarilor, a fost împuşcat.

Anul 1940 avea să fie dintre cei mai zbuciumaţi şi plini de emoţii. Ne găseam de data aceasta, în altă parte a ţării: pe malul drept al Prutului, în satul Drânceni, în majoritate locuit de evrei. Noaptea de 28-29 iunie rămâne pentru mine memorabilă: se cedase Basarabia, ca urmare a ultimatumului rusesc. Atunci eram ofiţer de serviciu pe regiment. Într-un astfel de mediu se putea întâmpla orice din partea drâncenilor. Îngrijorarea tuturor era deosebit de mare, de aceea noaptea mi s-a părut că nu se mai sfârşeşte. Legătura permanentă cu comandamentul marilor unităţi mă asigura că nu se poate petrece nimic grav.

În ziua de 29 iunie ne-am retras din sat, într-o pădure, pe o culme la câteva sute de metri spre vest, de unde am putut vedea întreg calvarul miilor de basarabeni care se retrăgeau şi treceau Prutul pe podul de la Albiţa. Şiruri nesfârşite de căruţe încărcate la repezeală cu strictul necesar, flancate de mulţimea nenumărată a copiilor, bătrânilor şi femeilor, târau după ele vite legate cu lanţuri, într-un nepătruns nor de praf. Era un exod dintre cele mai tragice, un spectacol lugubru, la care priveam neputincioşi. Chiar dacă am vrut să-i ajutăm pe acei oameni nenorociţi, nu am putut fără aprobarea comandanţilor superiori. Aşa s-au consumat câteva zile în şir în peregrinarea a zeci şi sute de mii de suflete care nu concepeau să trăiască decât într-o ţară liberă, ca a lor.

O singură zi am venit în sprijinul lor. Am primit ordin să trecem Prutul pe podul de la Albiţa, spre satul Leuşteni şi să ocupăm poziţii de luptă pentru a proteja retragerea trupelor şi a oamenilor, după împrejurări. La câţiva kilometri dincolo de Prut mi-am instalat secţia de tunuri anti-tanc "Bofors", pe care o comandam şi eram în măsură să deschid focul împotriva celor care ar fi contravenit înţelegerilor de retragere. Un mic incident a avut loc în acea zi: câţiva tanchişti ruşi s-au oprit lângă noi şi ne-au întrebat cu ce misiune am ocupat acele poziţii. Conform ordinelor le-am răspuns că veghem la îndeplinirea condiţiilor de retragere şi că vom opri trupele române să se retragă fără armamentul cu care erau dotate. Greu, dar, în sfârşit, am fost crezuţi şi am fost lăsaţi în pace. Misiunea noastră era prevăzută să se desfăşoare până la orele 12 ale acelei zile. În tot acest timp unităţile ruseşti se apropiau de Prut într-un număr din ce în ce mai mare. Comandanţii ruşi n-au respectat strict ora până la care noi trebuia să ocupăm acele poziţii. Primind ordin să ne retragem dincoace de Prut, era gata-gata să rămânem prizonieri în jurul orei 11, când ruşii se instalaseră pe malul stâng al Prutului. În urma mai multor parlamentări am fost lăsaţi liberi în retragerea noastră. Cine şi ce se putea face mai mult în condiţiile de atunci, pentru protecţia refugiaţilor?

Toamna anului 1940 ne-a găsit în jurul Bucureştilor. Batalionul II din care făceam parte era cartiruit în comuna Andronache. Au urmat o serie de

desconcentrări şi concentrări după nevoile regimentului, în sudul Moldovei, zona Galaţi, Hanul lui Conachi, comuna Tudor Vladimirescu etc. până la sfârşitul anului 1941.

Începutul anului 1942 cu iarna deosebit de geroasă l-am petrecut la Centrul Divizionar de Instrucţie din Piteşti. Instrucţia se făcea în marginea satului Papuceşti, la Pădurea Roşu. Ofiţerii instructori germani cu care eram aliaţi îşi etalau aroganţa faţă de ostaşii noştri şi chiar faţă de ofiţeri. Şef al Marelui Stat Major era generalul Şteflea, prezent deseori pe câmpul de instrucţie, îmbrăcat, pe acel ger, numai cu o tunică îmblănită. Degeraturile la picioare şi la urechi pe o temperatură de minus 30 grade Celsius s-au făcut simţite mult timp după aceea.

A urmat altă serie de concentrări în zona Sibiului, la Turnişor, şi la Botoşani, unde era un mare centru de instrucţie care au durat până în decembrie. Acolo ne găseam când se dădeau crâncenele lupte de la Stalingrad. Al doilea război mondial începuse de aproape un an şi jumătate. Încercările de a cuceri Stalingradul eşuând, ne găseam - fiind aliaţi cu germanii - în situaţia de a ne retrage pe poziţii "dinainte stabilite". În felul acesta s-a ajuns ca în primăvara anului 1944 să ne găsim faţă în faţă cu ruşii, pe Prut, pregătiţi să apărăm Iaşii.

Regimentul nostru îşi păstrase unele subunităţi la partea sedentară. În martie şi acestea trebuiau să treacă în zona de operaţiuni. În ziua de 4 aprilie gara Piteşti era ticsită de trupe echipate cu tot ce era necesar pentru luptă.

Fratele meu mai mare a venit "să mă petreacă". Nu mă aşteptam la o asemenea vizită. În faţa unui pahar de vin ne-am exprimat speranţa că ne vom revedea după război. Şi aşa a fost. Dar câte nu s-au mai întâmplat până atunci! Începea, din ziua aceea un lung şir de zile grele pentru infanteriştii noştri.

În noaptea de 4 aprilie am trecut prin gara Bucureşti, dar dirijaţi pe o linie secundară am putut scăpa de groaznicul bombardament american pe care l-au executat asupra Capitalei noastre. Drumul spre Moldova a continuat până în gara "Scânteia" unde am debarcat şi am rămas până în zorii zilei de 5 aprilie. Cartiruiţi prin casele apropiate, soldaţii cu raniţele în spate şi ofiţerii au aţipit rezemaţi de pereţii unor camere goale. Trebuia să ne apropiem treptat de prima linie a frontului: Castelul Stânca-Roznovanu, Dealul Rusului, Talpalaria, Valea Bogonos.

Misiunea de rezervă a Diviziei pe care trebuia s-o îndeplinească batalionul II impunea deplasările noastre în punctele unde s-ar fi simţit nevoia intervenţiei. Marşurile, care se efectuau noaptea, erau istovitoare. În scurtele halte de pe marginea şoselelor soldaţii cădeau rupţi de oboseală şi adormeau în şanţuri sprijiniţi pe raniţele grele din spate. Aşa s-au petrecut zilele şi nopţile până la 25 aprilie, când am intrat în satul Leţcani, pe valea Bahluiului. Am poposit acolo în ultima noapte, înainte de a intra pe poziţiile de luptă. Aceasta s-a petrecut în după amiaza zilei de 26 aprilie, când am atacat dealul Budău-Împuţitu. Era o zi cu cerul acoperit de nori grei. Atunci am primit botezul focului.

Aşa cum fusesem instruit, mi-am dispus plutonul cu două grupe în prima linie şi cu alte două în linia a doua. Pornirea la atac s-a dat după toate regulile stabilite prin regulamentele militare. Ostaşii erau foarte disciplinaţi. Comandanţii de grupe, sergenţi sau caporali, ţineau permanent legătura din vedere, cu mine, care mă găseam între soldaţii din primele grupe. Parcă eram la o temă de luptă pe un câmp de instrucţie, nu pe front, în faţa inamicului. Nici o emoţie, nici o ezitare! Executarea comenzilor fără nici o greşeală: când grupele din faţă înaintau, cele din linia a doua le susţineau cu focuri de armă, la ordinele comandanţilor respectivi. În acelaşi fel se înainta şi cu subunităţile din stânga şi din dreapta noastră. Câteva sute de metri am înaintat "ca la carte". La un moment dat, am auzit în dreapta şi puţin înapoi o explozie puternică. Privind într-acolo, am văzut, timp de câteva clipe plutind în aer două jumătăţi de om. Caporalul Constantin, un băiat vârtos la trup, care purta o cutie metalică plină cu grenade de puşcă, îşi găsise într-o fracţiune de secundă, moartea. Nici o mişcare nu s-a petrecut în sufletele noastre decât groaza morţii pe care până atunci n-o cunoscusem, dar care ne pândea la orice pas. Şi cu toate acestea înaintarea a continuat până la căderea serii când a început o burniţă deasă. Numai în pauza nopţii care a urmat am putut să-mi rememorez cele petrecute cu exactitate. Am fost convins că o rafală de mitralieră, o grenadă inamică sau un cartuş de mare calibru (antitanc), au lovit în plin cutia cu grenade şi s-a produs explozia care a secerat în două trupul tânărului caporal.

Burniţa măruntă şi deasă a continuat toată noaptea. Fiecare am rămas pe locurile unde ajunsesem şi ne-am făcut măşti individuale. Acolo, acoperiţi cu foaia de cort pe care atunci am folosit-o prima dată, ascultam răpăitul monoton al picăturilor de ploaie care parcă ne pătrundeau până şi sufletele.

Încercările ruşilor de a ne respinge de pe poziţiile cucerite s-au izbit de rezistenţa îndârjită a noastră tot timpul nopţii. Cum puteam arăta în zorii zilei următoare, oricine îşi poate închipui. Eram, de sus până jos, numai apă şi pământ. Doar albul ochilor şi dinţilor mai contrastau cu noroiul care na acoperea de la cască şi până la bocanci. De pe mantale puteam să răcâim pământul cu lopăţica Linemann.

Peste o vâlcea, în dreapta dealului Budău-Împuţitu se afla Movila lui Samoilă, un punct puternic fortificat pentru comandă. Fără îndoială că fusese repetat din timp pentru că toată noaptea următoare a fost ţinta unor bombardamente şi brandturi. Fusese acoperit cu grinzi groase de stejar peste care se aşternuse un strat de pământ. Trimis să comunic un ordin către batalion, am fost prins acolo de un tir de artilerie. Proiectilele explodau fără să poată pătrunde traversele de pe acoperiş; în schimb, parcă îmi spărgeau urechile cu un ecou prelungit, resimţit în timpan ca ceva metalic.

Din raţiuni pe care noi, comandanţii de mici unităţi, nu le cunoşteam, încă înainte de a se lumina s-a dat ordin pentru schimbarea poziţiei şi înlocuirea batalionului nostru cu unul din Regimentul 1 Vânători. Mai târziu am

aflat că pierderile mari pe care le suferisem, impuneau această măsură. Chiar în timpul ocupării şi amplasării pe teren, batalionul de vânători comandat de maiorul Marin Ion a fost capturat şi luat, în întregime, prizonier, fără să se tragă măcar un foc de armă. Între timp, la comanda plutonului a rămas sergentul major Catrina Vasile care, deşi fusese rănit în 1941 purtând un glonţ în plămân, s-a dovedit foarte conştiincios în menţinerea terenului cucerit. Inamicul nu l-a cruţat: bine ochit, a fost rănit la mâna stângă, dus cu brancarda la postul de prim ajutor şi apoi la spital. Recunoscut invalid de război n-a mai participat la nici o acţiune până la ruperea frontului din auguat 1944. Merita decoraţia Virtutea Militară care însă nu i s-a acordat pentru că propunerile pentru răsplătirea unor astfel de fapte de arme nu ne-au fost cerute nouă, comandanţilor direcţi imediat superiori, care eram singurii ce cunoşteam adevăratele isprăvi ale subalternilor.

A urmat o dimineaţă însorită. Soldaţii noştri, câţi mai rămăseseră în viaţă, parcă renăscuseră. Deşi nămoliţi de sus până jos, erau veseli că se mai puteau bucura, cine mai ştia cât, de lumina şi căldura plăcută a soarelui de primăvară. Ziua de 28 am petrecut-o sub impresia primelor lupte, retraşi câteva sute de metri în satul Cârligu. Reorganizaţi, chiar în ziua aceea am pornit să ocupăm cota 190, pe Talparia, pe valea Bogonos. Ocuparea şi amplasarea pe teren s-au făcut contrariu tuturor regulilor, pe la ora 15 şi pe câmp deschis. Niciodată n-am înţeles acest ordin. Fără îndoială că inamicul care se găsea la mică distanţă în faţa noatră într-o vâlcea, vedea nestingherit toate mişcările noastre. Dar nu ne-a "deranjat" cu nimic. Aştepta să vină noaptea cu zorii următori pentru ca să înceapă una dintre cele mai grele bătălii, cea din dimineaţa zilei de 29 aprilie. În ziua de 28, până la căderea serii, câţiva dintre ostaşii noştri "au rătăcit" ei pe unde ştiau că ar putea găsi ceva bun şi s-au înapoiat cu ceva vin negru, de producătoare, din care s-au împărtăşit mulţi dintre ei. L-am gustat şi noi, ofiţerii. M-am stabilit într-o groapă de dimensiuni mici, cu laturile de 1 metru şi adâncă tot cam aşa. Acolo mi-am petrecut noaptea veghind la orice zgomot sau mişcare din partea ruşilor, alături de comandantul companiei, locotenent de rezervă Vasilescu Dumitru, învăţător de profesie, din comuna Goranu, judeţul Vâlcea. Întregul dispozitiv al companiei se găsea pe aceeaşi linie cu noi şi doar un pluton era înapoia noastră cu brandturile de 0,60 mm.

Cu mult înainte de a se crăpa de ziuă am fost atacaţi din faţă şi din dreapta noastră. Inamicul nu se vedea, dar lupta care a urmat a fost dintre cele mai sângeroase. Pentru că în faţa noastră era acea vâlcea de care am pomenit, noi şi ostaşii noştri nu puteam trage nici un foc din poziţia culcat pentru că loviturile ar fi trecut peste capetele inamicului care n-ar fi suferit nici o pierdere. Nu ne rămânea decât să tragem din poziţia din picioare. Întreaga companie formasem un semicerc, parcă era o horă. Şi acum le văd, cu ochii minţii, siluetele ostaşilor care încet-încet se profilau din ce în ce mai conturat în zorii care începuseră să se ivească. Astfel s-a acţionat timp de peste o oră

pentru că altă soluție nu era. Dar cu câte sacrificii! Compania noastră, a șaptea, a fost, pur și simplu, decimată. Și cu toate acestea, n-am dat înapoi nici un pas. Nici nu se putea altfel pentru că prezentam un obiectiv ușor de atins de către inamicul care, sigur, studiase în timpul zilei toate posibilitățile de atac. În sprijinul pușcașilor am avut brandturile de 0,60 mm care puteau lovi punctele inamice din vale. Fiind în primele zile de luptă, nici nu primiserăm grenade de mână care ne-ar fi ajutat mult în oprirea inamicului. Atunci și acolo, sublocotenentul Nicolescu, cel care comanda brandturile mici, fiind și el în picioare, a fost lovit mortal de un glonț anti-tanc, la nici 10 metri înapoia noastră. Căderea lui parcă a fost doborârea la pământ a unui copac. Am privit îngroziți acel moment tragic, dar am rezistat în continuare. Puțin la stânga și cu câțiva metri înapoia mea am găsit pe sergentul major Trăistaru, basarabean, mort cu capul pe patul puștii mitraliere cu care a ținut în loc pe atacanții ruși.

Numai aproape de răsăritul soarelui s-a potolit treptat-treptat, acel iad al zilei de 29 aprilie. Compania pierduse cea mai mare parte din efectiv, încât a fost nevoie să fim imediat scoși în refacere, o zi, tot în satul Cârligu. Dârzenia în a rezista, a făcut ca întregul dispozitiv al regimentului și, implicit al diviziei, să rămână neschimbat. Pentru acest eroism al companiei a șaptea, meritau decorați cu cele mai mari decorații, atât trupa, cât și ofițerii. Am auzit ceva mai târziu că ar fi fost vorba de unele decorații străine, pe care, însă, niciodată nu le-am văzut.

Dar pe front nu e timp de odihnă. După o zi de reoganizare am primit ordin să ocupăm o poziție într-o lungă depresiune unde am rămas până spre sfârșitul lunii mai. Efectivul companiei ocupa o mare întindere a terenului fără nici o denivelare. Spre nord, pe muchia unui deal știam că e inamicul care dacă ar fi atacat ne-ar fi dat ușor "peste cap" fiindcă noi eram într-un dispozitiv ca un fir subțire de ață, fără să avem pe cineva în fața sau înapoia noastră. Dar în tot acest timp n-am atacat și nici n-am fost atacați.

Scoși de pe această poziție, am revenit tot în satul Cârligu. În noaptea de 29 mai spre 30, am părăsit satul în formație de luptă, până aproape de liziera pădurii Tălmaciu, unde am rămas mult timp. Conform tuturor regulilor declanșării unui atac, artileria din spatele nostru a început pregătirea atacului. Niciodată n-am simțit cum se zguduie pământul de sub noi în timpul exploziilor, ca atunci. Efectul bombardamentului de artilerie n-a fost cel scontat pentru că a trebuit să rămânem pe acea bază de pornire la atac până a doua zi, la ora 15. Oboseala începuse să-și spună cuvântul. Cu ranițele în spate și cu tot echipamentul de luptă asupra noastră, moleșiți de căldura soarelui, nemâncați, eram cu totul epuizați. Și, cu toate acestea, la primirea ordinului de pornire la atac, ne-am adunat toate forțele și am făcut primele salturi. Rezistența inamicului s-a dovedit puternică. O parte din companie a reușit să se strecoare printr-o vâlcea și să înainteze. Plutonul meu a fost oprit de un foc dens de arme automate și de lovituri de brandt de 120 mm. Am reușit, totuși, să păstrăm terenul cucerit, dar cu mari pierderi de oameni. La un moment dat, ostașii care

se aflau lângă mine s-au adăpostit într-un amplasament de tun, alături de care era și o groapă circulară cu diametrul cam de 50 cm. și adâncă de peste un metru. În câteva momente de acalmie, mai mișcam, dar cu grija să nu fim observați. Unii ostași stăteau pe marginea amplasamentului. În mod sigur am fost reperați, fiindcă la un moment dat, când nimeni nu se aștepta, am auzit un scurt vâjâit deasupra capetelor noastre. Instinctiv, într-o fracțiune de secundă, am intrat în adăposturi. Dar pentru unii a fost deja prea târziu. După explozia unui proiectil de brandt de 120 mm, câțiva oatași au rămas împietriți pe locurile unde se găseau, pe marginea amplasamentului de tun. Mă aflam în groapa circulară când am auzit scurtul vâjâit; instinctiv m-am lăsat în jos și după producerea exploziei eram înecat cu praf, fum și miros greu de exploziv.

În acea situație, singura scăpare era părăsirea amplasamentului și saltul înainte. Fiecare dintre cei care scăpaseră cu viață, la comanda mea, a făcut-o pe cont propriu.

Puțin spre dreapta era un răzor pe care crescuseră bălării de înălțimea unui om. De-a lungul răzorului am țâșnit înainte fără nici o ezitare știind că în asemenea situații numai înainte trebuie să mergi. Urmărit de lovituri de brandt, îmi dădeam seama că altă scăpare n-am, decât făcând salturi tot înainte, întrerupte doar numai cât era nevoie să-mi trag sufletul. Numai în felul acesta plutonul s-a putut apropia de restul companiei care ajunsese să pună stăpânire pe o cotă, mi se pare, 350.

Totul a durat până aproape de apusul soarelui când eram cu totul și cu totul extenuați. Noaptea spre 31 mai a fost liniștită. Pândarii de la pușca mitralieră au rămas tot timpul de veghe. Dimineața era senină și răcoroasă. Nimeni n-ar fi bănuit că peste câteva ore vom fi atacați. Acum eram mai bine dotați cu armament. Aveam un faust-patrone antitanc pe care soldatul ardelean Ciorogaru l-a folosit cu precizie în imobilizarea unui tanc rusesc. Rușii urmăreau cucerirea cotei. Au apărut, ca din pământ, 7-8 tancuri pe frontul companiei noastre. Cu ce era să facem față? După o scurtă rezistență, cu tot armamentul ce aveam asupra noastră, a trebuit să cedăm terenul, retrăgându-ne până la liziera pădurii Tălmaciu. Dar cât de greu a fost până acolo!! Inamicul m-a urmărit până m-am ascuns într-un mic adăpost, de fapt o groapă circulară adâncă de 50-60 cm, în care, pentru moment, credeam că voi găsi scăparea. Apropiindu-se un tanc, mi-am dat seama că trecând peste aceată groapă, mă va strivi. Atunci am luat hotărârea la disperare: am părăsit locul îndreptându-mă spre pădure. Eram singur. Restul companiei fusese, literalmente, spulberat. La un moment dat, am simțit o lovitură în cască, în partea stângă, m-am uitat, involuntar, în acea direcție și am văzut o schijă sărind la vreo 10 metri de mine. Casca, din care ricoșase, a fost salvarea mea. Rușii foloseau tot ce aveau la îndemână în urmărirea unui om. După eforturi neînchipuit de mari, am reușit să ajung în pădure unde am fost găsit de soldatul Isailă. A fost încă una din situațiile grele prin care am trecut. Cu efectivele mult reduse, a fost nevoie de câteva zile pentru reorganizarea companiei.

Zilele de 3,4,5 iunie ne-au găsit pe altă poziţie, în apropierea satului Tăuteşti. Misiunea noastră era stăpânirea terenului cucerit. De acolo am văzut cum a fost bombardat oraşul Iaşi, în seara zilei de 5 iunie, lovind spitalul Sf. Spiridon unde se aflau foarte mulţi răniţi.

În zilele următoare am aflat de debarcarea trupelor aliaţilor, din ziua de 6 iunie, pe frontul de vest şi de luptele de la Dunkerque, date între 27 mai şi 4 iunie. Soarta armatei germane şi a aliaţilor ei era pecetluită. Începusem să întrevedem dezastrul care se apropia, dar rămâneam, totuşi, pe aceleaşi poziţii cucerite.

În noaptea de 6-7 iunie, din cauza unei puternice crize de colecist, am fost dus la postul de prim ajutor al companiei pentru ca în seara aceleiaşi zile să mă înapoiez la pluton. I-am găsit pe ostaşi deplasaţi pe un teren pe care în seara zilei de 7 spre 8 iunie am primit ordin să atacăm în direcţia Dealul Rusului.

Pornirea la atac n-a putut avea loc decât mult după răsăritul soarelui, din motive pe care nu le-am înţeles. Sigur, ruşii observau toate mişcările noastre. Ne-am apropiat de linia pe care trebuia să ajungem, trecând de-a lungul unor tranşee adânci. Deşi protejaţi de acele şanţuri, am avut destule pierderi. La trei metri în faţa mea, caporalul Rovină, din comuna Goranu, judeţul Vâlcea, a fost lovit în cap de un proiectil puternic. Numai aşa mi-am explicat cum a fost posibil să-i fie smulsă casca de pe cap şi să fie ucis într-o clipă. După câteva momente, locotenentul Vasilescu, comandantul companiei, care era în faţă la 7-8 metri, pe acelaşi tranşeu, s-a întors spre mine spunându-mi scurt: a murit Rovină! Da, i-am văzut casca zburând de pe cap, i-am răspuns. Nici unul dintre noi n-a mai fost în stare nici măcar să comentăm acea tragică clipă. Nici atunci, nici mai târziu.

Compania noastră se găsea la stânga şoselei, iar în dreapta, la câteva sute de metri, era castelul Stânca-Roznovanu, ocupat de ruşi, dar bombardat de aviaţia germană cu formidabilele Stukas-uri. Pe acea poziţie am rămas până la 2 iulie, în tot acest timp neangajându-ne nici noi, nici ruşii, în atacuri mai importante. Erau doar încercări de hărţuială. În timpul nopţilor se petreceau acele încercări din partea inamicului. Rachetele luminoase trase de noi dar şi de ruşi, luminau feeric tot câmpul. Tot timpul se trăgea, mai ales cu puşca mitralieră, şi dintr-o parte şi din cealaltă, dar mai mult ca avertisment, căci nu s-a întreprins nici o acţiune de amploare.

Dintre comandanţii subunităţilor, nimeni nu ştia nimic din ceea ce avea să urmeze. În ziua de Sf. Petru şi Pavel, o zi cu mult soare, soldatul Spirea Ion a trecut şoseaua să prindă un rus, cum spunea el. Spirea avea numai un ochi sănătos. Cu celălalt - cu albeaţă - nu vedea. Toţi ne întrebam de ce a fost, totuşi, trimis pe front? Mai târziu am aflat că el însuşi a cerut să fie trimis pe front, spre stupefacţia întregii familii. De prins, n-a prins nici un rus, în schimb, s-a ales cu un glonţ în călcâiul piciorului drept. Mai făceam haz, uneori, spunând că era călcâiul lui Achile, de aceea a fost rănit tocmai în acel loc.

În unele momente de acalmie, sublocotenewntul activ, Rada, de la compania a V-a, din dreapta noastră, prin telefon, fredona cântecul, atunci la modă, **J'attendrai le jour et la nuit**. Acum, de câte ori îl aud, îmi amintesc de acele zile de front. Tinereţea mai găsea încă destule forţe să se manifeste, uneori, şi astfel!!

Deşi nu erau angajate acţiuni de amploare, aveam numeroase pierderi. Pe unii ostaşi îi găseam morţi, rezemaţi cu spatele de pereţii tranşeelor. Îi găseam împietriţi, fără să fi fost răniţi. Nu-mi dispare din minte imaginea unui astfel de om care murise în poziţia aşezat, ţinând puşca între picioare cu amândouă mâinile. Sigur, aceştia erau ucişi de suflul exploziilor din imediata apropiere, poate chiar ale artileriei noastre care parcă îşi făcuse un obicei de a ne lovi în fiecare zi de vineri. Acei morţi rămâneau acolo, neridicaţi, zile întregi. Brancardierii nu acţionau decât noaptea, când venea căruţa cu mâncare. Atmosfera încinsă a zilelor de vară era greu de suportat în asemenea condiţii. Timp de trei săptămâni am simţit mirosul greu al morţilor în descompunere şi în prezenţa ... paraziţilor.

La 2 iulie am primit ordin de retragere de pe acea poziţie. Ne-am stabilit la Copou, în grădina Şcolii Normale "Vasile Lupu", unde am găsit jefuită biblioteca şcolii. Aci am rămas până la 20 august, data începerii ofensivei ruseşti. Refacerea de acolo era doar parţială, pentru că, noapte de noapte, mergeam la săparea tranşeelor, efort care, până la urmă, s-a dovedit inutil.

În acest răstimp se răspândise zvonul că ne vom bucura de o scurtă lăsare la vatră, un fel de concediu. Unele cadre, într-adevăr, au plecat (de la alte companii). Noi, nu se ştie din ce motive, am rămas mai departe în aşteptarea unei astfel de veşti care, însă, nu s-a confirmat niciodată, astfel că, ziua marii ofensive de la 20 august 1944 ne-a prins buni de luptă.

În acea zi, încă nu se luminase bine de ziuă, când ne-am trezit într-un bombardament cumplit. Cred că toate gurile de foc ale armatei inamice din zonă erau îndreptate spre noi. Un zgomot asurzitor umplea văzduhul. Nu după mult timp au început să apară primele noastre unităţi care se retrăgeau, dar nu era o retragere organizată, comandată şi condusă, ci, mai degrabă, o disperată încercare de a scăpa cu orice chip din faţa tăvălugului inamic, care se apropia măturând totul în faţa lui.

Cu toate acestea, într-o situaţie cu totul confuză, compania noastră a primit ordin să ocupe o poziţie de luptă la câteva sute de metri nord de grădina Şcolii Normale, unde avusesem bivuacul. Am văzut atunci atelajele retrăgându-se fără ca cineva să le conducă. Totul se executa "pe cont propriu".

Am reuşit să ocupăm câteva din tranşeele săpate în timpul nopţilor petrecute acolo, dar fără să ne fi întâlnit cu vreo unitate inamică. Am avut "norocul" că în acel sector, unităţile noastre n-au fost atacate. Cu toate acestea, am rămas întreaga zi pe aceeaşi poziţie ocupată, fără vreun plan de luptă şi fără nici o legătură cu vreo unitate din dreapta sau din stânga. Eram ca o insulă în mijlocul unei mări agitate, fără să ştim precis ce ne aşteaptă sau ce avem de

făcut în continuare. Ajungeau până la noi zvonurile că multe unităţi au căzut prizoniere în mâna ruşilor. Şi aşa era! Pentru unii, cea mai mare fericire era să fii rănit şi să fii dus într-un spital.

În dimineaţa zilei de 21 am primit ordin de retragere prin zona dealurilor Aroneanu, ocolind Iaşii pe la est. Dar ruşii erau deja în oraş. Până seara, deabia am putut ajunge în comuna Bucium unde, rupţi de oboseală şi flămânzi, am rămas peste noapte. În ziua următoare a fost reluat marşul. Reuşisem să ne grupăm în plutoane, companii etc. Înainte de a ajunge în Vaslui, un bătrân a întâmpinat coloana şi a informat pe comandanţi unde se aflau ruşii şi i-a sfătuit să schimbe direcţia că altfel dăm peste inamic şi cădem prizonieri.

A continuat "retragerea". În marginea Huşilor, pe la ora 10 dimineaţa, am făcut o haltă. Ostaşii se descălţaseră şi respirau mai în voie. Flămânzi, unii s-au năpustit asupra unui păr păduret pentru a-şi potoli foamea. Acest popas n-a durat mai mult de douăzeci de minute, după care s-a anunţat că ruşii se apropie de oraş şi că trebuie să ne deplasăm spre sud. A fost ziua când am văzut ultima oară pe comandantul companiei. Primise un ordin pe care trebuia să-l transmită mai departe căci, întâlnind un motociclist, s-a aruncat în şa la spatele lui şi ne-a părăsit spunându-mi: ai grijă de companie! Compania trebuia menţinută în organizarea ei, lucru foarte greu de realizat mai ales că nu mai întâlneam nici o unitate organizată în drumul nostru. Mergând neîntrerupt, ne-am apropiat de Galaţi fără să ne permitem o staţionare îndelungată pentru că am fi putut deveni prada vreunei formaţiuni inamice.

Nu pot uita "spectacolul" ce ni l-a oferit o coloană de maşini şi blindate, în ziua de 23 august. Era o coloană germană care staţiona sub poalele unui dâmb. Nici una dintre ele, în afara coloanei. Extenuaţi de atâta marş, am făcut şi noi o haltă pe marginea şoselei. Atunci am aflat, pentru prima oară, că armata română a trecut de partea aliaţilor. În jurul coloanei de maşini şi blindate nu s-au putut vedea decât câţiva ofiţeri şi soldaţi germani pe al căror chip puteai citi cu uşurinţă întrebarea: cum de se poate aşa ceva?? Nu s-a stabilit cu ei nici o legătură, poate numai din priviri. Mi-am dat atunci seama, o dată în plus, de spiritul de disciplină care a caracterizat totdeauna o unitate militară germană.

De altfel, în luptele din jurul Iaşilor, nemţii acţionau separat de unităţile noastre. Spre deosebire de ai noştri, care se grupau în jurul comandanţilor, luptătorii germani acţionau mai mult individual. Vedeai ici-colo, la un interval de 20-30 de metri, câte un ostaş cu capul descoperit, cu săculeţul de grenade la spate şi doar cu un pistol automat îndreptat înainte, gata să acţioneze după împrejurări. Niciodată n-am văzut o unitate germană constituită pornind la un atac. De aceea şi pierderile lor în oameni erau foarte mici.

Înainte de apusul soarelui am ajuns în gara Galaţi. Eram bucuroşi, în egoismul nostru, că ne vom putea desprinde de pericolul ce ne pândea la fiecare pas. Am ocupat câteva vagoane într-un tren personal care, se spunea

că pleacă la Bucureşti. Fiecare căuta să-şi mai potolească foamea cu ce mai găsea prin sacul de merinde: în special prune sau alte fructe de pe unde trecusem.

Liniştea şi bucuria noastră n-au durat mult. La puţin timp după apusul soarelui, au apărut deasupra gării câteva rachete luminoase care coborau sub forma unor umbrele. Nimeni nu ştia ce semnificaţie aveau acele semnale. Curioşi, toţi le urmăream în traiectoria lor luminoasă, fără să ne gândim la ceva rău. Timpul trecea şi amurgul punea stăpânire pe întreaga fire. N-a trecut prea mult că au şi apărut câteva avioane din direcţii diferite, mărind şi mai mult curiozitatea şi nesiguranţa tuturor. Mai departe, în gară, s-au auzit nişte explozii. Peste câteva momente avea să urmeze un îngrozitor bombardament. Înspăimântaţi la culme, nu mai ştiam ce să credem, mai ales că ni se spusese că am rupt relaţiile cu Reichul, găsindu-ne de partea aliaţilor. De altfel, niciodată nu am ştiut cine a executat acel cumplit bombardament: americanii sau germanii? Mai degrabă cred că au fost americanii, care urmăreau şi coloanele de maşini şi blindate germane.

Într-o astfel de situaţie, fiecare căuta să se salveze cum poate. Am părăsit trenul voind să ne depărtăm cât mai mult de gară. Era, de acum, întuneric. N-am reuşit pentru că bombardamentul se înteţise. Am apucat într-o direcţie necunoscută, escaladând, cum n-am putut face niciodată, câteva despărţituri de zid. Înecat de praful, fumul şi mirosul exploziilor, am avut "puterea" să trec peste un perete a cărui înălţime, nicioadtă, n-aş fi putut s-o depăşesc. Disperarea, uneori, îţi dă forţe nebănuite pe care nu le foloseşti decât in extremis. Numai aşa îmi explic "performanţa" pe care am cunoscut-o în acele clipe, la un pas de moarte.

Nu ştiam în ce direcţie mă îndrept, dar am căutat să mă îndepărtez de gară. După un timp oarecare am ajuns la marginea Lacului Brateş, numai în salturi. Bombardamentul continua. Auzeam deasupra mea trecerea vreunei bombe şi mă întrebam unde va cădea? Duduia pământul de puterea exploziilor. De fiecare dată mă temeam de posibilitatea ca un proiectil să cadă în apropiere. După ce trecea fiecare pericol, mulţumeam lui Dumnezeu prin crucea pe care mi-o făceam că am scăpat "şi de data asta".

Târziu, după miezul nopţii, s-a restabilit liniştea. Năuciţi, parcă, ne-am îndreptat spre un convoi de maşini şi blindate pe care ne-am urcat în disperarea de a ne depărta cât mai repede de acele locuri.

La Făurei se organizase un centru de recuperare a unităţilor militare. Coloana din care făceam parte a apucat pe altă direcţie şi tot continuând marşul pe jos am ajuns în marginea Bucureştilor. Oraşul era pustiu. Pe la ora 17 nu vedeai decât 2-3 persoane, pe cele mai centrale străzi ale Capitalei, cum era Bulevardul Elisabeta.

Punctul spre care ne îndreptam acum era gara Chitila, de unde speram să luăm vreun tren. În tot acest timp, vedeam în jurul Bucureştilor mari

incendii - probabil de la depozitele de armament pentru că tot acolo se vedeau şi explozii.

N-am avut norocul să găsim în noaptea aceea nici un tren care să plece spre Craiova. Am continuat tot drumul pe jos până la Ciocăneşti, unde, rupţi de oboseală, am intrat într-un adăpost să ne odihnim. Somnul a pus stăpânire pe noi şi ne-am trezit dimineaţa, oarecum odihniţi dar plini de ... paraziţi.

Din Ciocăneşti, un tren de marfă ne-a dus spre Piteşti.

Luptele unităţii noastre aveau să continue în Ardealul care trebuia eliberat.

ACROSTIH

Există un Luceafăr ce va dura prin ANI

Meşter vestit de stuhuri, cu Mircea la Rovine

Istoria a scris-o cu "râul" şi cu "ramul"

Neîntrecut de nimeni dintre contemporani.

Eros, "tiranul dulce", i-a plăsmuit o lume...

Spaţii fără hotare călătorind CUVÂNTU-l

Cu armura sa din aur sfidează eternitatea.

Unic pisc al gândirii, un zeu, un singur NUME.

Două schițe

Povestea oului

Credeți că păsările nu sunt rușinoase, nu sunt "pudice", cum ar spune unul care ar vrea să vorbească "pe radical"?

Să nu credeți!

Această întrebare și răspunsul ei se iscară în mintea bunicului tocmai când nepoțelul său îl întrebă unde o fi dispărut Porumbaca, pe care o văzuse râcâind prin gunoaie.

-O fi plecat de acasă, îi răspunse bătrânelul, care însă nu credea că s-ar fi întâmplat una ca asta.

-Să fi plecat?! întrebă iarăși, mirat, băiețelul căruia îi tremura buza de jos, de ciudă.

-Ei, stai să vedem, nu te perpeli atâta! N-ai văzut-o mai devreme cum cârâia pe lângă coteț?

-Ba da, dar nu mai e.

Într-adevăr, Porumbaca dispăruse. Dar unde? Și cât o să stea acolo unde o fi?

Și gândul bunicului zbură cu mulți ani în urmă, când "cocoanța", găina galben-roșcată nu voia să ouă decât între perne, în casă, după ce era alintată de mama lui.

În fundul cotețului, găina se pitulase printre niște oroboace care nu mai aveau loc în altă parte. Puteai s-o cauți și cu lumânarea, tot n-ai fi dat de urma ei. Numai cine îi știa obiceiul, nu-și făcea griji pentru că avea să iasă din nou la lumină. Cotrobăise mult, Porumbaca, dăduse târcoale pe la spatele șopronului, se cățărase pe niște scări, mai făcuse un du-te - vino pe o culme, întinzându-și gâtul să vadă ce mai e prin fânar, dar nu rămăsese nici acolo de frica unui motan care sforăia la soare. Nu, locul nu e bun își zise ea. Îmi trebuie un colțișor unde să mă ascund bine, să nu fiu văzută de nimeni pentru că ceea ce vreau să fac nu e un lucru de nimic. Ba, din contră, e un lucru foarte mare, gândea găina, dându-și mare importanță.

Și plecă de se ascunse în fundul cotețului.

Dar pe noi nu ne interesează ce gândea Porumbaca. Ne interesează ce avea să facă acolo, unde s-a ascuns așa de tare, de nu mai dădea nimeni de ea.

A trecut ceva timp, așa cam cât i-ar trebui bunicului să-și termine de fumat luleaua.

Fără să se miște, Porumbaca a stat ascunsă în fundul cotețului cât a știut ea că trebuie să stea și apoi, cotcodăcind cât o țineau pliscul și gușa, a ieșit, iarăși, în curte, la lumină.

Făcuse ceva minunat. Într-adevăr minunat: un ou, la fel cu cel din care ieșise, la rândul ei, și ea și tot neamul păsăresc. Făcuse un ou, dar nu un "Ou dogmatic", cum spusese odată un poet, ci unul obișnuit pe care, de altfel, nici noi, cei de astăzi, nici cei care vor trăi peste milioane de lumi de acum în colo, nu-l vor desluși.

Făcuse "oul", minunea minunilor lumii oamenilor, a lumii gâzelor și păsărilor de tot felul.

Un lucru nu înțelegea nepoțelul: de ce s-a ascuns găina? I-a fost rușine să facă oul în văzul tuturor?

-Poate că i-a fost, cine mai știe, zise bunicul fără să mai scoată o vorbă. Dar asta n-are importanță.

Ar fi vrut să explice copilului că ceva, așa de important cum este oul, nu poate vedea lumina zilei decât dacă cineva, pe care nu-l știm cine este și pe care nu-l vedem niciodată, dar care este în tot ce ne înconjoară ca fiind făcut de mâna lui, are puterea să-l facă. Și continuă să-i vorbească astfel, încredințat că până la urmă nepotul tot are să înțeleagă ceva din ceea ce va spune, adică puterea "Marelui Anonim".

Mai apoi, bunicul își dădu seama, după cum i se luminase fața băiețelului, că acesta înțelesese miezul vorbelor și gândurilor sale.

Dar lămurirea deplină o lăsă pentru altădată când nepotul va putea înțelege lucrurile așa cum trebuie, cu toate că se îndoia că povestea oului ar putea fi "spusă" de cineva, vreodată.

Din necazurile unui catalog

- schiță satirică -

-Ia mai ieși puțin din compartimentul dumitale, tovarășe catalog! Avem să schimbăm câteva vorbe.

-Mai întâi, domnule corespondent, mie să nu-mi vorbești cu "tovarășe". Ce tovărășie ar putea fi între noi doi: dumneata care te plimbi încoace și în colo toată ziua, și eu care stau sechestrat de mă dor coastele în acest adevărat rastel, pe care dumneata îl numești și "compartiment".

-Hei, dar eu îţi spun "tovarăşe" pentru că am primit nişte "indicaţii preţioase", de la cineva de sus, despre felul cum să ne adresăm unul altuia, în convorbirile de zi cu zi. Însă, drept să-ţi spun, mă îngrijorezi de la început. Cum, ai şi dumneata dureri?

-Din nefericire, am destule. Dar cred că că nu pentru asta m-ai scos de la "Rastel".

-Ba chiar pentru asta!

-Atunci, ca să nu mai pierdem vremea, să-ţi spun câteva din necazurile mele, care, uneori, sunt aşa de mari, încât îmi taie pofta de mâncare... cu note. Iată, de exemplu, sunt supărat că voi, profesorii, nu prea mă băgaţi în seamă în timpul orelor. Am încă multe rubrici goale sau numai cu câte o notă, deşi suntem la jumătatea trimestrului! Vai de mine, ce-o să-mi păţească pielea în ultimele zile ale trimestrului!!! Parcă vă văd năpustindu-vă asupra mea şi turnând la note cu nemiluita. Aţi uitat, se vede treaba, că trimestrul a început la 15 septembrie! Hei, să ştiţi că asta e cea mai mare supărare de care sufăr! Şi cred că şi voi tot din cauza asta o să suferiţi! Şi fiindcă este vorba despre rubrici, vreau să te întreb ceva, domnule corespondent, care, după câte înţeleg, eşti şi profesor. Nu cumva s-a terminat cerneala în şcoala voastră, de scriu unii profesori cu creionul? Vrei exemple? Îţi dau câte pofteşti! Deocamdată te trimit numai la rubrica absenţelor de la Lucrările practice. Cu asemenea "unelte" parcă se lucrază numai de către cei mici, din clasa I-a. Chiar dacă te plictisesc vorbundu-ţi despre rubricile mele, tot am să-ţi mai spun ceva. De ce profesorii de Educaţie Fizică nu scriu şi data, când pun absenţele? În felul acesta poate ar face ceva mai multă musculatură la biceps! Şi să ştii că mai am şi alte necazuri. Noi, cataloagele, ne simţim bine numai în mâna profesorilor. Pentru ce, atunci, unii dintre voi trimit elevii să ne ia de la cancelarie? N-am terminat! Mai suntem supăraţi pe voi, cei care predaţi Fizica şi Chimia, că prea des ne uitaţi prin laboratoare. Caută ceilalţi profesori catalogul până ameţesc şi apoi se gândesc dacă, în ora precedentă, clasa respectivă n-a avut Fizica sau Chimia. Acolo, cu siguranţă, ne găsesc aruncate printre aparate sau substanţe chimice...

Drept să-ţi spun, domnule corespondent, avem şi dureri nu numai morale, ci şi fizice. Colţurile noastre sunt îndoite, panglicile de la cotor, rupte, marginile mâzgălite, şi câte şi mai câte!...

-Te pomeneşti, domnule catalog (observă că mi-am însuşit termenul), că acum te constitui parte civilă şi ai pretenţii la despăgubiri!

-Pretenţii?? Nu! Am o singură dorinţă: să publicaţi acest inteerviu la "GAZETA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI".

Strofe vesele şi triste

Iarna

Fetiţelor mele

Azi văzduhul mâniat
A-nceput să scuture
Fin polen de fluture,
Mici petale de aglici
Bucuria celor mici
Mai înalţi sau mai pitici.

Stau la geamul dinspre drum
Două fete mici cât nodul
Ca să vadă tot norodul
Fulgilor ce cad pe-aici:
Bucuria celor mici
Mai înalţi sau mai pitici.

Ninge mult. Copiii sar
Ca toate dihăniile.
Vântul taie ca un brici
Obrăjorii celor mici
Mai înalţi sau mai pitici.

Mai la urmă se adună
Şi se îmbulzesc grămadă
Lângă omul de zăpadă.
Vezi, ca nu cumva să strici
Jucăria celor mici
Mai înalţi sau mai pitici.

Vine noaptea. Lângă geam
Tremură o pasăre
Cât un bob ... de mazăre.
Mă loveşte ca un bici
Tot necazul celor mici
Mai înalţi sau mai pitici.

Vă doresc copii ai lumii
Când veţi fi şi voi bărbaţi
Apucându-vă la sfadă
Să vă bateţi vitejeşte
Doar cu bulgări de zăpadă,
Cum făceaţi când eraţi mici
Mai înalţi sau mai pitici.

1958.

Balada scriitorului din stațiune

S-a terminat cu fantezia,
Cu proza și cu poezia,
Căci după luni și luni de zile
Mă-ntorc acasă liniștit,
Fără de griji și fără drame,
Cu patru pagini de roman
Și cu vreo patru epigrame.

Pe-aici am cam făcut de toate:
Am băut apă de izvor
Să-mi îngrijesc de sănătate,
Dar vedeam zilnic că stomacul
Cu ce primea de la cantină
Nu prea se mulțumea, săracul!
De-aceea-mi completam meniul
Cu cașcaval, cu chiftelușe
Și cu o sticlă de Cotnar,
Cu bani din fondul literar.

(Ca să creezi ceva durabil,
E procedeul salutar).

Am fost și pe la mănăstiri,
M-am închinat pe la toți sfinții,
Destul de des și pe la doctori
Să-mi dreg măselele și dinții.

Ba, uneori, dormeam pe iarbă
La umbra unui brad stufos,
În adierea unui vânt
Cu foșnet de mătase fină,
Ușor, plăcut și răcoros.

Și-așa trecut-au săptămâni
Pe la cabane, pe la stâni...

Acuma, când coboară toamna
Pe creste galbene de fagi,
Pădurea, toată stațiunea,
Și lumea, toate-mi sunt mai dragi,
Însă le părăsesc în grabă
Căci, sigur, în septembrie plouă,
E frig, e ceață, e noroi
Și nu va mai fi lume multă
Ca-n Capitală, pe la noi.

Le părăsesc făcând un plan cam temerar:
Mă voi întoarce peste-un an
Să corectez trei epigrame
Și două pagini de roman
Căci sunt convins, ca totdeauna:
Prin proză și prin poezie
Voi figura la loc de frunte
Cu litere mari de o șchioapă
În Marea Enciclopedie.

12 sept. 1981, Căciulata

Spitalul

Tăcuți, bolnavii tot așteaptă
Să moară-n fiecare clipă...
Spitalul este o risipă
De întuneric, fără șoaptă.

Întorși cu fața la perete
N-aud, nu văd în jurul lor...
(Afară-n zdreanța unui nor
Se tot învârte un erete).

Și lumea toată se scufundă
În nemișcare și-n tăcere...
Încet, încet vibrarea piere...
Doar moartea veselă abundă.

1987

Toamna

A poposit ast-noapte în grădină
O doamnă-n vârstă: are mii de ani -
Și s-agăța cu mâna de castani,
Și de cireși, de meri și de sulfină,
Se vântura și făcea larmă
De parcă erau șapte băietani.

Deși bătrână, doamna e frumoasă:
Cu rochie de-argint și păr de aur,
Mă-ntreb nedumerit: ce faur,
Ce mână de maestru, armonioasă
O-mpodobi atâta de cochet
Și o-nzestră cu-n ne-ntrecut tezaur.

Vei reveni așa o veșnicie
Și strănepoții mei te-or admira, pe rând,
În mii de generații și nu se va ști când
Mi-ai mângâiat privirea: bucurie
Și mi-ai sădit încredere în viață,
Când m-ai găsit pe lume doar singur căutând
O mie de răspunsuri la ce va fi să fie!

Barza și privighetoarea

O barză-ntr-o zi, la margine de lac
Trecând cu eleganță, precum un domn în frac,
Zări pe-o creangă-n tufă o pasăre măruntă
Dar nu ca orișicare...
Ea cântă toată ziua și noaptea pe răcoare,
Iar oamenii din țară, îi spun privighetoare.
-De ce, așa mirată, te uiți de sus la mine?
Am aripi mari pe care le desfac vulturește
În zările albastre și cu multă prestanță,
Îi zise barza cu aroganță.
Picioarele-mi sunt lungi și colorate-n roșu,
Cu care pot sări mai sus decât ... cocoșul.
Culorile alb-negru mă prind chiar foarte bine
Și nu se găsesc păsări mai mândre decât mine.
(Până atunci, cu siguranță că nu văzuse un Păun)
Cât despre al meu plisc,
Ți-o spun fără să risc,
Știu toți cât e de lung
Încât în apa adâncă, la fund pot să ajung.
Cum vezi, sunt înzestrată cu epitete rare,
Cu multe atribute,
Dar nu te speria căci nu te
Pedepsesc, ci doar mă mulțumesc
Să te disprețuiesc!!

Le zise toate astea, de-abia putând să-ngâne,
Tot răsucindu-şi gâtul 'nainte şi-napoi
Şi călcând mai departe prin baltă şi noroi.
-Adevărat ce spui, zise privighetoarea
Eşti mare şi frumoasă,
Dar ce păcat: n-ai glas
Şi, ca să cânţi ceva,
Nu poţi nici chiar ... pe nas!
*
Să nu ne credem niciodată că suntem mai de soi,
Tot lăudându-ne cu ce avem pe noi!

Potriviţi ceasurile

(Rondel)

Potriviţi ceasurile bine,
Ne fură timpul cu pasul mare.
Şi azi, şi mâine, o-ntrebare:
Am făcut tot ce se cuvine?

Cu bărbăţie şi voinţă tare
Spre a nu ne teme de oricine,
Potriviţi ceasurile bine
Ne fură timpul cu pasul mare.

Finalul sfânt să vină ca urmare
A luptei pentru mult mai bine
Care de drept ne aparţine.
"Non omnis moriar" să putem spune fiecare,
Potriviţi ceasurile bine!

(*Non omnis moriar = nu voi muri de tot*).

Trecu octombrie

Trecu octombrie "Curtezana pală
Cu-obraji fardaţi şi buze supte"
Citind pe Minulescu
Zile şi nopţi neîntrerupte.

În toamna sură ce se-aşterne
Când cerul plumburiu îşi cerne
Ploaia măruntă zile-ntregi,
Îngândurat şi trist eu ţes cu
Mai multe versuri lungi şi şchioape
Un demodat de madrigal,
Apoi citesc din Eminescu,
Din Paul Verlaine şi Blaise Pascal.

În nopţile târzii de iarnă
Îl voi citi avid, pe Blaga
Şi într-un spaţiu mioritic,
Deşi nu e real, ci mitic,
Voi lăsa gândul să coboare
Tot în lumină şi culoare.

Umorul

Umorul, toată lumea ştie,
E lucru foarte serios
Căci nu-i de-ajuns să spui braşoave
Sau să-ţi întorci haina pe dos
Crezând că cei care te-ascultă
De râs, se tăvălesc pe jos!

Umoru-i vechi de când e lumea
Şi savurat pe la ospeţe
Cu vorbe amare uneori,
Dar totdeauna şugubeţe.

Umorul este o bijuterie
Şi pe întreg pământul
A fost creat de toţi maeştrii
Din trei arome distilate:
Inteligenţă, fantezie
Şi cinci la sută ... răutate,
Artistic îmbinate într-o retortă
Dintr-un laborator divin...
Să-l cultivăm că-i sănătate.

Melancolie

Am văzut opzeci de zăpezi,
Unele erau incolore, atât de incolore
Încât nu le-am deosebit de restul lumii,
Rest, pe care, de asemeni, nu l-am descifrat.
Altele au fost "negre",
Şi doar puţine au fost albe
Şi "calde"...
Dar sub talpa mea de copil sănătos,
Talpă înfiptă bine pe loc,
Toate zăpezile îmi fugeau de sub ochi
Cu o viteză ameţitoare:
Eram atunci, mai iute decât lumina fulgerului.

A optzecea zăpadă n-o văd
Decât prin fereastră...

De ce ?

De ce crezi că AICI e mai mult soare?
De unde ştii că ACOLO nu-i lumină?
Priveşte mai departe-n zare
Şi în străfunduri ... şi te-nchină!

Pe pământ

În mai
E rai
Cum poate nu-i
În nici o stea,
Oricât de "albă" ar fi ea!

Către ?

Te-am regăsit
Şi gândul nu mă încovoaie.
Aceeaşi toamnă-i,
Dar "alt" vânt
Şi "alte" picături de ploaie...!

Mi-e dor

Mi-e dor de toţi, de sat, de crâng,
De perii pădureţi şi Cornul din pomost,
De tot ce nu mai e şi tot "ce-a fost",
De lunca mică dar mănoasă,
De heleşteu, de câmp, de casă!
... Şi toate inima mi-o frâng.

Minulesciană

Pentru Did. Sim.

Pe aleea unde ne-ntâlneam
Te-am aşteptat ca altădată...
Pe-aleea unde ne-ntâlneam
Sub dese ramuri de castan
Acum doi ani şi-acum un an,
Te-am aşteptat, dar n-ai venit!
Şi când privirea-mi căuta
În patru zări, în infinit
Doar ţi-o desprinde silueta,
O frunză de topaz
Dintr-un castan
De pe aleea
Unde veneam acum doi ani
Şi-acum un an,
Mi-nfioară umărul drept!

O frunză de topaz,
Un tremurat de gene
Şi-o caldă dungă pe obraz!

Oct. 1942

Cruce de aglici

Dac-ai fost în stare astăzi
Să-mi inspiri o poezie,
Toată mica ei poveste
Ţi-o voi spune numai ţie.

Din "ceva", cum se nasc toate,
Azi, când ai venit aici
Răsări pe masa mea
Albă floare de aglici.

După ce-ai plecat din casă,
Mă-nchin ei ca unei cruci
Dăltuită-n veche slovă
Pe la drumuri de răscruci

Şi mă-ntreb nedumerit
Privind golul de aici:
Care este drumul meu,
Floare, cruce de aglici?

mai, 1941

Confesiuni imaginare

(după revoluţia din decembrie 1989)

Zaharia Stancu

către cititori

Daţi-mi opinci, sandale rupte,
Ori ghete vechi şi fără falţ
Că-n şcoli şi prin biblioteci
Nu pot să circul. Mă încalţ !!!

Dan Deşliu

către mineri

Întocmai ca-n Ţiganiada
Venit-aţi toţi cu rângi şi bâte
Şi-aţi făcut câte şi mai câte...
De-aceea-n cinstea tuturor
Voi scrie azi MINERIŢIGADA.

MESAJE ... cu adresă

În loc de prefaţă

Să nu mă-ntrebaţi vreodată
Când le-am scris, de ce, sau cum;
Vi le dăruiesc pe toate
Să serviţi "ad libitum".

Definiţie

Epigrama?
Scurtătură
Rea de gură,
Şuie,
Cu câte o săgeată-n rama
Celor patru cuie.

Colaboratorului de la rubrica
"Oameni, plante şi animale"
din revista <<Urzica>>

Ai scris TITANIC VALS şi ESCU
Cu multă vervă şi mult har,
Apoi DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI MĂGAR
Semnate: Tudor Muşatescu.

Din mormânt, T. M. mi-ar
trimite următoarea
Replică I

Bădescule, să nu mă pişti;
Ştiu de pe vremea când trăiam
Că-n lume sunt prea mulţi măgari
Şi mai deloc epigramişti.

Replica a II-a
(de care mă disociez)

Un măgar ca scriitor
Mi se pare cam ciudat,
Dar un scriitor măgar
Asta nu se-ntâmplă rar.

Autorului plachetei de versuri
DUMINICA PE DRUMURI

Ţi-ai rupt sandalele pe drumuri
De dimineaţa până la chindie
Fără să-ţi dea măcar pingele
Ingrata de Academie.

Celor cu grupa sanguină
"zero"

Înzestraţi cu grupa "zero"
Deşi aveţi veleităţi,
"È ben trovato se non è vero"
Că sunteţi nişte nulităţi.

Autorului articolului
BUN SOSIT, despre Sadoveanu
la 80 de ani

La cei optzeci de ani, cu brio
Ai scris pe scurt un BUN SOSIT.
Erai profet (mai reuşit)
De-i preziceai un lung "Adio".

Candidaţilor care tratează subiectul
"Coşbuc, poetul ţărănimii"

Vorbind liber sau citind
La întrebările noastre
Carul cu răspunsurile
Vine "încet şi scârţâind".

Unui sculptor din Amsterdam,
care a conferenţiat despre
teatrul românesc

Vorbind cu patos, te-ai chinuit
Ca un Hristos bătut în cuie.
Actorii, ca să fie chit,
Îţi proiectară o statuie.

Unui director rotofei

"E greu la deal cu boii mici"
Ne reproşai cu bună dicţiune;
Vedeai în noi doar inamici,
Apoi trăgeai cu dubla ta dimensiune.

Autorului care afirmă că a scris
piesa TEXTUL ÎNAINTE DE TOATE,
"într-o parte"

Erai întreg şi sănătos
Când, în trecut, scriai o carte,
Dar astăzi ne declari ritos
Că ai compus-o într-o parte.

Unui director de teatru

De-abia acum pricepi de ce
Nu se-mbulzeşte lumea la intrare:
Nu-nţelegea cum o să-ncapă
În "Sala Mică", ROMULUS CEL MARE.

Oltenilor, à propos de succesul
filmului
CRAIOVA VĂZUTĂ DIN CAR

Oltenia se răzbună
De se minună Moldova
Când, la Caracăl răsturnat,
Îşi drese carul la Craiova.

Candidatului Urdărescu

Nu-i semeni nici în tot ce faci,
Nici când vorbeşti şi nici când taci
Unui cutare ... Cutărescu,
Ci unuia - Brânzovenescu.

Autorului romanului
GALERIA DE VIŢĂ SĂLBATICĂ

Vinul viţei dumitale
Zisă dulce ca nectarul,
În loc să-l bem cu butoiul,
Îl băurăm doar cu ... ţoiul.

Aceluiaşi

Publicată-n trei ediţii
Dacă nu e insipidă,
Cartea a ajuns să fie
"Deliciasă" aguridă.

Autoarei volumului
SCÂNTEI ÎN BEZNĂ

Ai scris, ca la comandă,
Versuri ce să-ţi semene;
Dar cum să iasă o scânteie
Fără amnar, din Cremene?

Autorului volumului
MĂRUL DE LÂNGĂ DRUM

Ţi-a spus un critic literar
Când ţi-a recenzat volumul:
Puteai să cumperi de prin pieţe
Mere mai dulci, nu pădureţe.

Autorului care în PASTEL RUSTIC
a scris versul
"Prin mine trec apele, apele"

Despre versul dumitale
Eu am un cuvânt discret:
Vor mai trece multe ape
Până când vei fi poet.

Ghiţă luptă pentru pace

În raionul Drăgăşani
Ghiţă luptă pentru pace
Şi campania e-n toi;
Ştiu că dac-ar fi-n Bostani
Le-ar şi declara război.

Actorilor de la recitalul
UMBRA SOARELUI

În spectacolul de ieri
Voi v-aţi prăjit la soare,
(Arta era-n penumbră)
Iar noi, la buzunare.

Lui Bouleanu

În funcţii mari ai tot urcat
Câte o treaptă, ba chiar două,
Dar ca ministru te-ai descurcat
Ca un viţel la poarta nouă.

Autorului volumului
DERBEDEII

Un confrate-ntr-un articol,
De care mă disociez,
A spus drept, nu de-a ocolul:
Cum e turcul, şi pistolul.

Unui premiat pentru proză
în 1961

Scriind proză fină, versuri,
Nu ţi-ai greşit cariera;
Totuşi, la Academie
E închisă BARIERA.

Autorului volumului de versuri
MUZICĂ UŞOARĂ

Citind volumul am constatat
Că-i jumătate "acordat":
Ai publicat până acum doar textul,
Aşteptăm "muzica" (deci, restul)

Autorului
BALADEI CAILOR VERZI

Petrecând timpul cu caii
Nu te-ai ferit de coada lor
Apoi ai scris, precum se ştie
Cai verzi şi pe ... pereţi, (şi pe hârtie).

Epigramistului Cocoş

Bătăios în epigrame, îţi tăia mereu custura
Că ştiai să potriveşti poanta, rima şi măsura.
Soarta, însă a fost crudă, bat-o vina
Şi-a făcut ca-n casa ta să cânte mereu Găina.

Autorului piesei
TREI PE O BANCĂ

Ai rezolvat ca-n matematici
Identitatea colosală:
Actorii erau trei pe-o bancă
Şi-un plus de spectatori în sală.

Unuia care...

Când vorbeşte despre sine
Este spirtul rafinat
Când vorbeşte despre altul
E din cel denaturat.

Lui V. Ghindă, autorul unui
articol despre răsadniţe

A scris Alecsandri despre ostaşii săi:
"Că din vultur, vultur naşte, din stejar, stejar răsare".
Îţi contest identitatea şi-ţi spun (fără remuşcare)
Că nu eşti "ghindă", ci ardei.

Unui conferenţiar care ne
întreabă deseori: "e clar?"

La întrebarea ce ne-o pui
Răspunsul nu este prea dur
Spunându-ţi: poate ar fi clar
Dacă n-ar fi un clar-obscur.

De acelaşi autor

1. **Liceul "Nicolae Bălcescu" - Piteşti. Documente inedite**, Editura C.C.E.S., Piteşti, 1971.
2. **Corespondenţa inedită a lui Alexandru Davila**, Editura "Dacia" (colecţia "Testimonia"), Cluj-Napoca, 1973.
3. **Oameni de seamă ai Liceului "N. Bălcescu" - Piteşti**. Editura "Literat", Bucureşti, 1975.
4. **Călătoriile lui Carol Davila**, Editura "Sport-Turism", Bucureşti, 1984.
5. **Omagiu Liceului "N. Bălcescu" - Piteşti la 125 de ani**, Editura "Casa Corpului Didactic, Argeş".
6. **Scriitori români şi străini. Corespondenţă inedită. Cronici şi articole.**, Editura "Gândirea Românească", Bucureşti, 1993.
7. Gata pentru tipar, **Alexandru Davila şi teatrul**, tehnoredactare computerizată.

ERRATA

Pag.5, după cuvântul Tempeanu se pun două puncte (:).

Pag.29, se va citi: *Cântă cucu-ntruna* (în loc de *într-una*).

Pag.57, rândul al doilea, se va citi tonalitatea (în loc de totalitatea).

Pag.93, rândul al doilea, se va citi greşeli (în loc de grşeli).

Pag.157, în versul al doilea, se va citi stihuri (în loc de stuhuri).

Pag.158, rândul 14, se va citi coteţ (în loc de coteş).

Bun de tipar: iulie 1995, Apărut: septembrie 1995

Comanda nr. 10 /25.07.1995

Culegere computerizată şi tipar:
S. C. INFOTECH SERVICE S.R.L.
Piteşti România
Str. Al. Vlahuţă nr. 29
J03/2257/94

Editura INFOTECH SERVICE - PITEŞTI

Preţ: 3000 lei